

Music in Halacha

Show# 177 | July 6th 2018

Questions of the week

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פב עמוד א

איתמר נמי, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הבא לימלך - אין מורין לו. ולא עוד אלא, שאם פירש זמרי והרגו פנחס - נהרג עליו. נהפך זמרי והרגו לפנחס - אין נהרג עליו, שהרי רודף הוא.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף נז עמוד א

דתניא, רבי יונתן בן שאול אומר: רודף אחר חבירו להורגו, ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל - נהרג עליו.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נח עמוד ב

תנו רבנן: מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר - תלמוד לומר וערך עליה העלה. מאי תלמודא? - אמר רבא: העלה - עולה ראשונה.

תלמוד בבלי מסכת ערכין דף יא עמוד ב

ת"ש, רבי יוסי אומר: מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב; אמרו: כשחרב הבית בראשונה, אותו היום תשעה באב היה, ומוצאי שבת היה, ומוצאי שביעית היתה, ומשמרתו של יהויריב היתה, והיו כהנים ולוים עומדים על דוכן ואומרים שירה, ומה שירה אמרו? וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם, ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו אויבים וכבשום, וכן בשניה; האי שירה מאי עבידתיה? אילימא דעולת חובה, מי הוא? בי"ז בתמוז בטל התמיד, אלא לאו דעולת נדבה! ותסברא מ"ש דעולת חובה דלא הואי, ומ"ש דעולת נדבה דהואי? הא לא קשיא: בן בקר אקראי בעלמא הוא דאיתרמיא להו.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כו עמוד א

חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב. בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, ובטל התמיד, והובקעה העיר. ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל.

Table of Contents

Rabbi Doniel Neustadt

Music during the three weeks: the source- Shulchan Aruch, Magen Avraham, Aruch Hashulchan, Igros Moshe, Minchas Yitzchok, Tzitz Eliezer

Music for depression- Reb Shlomo Zalman Auerbach

Music for Parnassah- Pri Megadim

Listen to taped singing- Igros Moshe, Shevet Halevi, Reb Eliyashiv

Downloading music from the internet: is it Muttar? Noda B'yehuda, Internet in Halacha, Rem"a

Rabbi Chaim Jachter

Listening to a lady singing on the radio- Reb Ovadia Yosef

Saying Shalom to a married woman- Maharam Shick

Listening to music all year around- Reb Moshe Feinstein

Listening to a group of women singing (and singing with men)- Sredei Aish

Listening to one's wife who's a Niddah singing- Pischei Teshuva, Reb Moshe Feinstein, Reb Ovadia Yosef

Listening to young girl's singing, until what age? Reb Moshe Feinstein

The age of Ervah- Biur halacha

Elisha ben Avuiah- Gemara Chagiga

Putting Jewish words to non-Jewish music- Reb Ovadia Yosef

Rabbi Elisha Sandler

Putting Jewish words to non-Jewish music- Shabsai Tzvi

The sounds of the Shofar (different generations)- Ritva Rosh Hashana

Putting Jewish words to non-Jewish music- שתי ידות

The effect of emotion on the soul- הכשרת אברכים

Putting Jewish words to non-Jewish music- Rav Hai Gaon

Making songs out of Pesukim- Reb Moshe Feinstein, Reb Shlomo Zalman Auerbach, אז נדברו

The reward of a Bais Avel is to keep quiet- Gemara Berachos

Chazzan Sherwood Goffin

The prohibition of music after the Churban- Rambam: Tur, Reb Moshe Feinstein

Not to switch the customs of the songs during Davening- Maharil, Rem"a, Mishne Berura

The history of the Niggun of Aleinu- עמק הבכא

Rabbi Boruch Levine

Which songs are appropriate- Meiri Sota

Selected audio from our listeners

Answers to the questions

Answers to the questions 1 *click here*

Answers to the questions 2 *click here*

Answers to the questions 3 *click here*

Answers to the questions 4 *click here*

Comments on the show

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 *click here*

Comments on the show 4 *click here*

Comments on the show 5 *click here*

Comments on the show 6 *click here*

Comments on the show 7 *click here*

Comments on the show 8 *click here*

Comments on the show 9 *click here*

Comments on the show 10 *click here*

Comments on the show 11 *click here*

Comments on the show 12 *click here*

Comments on the show 13 *click here*

Comments on the show 14 *click here*

Comments on the show 15 *click here*

Comments on the show 16 *click here*

Comments on the show 17 *click here*

Comments on previous shows

Alternative lifestyles *click here*

Show Suggestions

Suggestion- Expand the show to other languages *click here*

Show Suggestions- Chasiddishe Zmanei Tefilla *click here*

Show Suggestions- Jewish Stores *click here*

Show Suggestions- Hilchos Yichud *click here*

Selected emails from our listeners

Questions of the week

If someone approaches me and says: "If you don't start jumping rope, I am going to kill you," I do not have to start jumping rope. And if he tries to kill me he is a rodef, and I may kill him first. A person does not have to modify his behavior to suit the tastes of another in order to prevent that person from deciding to be a rodef. Therefore, Zimri was not required to stop what he was doing in order to prevent Pinchas from trying to kill him.

Yehoshua Duker

Comments on the show

I don't know how to address the issue of staying relevant, but I believe the Lubavitcher Rebbe expressed the essential issue with today's contemporary music, and I don't know the exact wording, but the gist of it was - that it's all about expressing Hefkerus, and a wish to break out of limitations and rules etc, i.e. the opposite of Kabolos Ol.

I once heard a Mashpia put it rather bluntly, regarding music and dancing by weddings - even if you only have Chabad Nigunim played by the wedding, but if the style in which the music is played somehow brings about the moving of certain body parts as opposed to others, that tells you something about the style...

And I am young, but I do believe that this Hefkerus style is relatively new, and is connected with the youth/hippy/sexual revolution of the 50s and 60s and on.

Re Napoleon's march - small correction - it is sung at the end of Neilah, not Simchas Torah. The Rebbe often spoke about marches, that they express victory, that even when one is going into battle, if they go with an attitude of Simcha and a sense that they will be victorious, that in itself helps bring about victory. But we sing it Motzoei Yom Kippur to show that we are positive that we were victorious בדין.

I'm including a letter of the Rebbe about changing Chabad Nigunim to make them more usable in performances.

נעם לי לקבל מכתבו, ולראות בו ההתענינות בשירת עם ישראל בכלל ובשירי חסידים וחבדי"ם בפרט, ומתאר המצב אשר בשנים האחרונות מתמעט חלק שירים אלו בתכנית הצבוריות של המקהלות השונות.

ומובן שצודק בתגובתו על זה שמצער הדבר. ובשני הכיוונים, שחסר בענין טוב, ואשר מקומו לוקח ענין טפל, ולפעמים גם מזיק. והרי דוקא בתורת חסידות חב"ד ביחוד הדגישו חשיבות השירה והזמרה, וכמבואר בכ"מ, וחלק חשוב מלוקט במבוא לספר הנגונים הוצאת קה"ת, אשר בטח ישנו אצל כבי.

ע"פ האמור מובן ג"כ, שבאופן פרינציפיוני, נראית במאד ההצעה לעבד מספר שירים חבדי"ם באופן שיוכלו להשתמש בהם במקהלות וכו' אבל ע"פ הנעשה בשטחים אלו בתקופתנו המבולבלת, יש מקום לחשש גדול, אשר העבוד ישנה הצורה והתוכן, ואפשר עד כדי כך שיצא שכרו בהפסדו, והרי לצערנו באיזהו שטחים בעבוד כמה ענינים של תורתנו הקי' וכמה ענינים של חלקה בשטח החסידות, הפך העבוד כביכול את הענינים למזיק, ובודאי לכו' אין צורך לראיות ולדוגמא בזה, כיון שע"פ מכתבו נמצא הוא במגע קרוב עם הדור הצעיר.

בכ"א מובן שאין בדברי כלל וכלל שלילת ההצעה, כי אם שאלה ובקשה להצעה פרטית ותכנית שעל ידה יושלל חשש האמור.

במ"ש אודות טכסט מתאים לשירים, זהו עוד מקשה את הענין, שהרי הטכסט צ"ל מתאים לתוכן השיר, מהלך נפש השרים אותו, שלא תמיד יש לכוונו להטכסט, ובאיזהו מקומן מבוארת ג"כ כוונה זו, אף כי בהסברה מנקודה שונה, שהדבור מגביל את השירה, ז.א. שהשיר גמיש יותר וכולל לפעמים הכי תכופות כמה פירושים שאין טכסט אחד יכול לכלולם.

אג"ק ח"י"ח ע' קנו

And here are some quotes from a Chabad Mashpia (which also include quotes from Chabad Rebbeim), though I should say that his personal views and conclusions aren't necessarily considered Torah Misinai and authoritative, even in Chabad...

With Brochos for continued Hatzlacha in your great work and shows.

Wow this week's program was amazing to listen to!

Dear Reb Dovid

I have been listening to Headlines for around 3 years now, and I have not enjoyed any show as much as the most recent show about music. I thought you presented a wide range of different guests coming from different perspectives and found the subject enlightening and interesting. I was fascinated by Sherwood Goffin's historical references about the origins of Nusach and adaptations of Jewish music from the different host cultures over the ages.

As an avid fan of Jewish music, I think it would be good to speak with some of the artists who "Megayer" secular songs or styles and package them for a Jewish audience. Perhaps you could speak with the likes of Gershon Veroba, Lenny Solomon (Shlock Rock) and Avraham Rosenblum (Diaspora Yeshiva Band) whom I believe approach this subject appropriately and pay great respect to the essence of what Jewish music must entail. If you could invite them to speak on your show I think that would provide another perspective of the artist and their sensitivities in the creative process.

Some of the more contemporary groups who release parodies such as Six13 and the Maccabeats- I don't think they are marketing necessarily to the Frum crowd, but for an additional perspective you could perhaps speak with them as well.

On another subject, I appreciated your balanced approach in dealing with the "sitting next to a woman on a plane" issue. I disagree with the listener who said that it is impossible to Mechalel Hashem if you are actually following Halacha. It all depends on HOW you do it. Based on his reasoning, there can be no such thing as a "Novol Birshus HaTorah", since by following the Torah you can be doing no wrong. Obviously that cannot be true. Just as someone must make prior arrangements to have a Kosher meal on the flight, he should make similar arrangements to ensure he is not seated next to someone that could pose a Halachic problem. I like your \$100 solution and hopefully people will bear that in mind when making future travel plans.

I think in the most recent case, the people involved were seeking attention rather than being concerned about Halacha. The news reports said they were closing their eyes

while walking onto the plane and made a whole scene holding up the plane for an hour. If someone would have done that if say they had been denied a Kosher meal after not even requesting one, I am sure no-one would have supported them in favor of upholding Halacha. It was irresponsible on their part. As you said, you're operating in the public sphere and you need to sort out your religious requirements beforehand.

Thanks again for a great show and Hatzlacha Rabba!

Kol Tuv

Gedaliah Levin

Melbourne, Australia

As a musician –

https://urldefense.proofpoint.com/v2?url=http-3A__Instagram.com_Shmoebaum&d-DwIFaQ&c=euGZstcaTDIivimEN8b7XrwiOf-v5A_CdpgnVfilMM&r-WYSIT85BmaqjDDITg2oWelb5EzAaCDDRKk-

Kk9wTgGJ2c-IWRrOIVz9RTOAolX_A&m=W3jadkwi8ZOVmpyJp8WYYSOIk-MR00mpPNPiu4150-DI&s=-VH7V08S72GcsGyshGIJXOwwCkOVQ3u1T9s311AD6yaQw&e=-

I think the answer as to why we look negatively to the notion of converting secular songs is because back in the day they're songs weren't Prust and full of lust etc... love... so a march or waltz was pretty refined. Today's secular music though is so full of dirty filth that it obviously shouldn't have an influence on our music.

Just one man's opinion.....

Shloime Baumwolspiner

Hi,

I want to begin by writing that I am a major fan of your podcast. I find them insightful and enjoyable to listen to and I wish you all the Hatzlocha for the future.

I was listening to your most recent podcast about Jewish music and it was spectacular, especially the interview from Chazan Goffin. I am glad that this topic was discussed as I think it is something which people are lacking clarity in.

I am writing to you because as a Chabad Chossid I heard the Niggun of Napoleon's March being discussed a few times and I want to clarify a few details. Although the song does come from the army of Napoleon, it did not become a Niggun through the intervention of Chassidim, rather the Alter Rebbe, the Baal HaTanya, he was the one that endorsed it. And I do think there is a difference whether a Tzadik does such a thing or someone else.

When the Lubavitcher Rebbe spoke about this Niggun, he said that the act of the Alter Rebbe was a way of uplifting and transforming this song of Napoleon (which the Alter Rebbe did not like and he wanted the Russians to win, as he was afraid of the modern lifestyle and ideologies of France and how it would affect the Jewish people), into something holy.

Kul Tuv,

Mordechai Wolf

I asked Rav Schachter about Zemiros and Kol Isha. He quoted the Seridei Eish, who observed that when he arrived in Germany from Eastern Europe, he found that the community relied on Rav Hildesheimer's Tzeiruf of Heterim of Shirei Kodosh and Trei Kali. RYYW also observed that the girls who sang Zemiros in Germany were better equipped to confront the modern world than the girls in Eastern Europe who didn't. What about us? Are we confronting the modern world? Rav Schachter said he thought so - and added that in Williamsburg they think they aren't confronting the modern world, but they really are.

When I studied nussach to daven Shacharis on YN, I relied heavily on the recordings of Rabbi Haskel Lookstein who, aside from being a legendary Rabbi, is also a talented Baal Tefilah. The recordings are excellent - textbook nussach. I noticed an interesting machlokes between Rabbi Lookstein and Cantor Goffin. Rabbi Lookstein thinks that Erev Shel Shoshanim (Israeli love song) is "particularly appropriate" for YK. Meanwhile Rabbi Goffin has written that a Chazan should not use this melody. For RHL this Niggun is Hiddur. For CSG this niggun is issur.

Chaim Gottesman

Good afternoon Rav Dovid

I first wish to reiterate how much I enjoy the show. Such variety and נעימות!

Regarding your discussion on family members listening to Zemiros of girls you may wish to see Shalmei Shabbos (by Rav Tuvya Freund) who has fascinating discussion on this matter. (One story is the Ksav Sofer hosted his sister one Yom Tov after his father died and asked her not to sing. To which she responded that our father Chasam Sofer did allow it).

Another point I recall from there is that the Brisker Rov allowed his daughters to sing, but would close the windows to avoid the street hearing.

Kol Tuv and keep spreading "light"

Mordechai Ullmann - UK

Copying Music - Story from Rabbi Aharon Lichtenstein ZT”L

<http://blogs.timesofisrael.com/spiritual-aristocracy-the-legacy-of-rabbi-aharon-lichtenstein-ztl-one-year-later/>

It was no simple feat, but Michael Eisenberg finally mustered the courage to ask Rabbi Aharon Lichtenstein, *Zeikher Tzaddik Le'vrakhah* (ZT”L), may the righteous person’s memory be a blessing, a question on *Halakhah*, Jewish law. After months of failed attempts to do so, Mr. Eisenberg slowly yet forcefully brought his legs one in front of the other and approached Rabbi Lichtenstein’s seat at the front of the Yeshivat Har Etzion *beit midrash*, study hall, as a nervous servant approaches his majestic king. The servant, sweating, trembling, waits to be recognized by the monarch; once Mr. Eisenberg was acknowledged with a kind smile, he asked what the Rosh Yeshiva thought about copying music from one cassette to another. Rabbi Lichtenstein replied “you bought it, you made a kinyan [legal transaction], so you reserve the right to do with it what you like.” He paused. “But you will not win a medal for “*kedoshim tihiyu*,” “and you

shall be sanctified" [Leviticus 19: 2].

Chaim Gottesman

Hi

First of all thanks for your programs.....

In last week's program you quoted a Noide Beyehuda about a Chiyuv Nehene.... I looked through it quickly but as far as I could see he is only Mechayev him because since he caused him a Hefsed by putting the value of his Sefer down it's no longer considered חסר נהנה וזה לא חסר and therefore he is Mechuyav also for the הנאה but in the case of copying music if one anyway wouldn't buy it he is not being Mafsid him so would that not be חסר נהנה וזה לא חסר?

I look forward to your reply

Thanks

Zvi Black

Response: If thousands of people couldn't download because it was Assur, isn't there a reasonable likelihood that many would buy the song? After all, Apple etc. does sell many millions of songs a year.

Shalom U'Bracha!

I've never reached out to show host or celebrities but I could not control myself and I needed to reach out to you and say, Thank You!

Your podcast are amazing and so well thought out. Many in our community (Chabadtzkes) take pleasure in your shows and I'm certain that many other communities take great pleasure in your work as well.

How many of us have time to run to a proper Shiurim (aside to our daily Shiurim

Chitas/Rambam).....I can tell you hands on, that it is very difficult in my case, but listening to your shows it gives me the great pleasure to know that once a week I could look forward and listen to a proper Shiur! Your shows have so much depth and I have no doubt that your show has the Kedusha of any Shiur given by any Rosh Yeshivah.....

May the Almighty provide you with continued strength and be Zoiche to V'hemidu Talmidim Harbeh". May the forth coming days become days of Joy and Happiness!

Thank you again,

Abba Deutsch

Show Suggestions

Hi R' Dovid,

You may want to interview R' Moshe Lichtman on your show on the topic of Yishuv Eretz Yisrael. He has written/translated 7 books on the subject, with Haskamos from R' Hershel Shechter.

See his website: <http://toratzion.com>

PS: he happens to be an excellent speaker!

Rabbi Doniel Neustadt

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנא סעיף ב

ואין עושין סעודת אירוסין אבל ליארס בלא סעודה מותר, ואפילו בט' באב עצמו מותר ליארס שלא יקדמנו אחר.

מגן אברהם סימן תקנא ס"ק י

ונ"ל דאסור לעשות ריקודין ומחולות מי"ז בתמוז ואילך. והובא במשנה ברורה ס"ק טז

ערוך השולחן אורח חיים סימן תצג סעיף ב

ולפיכך נהגו כל ישראל מימות הגאונים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת ולא חילקו בין נשואין דמצוה כגון מי שלא קיים עדיין פריה ורביה אם לאו ואף על גב דבאבלות גמורה יש חילוקים מ"מ בכאן החמירו על עצמן ומ"מ מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו כיון שעשה מצוה וכ"ש כשראה שיכול השידוך להתבטל אבל לארס ולקדש שפיר דמי וכן אצלנו לעשות שידוכים ולכתוב תנאים מותר שמא יקדמנו אחר ומותר לעשות סעודה אך לא בריקודין ומחולות וכ"ש שאסור לזמר בכלי זמר וכן סעודת הרשות מותר כמו סעודות מריעות ובלבד בלא ריקודין ומחולות:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן כא אות ד

שמיעת קול זמר בבין המצרים ואכילת בשר בט' הימים במלווה מלכה ולקטנים בע"ש לאחר חצות ובדבר לשמוע מוסיקא בימי ספירה וימי בין המצרים הנה כתבתי בתשובה ונדפסה באג"מ ח"א דאו"ח סימן קס"ו שהארכתי באיסור זמרא בזה"ז בסוף התשובה ובימי ספירה יש לאסור בזמרא דמנא אף להמתירין עיין שם ופשוט שה"ה שאסור אף בימי בין המצרים, ויש להחמיר גם לקטנים שהגיעו לחינוך מאחר שאבלות דרבים הוא.

שו"ת מנחת יצחק חלק א סימן קיא אות ב

אמנם באמת, כבר הובא מנהג זה, בכתבי הדע"ק (הביאו בהגהות מהרש"ם הנדפס בס' אורחת חיים סי' תצ"ג) לענין נשואין בל"ג בעומר, דכ' דיש להקדים א"ע, ולעשות גם הסעודה ביום ל"ג, ושלא לעשות ריקודים וכלי זמר בליל ל"ד עיין שם, הרי אף בנשואין, והתחיל בהיתר בל"ג בעומר, דעתו להחמיר, וכ"ש בשל רשות. ולדעתי הוי איסור כלי זמר, בכלל מה דאיתא במג"א (סי' תצ"ג סק"א), דכתב דאסור לעשות ריקודין ומחולות, בימי הספירה, ואף דלא הזכיר כלי זמר, מ"מ כלי זמר הוי כל שכן, דהוי שמחה יתירה, מריקודין ומחולות.

שו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן לג אות ב

שאלתו השניה היא אודות טייפקורדר ופטיפון אם השירה והזימרה ששומעים מהם דינם כזמר - בכלי, ואסור לשומעם, לשיטות האוסרים.

הנה לדעתי יש חילוק בזה, והוא אם השירה והזימרה ששומעים מהם המה שירה וזימרה דפומא, זאת אומרת, מה שאנשים השמיעו את תוכם משירת וזימרת פיהם, אזי דינם כשירה וזימרה דפומא דמותר, ואם השירה והזימרה היא מכלי - שירה שניגנו והקליטו אל תוכם אזי דינם אז כזמר - בכלי, ובדומה לזה מצאתי בספר שו"ת אגרות משה חאו"ח סי' קס"ו שהעלה כו"ב על כלי הרדיא, דאם נשמע שירה דפומא מותר עיין שם.

ושם באגרות משה נוגע גם אודות דינו בימי ספירת העומר (שכבו' מוסיף לשאול גם ע"ז) והעלה דבימי ספירה יש לאסור בזמרא דמנא אף להמתירין ע"ש, וה"ה איפוא ועוד במכש"כ גם בימי המצרים (שגם ע"ז שואל כבו'), ולדעתי מכיון שבבין המצרים אסור גם בריקודין ומחולות (עיין משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק ט"ז). א"כ אסור אפי' אם השירה והזימרה היא ממה שהקליטו משירה וזימרה דפה, וה"ה גם בימי ספה"ע, וכך נוהגין.

הליכות שלמה בין המצרים עמ' תיב

כן לאחר ת"ב. 8. רשימות וכ"כ בשם רבנו ב"ר בין פסח לשבעות פט"ו הע"ה לענין ימי הספירה. ועיין סי' תקנ"א במ"ב סקט"ז בשם א"ר שאסור לעשות רקודין ומחולות בימי בין המצרים. וכן הורה רבנו לענין מחנות-קיץ לנערות, שכל השירים המכונים "שירי רגש" וכדו' יש להתיר להן לשיר. וכמו כן הורה כמה פעמים להקל בשמיעת קלטות אם המטרה היא רק להפיג בדידות או פחדים, כגון באשה אלמנה השוהה לבדה בבית וכדומה. וכן הורה לאלמנה ב"ב חדשי אבלותה על אביה. ועיין עוד שו"ת מהרש"ג ח"ב סי' קכ"ה דהכל לפי מה שהוא אדם עיי"ש. וראה עוד לעיל פי"א ציון 54. 9. תשו' כת"י (לענין

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן תקנא ס"ק י

וישראל שפרנסתו כלי זמר אצל אינו ישראל בבית משתאות, יראה כדי פרנסה שרי ודאי, ואף דבר האבד י"ל דשרי להרויח כהאי גונא אם אין שכיח כלל, עיין הלכות חול המועד בזה: והובא בביאור הלכה ד"ה ממעטים

אגרות משה או"ח ח"א סי' קסו

וע"י הרדיא /הרדיו/ אם נשמע זמרא דפומא מותר ואם בכלי זמר אסור.

שו"ת שבט הלוי חלק ח סימן קכז אות ב

ב. בענין שמיעת ניגונים מטיעפ רעקארדער בימי המצרים, כבר בארתי בשבט הלוי ח"ב סי' נ"ז דטיעפ

הוא כלי שיר גמור, וא"כ לא מבעיא בבין המצרים דאסור עפ"י המבואר או"ח סי' תקנ"א, אלא אפילו כל השנה הוה בכלל כלי שיר כאשר הוכחתי מדברי הרמב"ם שם, ע"פ המבואר או"ח סי' תק"ס, ולדעתי אפילו אם הטיעפ נעשה משירה בפה נהפך לכלי שיר.

הערות הגרי"ש אלישיב גיטין דף ז

לשמוע שירה בפה ובכלי בזה"ז

אבל דפומא שרי קמ"ל. ומבואר דבמשתה אסור אפילו שירה בפה. ומבואר דדוקא במשתה אסור אבל בלא משתה מותר. אלא דנחלקו הפוסקים אם שלא במשתה שרי גם שירה בכלי, דדעת הרמ"א דשרי, ולב"ח אסור. (יעוין מ"ב סי' תק"ס סקי"ג) ומנהג העולם להקל, אך ליר"ש נכון לחשוב לדעת הב"ח. (ולעניין מכשיר הנקרא "טייפ" נראה דאפילו כששומעין בו שירה של "פה" נדון כמו "כלי" ואסור במשתה. ועי' הערות סוטה מ"ח ע"א).

לאביו ואמר לו שקיבל בהלואה על שמו סך הנ"ל, מדודו הנ"ל והוטב בעיני האב והסכים למעשיו, ועתה זה זמן וזמנים טובא אחר שוק פפ"ד בל הקצין ר' הירש ותבע מאחיו ר' בער שיפרע סך ת"ק זהובים קרן שלוה בנו ממנו, וגם פירות הנושרין מהקרן על כל היתר עיסקא תובע סך מאתים זהובים. השיב ר' בער כמדומה שפרעתי לך והא ראה שנשתקע הדבר שנים רבות ולא תבעת מעותיך וכי לוחי אני לריך. ר' הירש חזר על טענתו בצרי שלא נפרע ותובע קרן ורביית וזה מחזיק בטענתו כמדומה שפרעתי. וע"ז דן מעלתו שהקרן ישלם בלי שום טענה ומענה, כדין מנה לי בידך וזה משיב איני יודע אם פרעתיך שחייב לשלם ואין על התובע שום שבועה אפילו היסת, ועל הרביית דן שפטור ר' בער בלי שבועה.

ובשניהם יפה דן ויפה הורה, שדין חיוב הקרן מפורש בס"י ע"ה סעי' ט' כמו שכתב מעלתו בעצמו, ועל הרביית, הנה עיקר חיוב הרביית אין התובע יכול לתבוע ממנו בצירור שהרי היתר הוא עיסקא וא"כ טענת התובע

היא שבועת השותפים שיטבע אם הרויח במעותיו. והנה על הפטור מהשתלומין לית דין ולית דיין שאפילו היה טוען ר' הירש צרי לי שעסקת בזמ"מ עם סך שלי וצרי לי שהיה לך ריוח היה ר' בער פטור משתלומין, שהרי על הרביית הוא טוען איני יודע אם נתחייבתי לך, שאם פרע הקרן תיכף בחזירת בנו מפפ"ד נמצא ששוב מאותו זמן והלאה לא נתחייב ברביית כלל, ומעכשיו שטען איני יודע הרי זה טענת איני יודע אם נתחייבתי לך^א, אלא שאז היה לריך לישבע שאינו יודע אם נתחייב לו כמבואר שם בס"י ע"ה, אבל כיון שר' הירש לא היה יכול לטעון שודאי הרויח א"כ טענתו של ר' הירש התובע הוא רק שבועת שותפים וכשם שאם היה ר' בער משיב בודאי פרעתיך תיכף ופסק השותפות בינינו היה פטור בלא שבועה, כמבואר בס"י ז"ג סעי' ט', כך אם משיב איני יודע אם נשארתי שותף עמך פטור בלא שבועה. וכל זה פשוט ויפה דן.

דברי הד"ש

הק' יחזקאל

סימן כד

נהנה ממלאכת חבירו

תשובה

על דבר אשר נשאלתי מק"ק ליווארני. ח"ל השואל, ראובן חיבר פירוש על סדר נזיקין וקדשים והלך אלל שמעון המדפיס ונתפטר עמו בסך ידוע בעד כל דף שידפיס לו אלו השני סדרים עם פירש"י ותוספות ופירוש של המחבר הנ"ל למטה. והנה דרך המדפיסים אחר גמרם כל דף ודף סותרים סידור האותיות לסדר מהם דף אחר, וזה המדפיס יש לו הרבה אותיות לכן לא קלקל הסידור והניחו כמות שהוא, רק הסיר מלמטה הפירוש החדש והדפיס לעצמו שני סדרים הנ"ל עם פירש"י ותוס' שהיו מוכנים בידו בעת הפנאי שישלים להדפיס כל הש"ס. וטען ראובן המחבר הנ"ל, יען שתשלומי שכירות המסדרים האותיות הוא היה משלם ועתה למה יהנה שמעון מסידור אותיות חנם, ויחזיר לו חלקו מסידור האותיות כדין כל הנהנה ממלאכת חבירו כדין מעיין המשקה שדות [ב"מ ק"ח ע"א] והמקיף את חבירו משלם רוחותיו [ב"ב ד' ע"ב]. ושמעון טוען מאחר שהאותיות הם שלו יכול להשתמש בהם כרצונו ואין כח ביד ראובן לקלקל הסידור וכו'. יורנו רבינו הדין עם מי. עכ"ל השואל.

אומר אני אם הוא כפי הנראה מלשון השואל, ששמעון נתפטר עם ראובן בקיבולת בסך ידוע כל דף ועל שמעון מוטל שוב לשלם להמסדרים ולהמדפיסים ובעד הנייר הכל משלו, א"כ אין לראובן שום טענה על שמעון, וכיון

ששמעון נותן אותיות אחרים להדפיס הנזכר לראובן ואינו מעכב מלאכתו בזה בטלה טענת ראובן, ויכול שמעון לומר מתחלה אדעתא דהכי נתפטרתי לפי שידעתי שאוכל להיות נהנה גם אני מהסידור, והלא שמעון הוא המשלם להמסדרים ולא ראובן. ואמנם אם המעשה היה כי חישבו מתחילה בעת השכירות כך וכך אני נותן להמסדרים וכך וכך בעד פרעסין ליהען וכך וכך בעד נייר והמותר בעד נתינת האותיות ודיו, ואז ראובן הוא המשלם להמסדרים בעד הסידור ולא שמעון, ושמעון רוצה ליהנות מהסידור, אז שייך טענת הצדדים הנ"ל.

ואומר אני, מה שטען ראובן ששמעון מחוייב לשלם לו מה שנהנה ממלאכת חבירו כדין מעיין המשקה שדות וכדין המקיף את חבירו, בשניהם אין הדמיון עולה יפה, כי דיין מעיין המשקה הוא בחו"מ סי' ק"ע סעי' א', ושם מיירי שכלם באים וצריכים להשקות ולריך התחתון לסייע לעליון כי גם הוא לריך שילכו המים דרך שם, ולא מיירי שם שכבר חפר העליון וצא אחר כך להוציא מן התחתון שיסייע לו מה שכבר חפר, כי בזה באמת אם היה להתחתון שדה שלא היה דרכו לזרוע אך עתה שכבר חפר העליון רוצה הוא לחפור יותר שיגיע הנהר גם לשדהו ויזרענה, באמת אין התחתון לריך לסייע למה שחפר העליון, והרי זה נהנה וזה לא חסר ולא יגרם לו הוצאה יתירה ע"י שדה שלו. ואמנם בזה אם העליון

טען אס לא תסייעני אשוב לקלקל מה שתקנתי ואסתום מה שחפרתי וגם לי גם לך לא יהיה אס לא תסייעני, נראה לענ"ד שיכול העליון לעשות כן, ואף דכופין על מדת סדום, אומר אני דלא שייך בזה מדת סדום כיון שידע שהתחתון צריך לזה ויהיה מוכרח לפייסו בזווי. ולא מיבעיא לדעת הרא"ש [ב"ב פ"א סי' מ"ו] שהוא דעת היש אומרים שהביא רמ"א בס"י קע"ד סעי' א' בהגה"ה [ה"א], פשיטא דלא שייך כופין במידי שידע שחבירו היה צריך להעלות לו בדמים", אלא אפילו לדעת הרמב"ם [פ"י"ב משכניס ה"א] שהוא דעת המחבר שם בשו"ע, מ"מ היינו בשדה של שותפות שיש לזה זכות כמו לזה ועדיין לא הוכר חלקו של שום אחד ושום אחד לא הוציא הוצאות כלום, סבירא ליה להרמב"ם שכופין על מדת סדום, אבל היבא שזה הוציא הוצאות וחסר נגד שדה שלו שיבואו המים לשם ואח"כ רונה זה של מטה ליהנות מחפירה זו בחנם וליהנות משל חבירו ממש, לא שייך כופין על מדת סדום, והרי זה דומה למי שרוצה לדור בחצר חבירו אפי' בלא קיימא לאגרא, וכי יש שום הוה אמינא שיכופו זה את חבירו שנייחנו לדור בחצירו חנם, ועד כאן לא אמרו אלא שכבר דר בו שא"צ להעלות שכר על העבר. ועי' במס' ב"ק דף כ' ע"ב בתוס' ד"ה הא אתהנית.

דעתיה דניחא ליה להוציא הוצאות לצורך הדפסה ומגלגלין עליו גם הוצאות הסידור. ודבר זה יש ללמוד מדברי התוס' שם בד"ה טעמא דניקף וכו' שכתבו, וא"ת ואם זה נהנה חוה לא חסר פטור אפילו עמד ניקף נמי וי"ל שאני עמד ניקף דגלי אדעתיה דניחא ליה בהוצאה ולא דמי לדר בחצר חבירו דלא גלי אדעתיה אלא בחנם, עכ"ל התוס'. הרי דהיכא דגלי אדעתיה אפי' בזה לא חסר מגלגלין עליו את הכל ואינו יכול לטעון אלמלא שכבר הקיף זה שלש מחיצות לא הייתי מוציא הוצאה גדולה על חלקי אבל כיון שכבר הוקפו שלש מחיצות הוצאתי הוצאה קטנה על רוח רביעית, אלמלא לא משגיחין בטענה זו, וע"י הוצאה קטנה שהוסיף מגלגלין עליו גם הוצאה גדולה. אומר אני, שהתוס' כתבו שם לפי שיש שם גם טעם דגרס לו היקף יתר, ור' יוסי תרמי בעי דגלי דעתיה דניחא ליה בהוצאה וגם גרס לו היקף יתר, ורצה לפשוט מדברי ר' יוסי דאפי' גרס היקף יתר פטור אס לא גלי אדעתיה דניחא ל' בהוצאה, וק"ו בזה נהנה חוה לא חסר כלל שפטור. באופן דהיכ' דלא גרס ליה הוצאה יתירה אפילו גלי דעתיה פטור למאי דקיימא לן זה נהנה חוה לא חסר פטור.

ראמנ"ג מדברי המרדכי בפרק כ"ד הרגל [רמז ט"ז] שהביא רמ"א בס"י שס"ג ס"ו בהג"ה [הב'], שכתב הטעם שלא יכול לכופו לדור בו בחנם משום דאי בעי בעל החצר להשכירו היה יכול וכו', משמע שדבר שאינו יכול להרויח בו יכול זה לכופו אף לכתחילה, מ"מ נלענ"ד, דעכ"פ פשוט שזה רק להרמב"ם בריש סי' קע"ד, אבל לדעת הרא"ש פשיטא דלא שייך בזה כופין על מדת סדום. וכ"ז אס היו באים לדין קודם שהדפיס שמעון, אבל אחר שכבר הדפיס ורצה ראובן לחייב את שמעון מטעם מקיף את חבירו ג"כ לא דמי, דהרי בפירוש אמרו בב"ק דף כ' ע"ב ששם הטעם דגרס לו היקפא יתירה, אבל כאן לא גרס לו הוצאה יתירה דתשלומין להמסדרים, לא איכפת להו להמסדרים אס ידפיסו בסידור זה מעט או הרבה תמיד תשלומין שלהם שוה, כי טרחת הסידור הוא שוה. והנה בשו"ע בס"י קנ"ח סעי' ו' לא נזכר גרס הניקף יתר רק רמ"א בהג"ה בסקוף הסעיף הזכירו, היינו משום דהמחבר מיירי בגדר בינו ובינו ואז לא משכחת לה בלי גרס הניקף, שהרי עיקר ההיקף הוא להפסיק בינו ובין שדה חבירו, וכמ"ש בתוס' שם בב"ק ד"ה את גרמת וכו' יע"ש. ועכ"פ היכא דלא גרס לו הוצאה יתירה מקרי זה נהנה חוה לא חסר ופטור מלסייע לו, וא"כ בטלו טענות ראובן בזה.

לדעת הי"א שהביא המחבר בס"י שס"ג סעי' ח' דאס גילה הדר דעתו שהיה רצונו לתת שכר אס לא היה מניחו לדור בחנם צריך ליתן לו שכר, יעיי' שם, והרי אין שם שום גרס הוצאה כלל ואפ"ה ע"י גילוי דעת מחוייב לשלם, דשאני התם דאין אנו מחייבים אותו לשלם רק מה שגילה דעתו, שהרי על השכירות גילה דעתו שהיה רצונו לשלם ואת זה ישלם, אבל לחייבו ע"י גילוי דעתו, לשלם גם מה שלא גילה דעתו זה לא מנינו ולא מיבעיא לדעת הש"ך בס"י קנ"ח סק"ד שהסכים לפירוש הב"ת, וא"כ אפילו גילה דעתו אין צריך ליתן יותר ממנה שגרס לו הוצאה יתירה, אבל במה שלא גרס לו אפילו נהנה ממנו א"צ ליתן, יע"ש בב"ח [אות י"ד] ויראה חשבון התשבורת שהפנימי הוא שש על שש ונמצא שהקיפו מארבעה רוחות עולה ארבע ועשרים אמה, ואפ"ה א"צ לשלם רק צעד שמנה אמות שגרס יתרון להחיצון, לפי שהחיצון לבדו היה שמנה על שמנה שעולה היקפו מארבע רוחות שמים ושלשים, ועכשיו הוצרך להקיף עשר על עשר שעולה ההיקף מארבע רוחות ארבעים א"צ הפנימי ליתן רק שמנה אמות, אבל לכל השלשים ושמים שהיה צריך החיצון לבדו אין הפנימי נותן כלל, נמצא שנהנה מן שש עשרה אמות בחנם, והש"ך שרשם שם בסק"ד ושם קאי בגילה דעתו ואפ"ה פטור במה שלא חסר החיצון, ואפילו לדעת הסמ"ע שם בס"ק י"ט דצריך הפנימי ליתן לפי ערך חלקו מ"מ שאני התם כיון שגרס לו הוצאה קצת יתירה מהני הגילוי דעת לחייבו הכל לפי החשבון, אבל היכא שלא גרס לו הוצאה יתירה ודאי לא מהני הגילוי דעת על המקצת לחייבו בו הכל. זה הנראה לענ"ד לזכות שמעון המדפיס שפטור מלסייע.

ראמנ"ג מה שיש לעיין בזה הוא, כיון ששמעון הוא רוצה להדפיס בסידור הזה והרי הוא צריך להוציא עוד הוצאות להדפיס לשלם לפרעסקין ציהר וכיוצא בזה, א"כ גלי

אמנם אחר היישוב נראה שחייב לשלם חלקו, שהרי גם דבר בחצר חבירו אפי' לא קיימא לאגרא אם חסרו אפי' דבר מועט מגלגלין עליו כל השכר כפי שנהנה, כמבואר בשו"ע בס' ש"ג סעי' ז' יע"ש. והרי גם כאן מחסרו הרבה, שאם לא היה שמעון מדפיס סדרים הללו הו' שכיחי וקפלו זביני על ספריו של ראובן, שאפי' מי שלא היה קונה פירושו לחוד מ"מ אגב שהיה צריך לשני סדרים הללו ללמוד מתוכם גמרא עם פירש"י ותוס' היה מוסיף איזה דבר לקנותם עם פירושו של ראובן, ועכשיו שמדפיס שמעון יהי' סדרים הללו שכיחי וזול ולא ימלאו כל כך בריוח קונים שיקנו מראובן, וכיון שגורם לראובן הפסד בזה מגלגלין עליו כל מה שנהנה לפי חלקו מסידור האותיות. ולא מיבעיא לדעת רוב הפוסקים, שהם התוס' [ב"ק כ"א ע"א ד"ה ויהבין] והרא"ש [שם פ"ב סי' ו'] והטור [חו"מ סי' ש"ג סעי' ו'] ושאר הרבה פוסקים, וכן סתם השו"ע בס' ש"ג סעי' ז' שהביא רק דעת הי"א הללו, וכן משמע שהסכים הרמ"א בהג"ה שהרי הוסיף עוד אפי' לחייב בלא עבד למיגר, שכאן חייב שמעון לשלם חלקו להוצאות סידור האותיות, אלא אפילו לדעת הרמ"ה שהביא הנמוקי יוסף שם בפ' כ"ד הרגל [ח' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה וחצר

דקיימא לאגרא] שאינו חייב לשלם כל מה שנהנה אלא רק מה שהפסידו, אשר לדעתי גם דעת הרמב"ם כן, שהרי לא הביא בפ"ג מהל' גזילה ה"ט כלל הך דינא דשחרוריתא דאשייתא שאמרו שם בגמ' [ב"ק כ' ע"ב]. אלא ודאי שהרמב"ם מפרש שאינו חייב רק לשלם הפסד השחרוריתא, וזה משנה שאינה צריכה פשיטא שמויק חייב לשלם מה שהזיק, ור' יהודה שם בצעל העליה קאמר שאף דבייתא לעליה משתעבד מ"מ חייב לשלם השחרוריתא, וצוה פסק הרמב"ם כת"ק שם יעויין בפ"ד משכנים [ה"ג], אבל אם היה הרמב"ם מפרש שע"י השחרוריתא חייב לשלם כל השכירות, ואף שבצית ועליה פסק כת"ק מ"מ נ"מ בזה דר' יהודה שעכ"פ איש זר הדר בחצר חבירו והשחיר הכתלים מעט שחייב לשלם כל השכר, והיה להרמב"ם להביא הך מילתא בפ"ג מגזילה, אלא ודאי שהרמב"ם סובר כדעת הרמ"ה. ואני תמה על הרב המגיד שם וכמו כן על מרן הב"י שלא הרגישו שהרמב"ם חולק בדבר. מ"מ כאן בנדון שלפנינו אינו דבר מועט, ואי אפשר לומר בזה שאינו חייב רק מה שהפסידו, כי ההפסד לדעתי הוא יתר על הוצאה, לכן חייב שמעון לשלם כל שנהנה מסידור האותיות לפי חלקו כל אחד לפי מספר מה שמדפיס¹²³. כן נראה לענ"ד.

סימן כה

א. טענת פרעתי נגד כתב ידו ב. נאמנות במיגו נגד יורשין

ב"ה פראג ערב סוכות תקמ"ח לפ"ק.

תשובה

את החג יחוג וכו' לכבוד הרב המופלא ומופלג מו"ה ישראל סג"ל אב"ד דק"ק קערעסטוהר.

מכתבו קבלתי ויען בימים האדירים הנוראים ועול הציבור עלי ביותר וגם שערי דמעה אינם ננעלות וראשי כבד עלי לכן לא עיינתי בשאלות הבאים כי אם בדברים הנחוצים ביותר, וגם נזדמנו אז שאלות בעסקי גיטין ונתתי להם משפט הקדימה ולא עיינתי בדבריו עד היום. ואף שגם היום טרידנא במילי דמנז'ה שהזמן גרמא סוכה וארבעה מינים אמרתי הואיל חוטר הוא לא אחמיצו עוד.

והנה שורש שאלתו, עשיר אחד שבק חיים וגם הניח ברכה אחריו, ואמנם גם הוא חייב לאחרים, ובאו שני אחים שותפים סוחרים אשר המנוח היה תמיד עסקו עמם ואמרו שני אחים הנ"ל שהמנוח חייב להם סך מסויים בעד סחורות שלקח מהם בהקפה, והראו פנקס שלהם רשום בו מה שלקח המנוח ע"פ שפעליפיקאליאן מפורש כל מין ומין, והמנוח חתום תחת השפעליפיקאליאן, רק בין הרשימה ובין החתימה

היה ריוח נייר חלק בלי כתב כמו ארבע וחמש שורות, ובתוך המרחק הנ"ל היה כתוב פרעון מהמנוח סך חמשים זהובים. והנה מעלתו שואל אם מוציאין מהיתומים ע"פ כתב הזה.

תחלה אדבר איך היה הדין אם היה המנוח בחיים והיה טוען פרעתי איך היה דינו. והנה גדולי הראשונים נחלקו אם יכול לטעון פרעתי נגד כתב ידו, והמחבר בשלחנו הערוך סימן ס"ט [סעי' ב'] החליט שיכול לטעון פרעתי, והרמ"א בהג"ה הביא גם דעת החולקים ולא הכריע לחלוטין רק סיים שאין לדיין בזה אלא מה שעיניו רואות. והנה, גם לדעת הפוסקים שאינו יכול לטעון פרעתי, אכתי יש לדון בזה שיש איזה שיטות חלק בין הכתב להחתימה מה דינו. והא ודאי שאם היה השטר בעדים והיה מקום חלק בין השטר לחתימת העדים שיעור שני שיטין וק"ו יותר, שהשטר הוא פסול, כמבואר בס' מ"ה סעי' ו'. ואמנם שם הטעם שהעדים עשו שלא כהוגן שחתמו שטר שיכול להזדייף, אי מטעם שכתב הסמ"ע [ס"ק י"ג], דהיינו שיכול לחתוך כל העליון ויכול לכתוב במקום החלק שטר חדש, ואי מטעם שכתב הש"ך [ס"ק י"ב], שיכול להוסיף בשטר הזה עצמו במקום החלק מה שירצה. ואמנם כל זה שייך בשטר בעדים,

סימן ו

הורדה מהאינטרנט תוכנות וקבצים גנובים, או להעתיק מקסטה וכדומה בלא רשות בעלים

שאלה: (א) האם מותר להוריד מהאינטרנט תוכנות או קבצי מוזיקה וכדומה גנובים, וכדומה.

(ב) הקונה קסטה או תקליטור, והמוכר מתנה שנמכר בתנאי שאסור להעתיקו האם חל תנאו ואסור ע"פ דין להעתיקו.

תשובה: לכאורה לא שייך בזה דין גזילה, כיון שאינו נוטל כלום מחבירו, ואף שמצינו בשיטת הרמב"ם שיש גזילה בקרקע אף שקרקע בחזקת בעליה עומדת, מ"מ י"ל דשאני התם שעכ"פ החזיק בה ועשה בה מעשה גזילה, משא"כ בנד"ד לא שייך גזילה כלל. ונראה שיש לחייב מדין נהנה משל חבירו ונאריך בזה לבאר הפרטים בעזה"ת.

ענף א'

בענין שימוש בתוכנות וקבצים של חבירו בלא רשותו

בדין תשלומי נהנה מחבירו

(א) הנהנה מחבירו יש לדון בזה האם חייב בתשלומין, וכמו שמצינו בדין מקיף וניקף (עי' שו"ע חו"מ סימן קנ"ח סעיף ו-ז), וכדומה, שהנהנה חייב לשלם.

ובנודע ביהודה (חו"מ מהדו"ת סימן כ"ד), האריך בנידון הנהנה ממלאכת חבירו, ונעתיק השאלה

וז"ל: ראובן חיבר פירוש על סדר נזיקין וקדשים והלך אצל שמעון המדפיס ונתפשר עמו בסך ידוע בעד כל דף שידפיס לו אלו השני סדרים עם פירש"י ותוספות ופירוש של המחבר הנ"ל למטה. והנה דרך המדפיסים אחר גמרם כל דף ודף סותרים סידור האותיות לסדר מהם דף אחר, וזה המדפיס יש לו הרבה אותיות, לכן לא קלקל הסידור והניחו כמות שהוא, רק הסיר מלמטה הפירוש החדש והדפיס לעצמו שני סדרים הנ"ל עם פירש"י ותוס' שיהיו מוכנים בידו בעת הפנאי שישלים

דאשייטא". והרי גם כאן מחסרו הרבה, שאם לא היה שמעון מדפיס סדרים הללו [לא] הוו שכיחי, וקפצו זביני על ספריו של ראובן, שאפי' מי שלא היה קונה פירושו לחוד, מ"מ אגב שהיה צריך לשני סדרים הללו ללמוד מתוכם גמרא עם פירש"י ותוספות, היה מוסיף איזה דבר לקנותם עם פירושו של ראובן, ועכשיו שהדפיס שמעון יהיה סדרים הללו שכיחי ובזול ולא ימצאו כל כך בריוח קונים שיקנו מראובן, וכיון שגורם לראובן הפסד בזה מגלגלין עליו כל מה שנהנה לפי חלקו מסידור האותיות וכו', לכן חייב שמעון לשלם כל שנהנה מסידור האותיות לפי חלקו כל אחד לפי מספר מה שמדפיס, כן נלענ"ד, עכ"ל.

והנה בנד"ד אף שנהנה המשתמש מהקבצים כגון מהמוסיקה וכו', אבל לא גרם לבעל הקבצים שום הפסד כמו המקיף בהיקיפא יתירה.

אמנם יש לדון כמסקנת הנודע ביהודה, שי"ל שבהורדת הקבצים מפסידו שהרי אינו משלם בעבורו וגם כל אחד יכול לשאול ממנו את אלו הקבצים - ונגרם הפסד שלא יקנו מהבעלים, וא"כ לכאורה יש לחייבו כמו בהנידון של הנודע ביהודה.

(ב) **אמנם** בהגהות ר' ברוך פרנקל תאומים משיג על דברי הנודע ביהודה הנ"ל, וז"ל: מאד

להדפיס כל הש"ס. וטען ראובן המחבר הנ"ל יען שתשלומי שכירות המסדרים האותיות הוא היה משלם, ועתה למה יהנה שמעון מסידור אותיות חנם, ויחזיר לו חלקו מסידור האותיות כדין כל הנהנה ממלאכת חברו, כדין מעין המשקה שדות והמקיף את חברו משלש רוחותיו. ושמעון טוען מאחר שהאותיות הם שלו יכול להשתמש בהם כרצונו, ואין כח ביד ראובן לקלקל הסידור וכו'. יורנו רבינו הדין עם מי. עכ"ל השואל, עכ"ל.

ומתחילה כתב הנודע ביהודה שאין לחייבו מטעם נהנה כמו במקיף, שדוקא שגרם המקיף להיקפא יתירא בשביל הניקף, אבל בנידון הנ"ל, הרי שכר לסידור האותיות לא מעלה ולא מוריד כמה פעמים ידפיסו ממנו, וא"כ נמצא שלא שילם ראובן יותר כדי להנות לשמעון. ועוד דן בכמה סברות לפטור שמעון, וע"ש שהאריך כדרכו בכמה ביסודות בדין תשלומי נהנה מחברו.

אמנם מסיק הנודע ביהודה שחייב לשלם לו, וז"ל: אמנם אחר היישוב נראה שחייב לשלם חלקו, שהרי גם בדר בחצר חברו אפי' לא קיימא לאגרא, אם חסרו אפי' דבר מועט מגלגלין עליו כל השכר כפי שנהנה, כמבואר בשו"ע (סימן שס"ג סעיף ז), יעו"ש, [כגון כשדר בו הוא משחיר הכתלים - "שחרוריתא

משל, ראובן שצריך לשלוח סחורתו לאיזה מקום והשוה עמו שמעון שיעשה עגלה חדשה וגם יקנה סוסים להוליך בשכר סחורתו של ראובן למקום פלוני, היעלה על הדעת שאם שמעון מניח באותו עגלה גם סחורה של עצמו יצטרך ליתן לראובן שיעור הנאתו, עכ"ל. וכן תמה בשו"ת ישועות מלכו (הו"מ סימן כ"ב), ע"ש עוד.

ג) **נמצא** דדעת האחרונים הנ"ל שחיוב תשלומי הנהגה הוא דוקא כשנהנה מממונו של חברו ממש. ולדבריהם י"ל שכן הוא בנד"ד כיון שהקבצים שמורידים מהאינטרנט כבר אינם ברשות בעלים, א"כ תו לא מקרי הנהגה משל חברו ואין לחייבו בכה"ג.

ולדעת הנודע ביהודה צ"ל שאף שאינו שלו חייב מדין הנהגה, והטעם דכיון שנהנה מהוצאת ממונו של חברו, שממנו נסתבבה לו זו הנאה ג"כ מחוייב לשלם. והוא חידוש א.

ד) **אמנם** י"ל, דגם להנודע ביהודה הטעם שמחוייב הוא, משום שראובן המחבר היה נחשב כבעלים על סידור האותיות, ובלא זה

נפלאים דבריו, וכי בדף המסודר היה נשאר זכות לראובן המחבר אף אחר שכבר נעשה בו מלאכתו, וכל שעושה שמעון אח"ז באותו דף המסודר בשלו עשה, ובלא טעמא דזה נהנה כו' אין בכה"ג מקום התחלת צידוד חיוב על שמעון. ואף לפי הנחתו של המחבר (שחשיב שמעון המדפיס מפסיד לראובן שלא יקנו כל כך את ספרו), אין מזה ענין השתוות להמפסיד שחורריתו דביתו, ששם נעשה ההפסד בבית של התובע בלא דעתו, אבל הכא הכי היה מנוע ע"פ דין לשמעון שידפיס לעצמו ספרי המשניות בלי פירוש המחבר, וכיון שמותר היה לכתחלה להדפיס לצורך עצמו ספרי משניות למה יקרא בשם הפסד, ואף שהדפיסם באותו דף שהיה מתוקן ומסודר תחלה לצורך ראובן, כיון שהשלים הדפסת צרכו, רשות היה לשמעון להדפיס באותו דף כמו שהיה רשות בידו לדפוס באותיות אחרות, ואין בזה שום נדנוד איסור בגרם מניעת ריוח לחברו.

ונראה שלא היה צד איסור על שמעון לדפוס לצורך עצמו באותו דף מיד אחר שנגמר סידורו בעזיבת פירוש המחבר, אף בטרם החל לדפוס עבור המחבר כי לא היה הדף קנוי לראובן. נחזי אנן ע"ד

א. ויל"ע בדין תשלומי הנהגה בנהגה מעכו"ם, ומקורם יש לבאר המקור של תשלומי הנהגה. ע' בשו"ת הרשב"א (ה"ד סימן י"ג), שנשאל אם הנהגה משלם מעידית כדין מזיק, או בינונית כבעל חוב, והשיב הרשב"א דנהגה אינו נחשב כמזיק. וע"ע במנחת חינוך

תגיע למקום פלוני. משא"כ כאן, אי נימא שסידור האותיות של הש"ס גופא זהו ג"כ חלק מההזמנה שהזמין ראובן אצל שמעון, כלומר מה שיוכל גם הוא להשתמש בזה בעצמו להדפיס מזה עוד ש"ס, וננקוט דמסברא רצונו של ראובן להיות הבעלים ע"ז ג"כ וכנ"ל, נמצא דהתשלומים שמשלם לשמעון הם גם ע"ז. [אלא שיש להעיר שבמקרה של הנודע ביהודה, כיון שהדרך תמיד לפרק את האותיות, בשביל ההדפסה של הדפים הבאים ורק כאן היה מדפיס שהיה לו הרבה אותיות, לכן במקרה הנ"ל אין לומר שהיה דעתו בשעת הזמנתו להיות בעלים גם על דברים אחרים שאפשר עוד לעשות מאלו האותיות. אולם באופנים אחרים שכן שייך לומר

אין טעם לחייב את שמעון בעל הדפוס על הנאתו, והביאור בזה שהתשלום של ראובן מתפרש גם על היצירה של סידור האותיות ולא על התוצאה של ההדפסה לחוד, וכמש"כ הנודע ביהודה דרצונו של המדפיס שיהיה לו הזכות על הספר, ומשו"ה נחשב לבעלים על סידור אותיות עצמם בדפוס ויכול לעכב אדם אחר מלהשתמש בהם ולהעתיקם.

ולפ"ז מיושב מה שהקשה הגר"ב פרנקל ממזי שהשכיר עגלה וסוסים, ששם ודאי התשלום הוא רק על התוצאה, ומה אכפ"ל לבעלים ששילם איך הפועל יביא לו את הסחורה למקום שביקש, הרי עיקר רצונו - וע"ז הולך תשלומי שכירות הפועל - זהו רק עבור שהסחורה

(מצוה נ"ה אות ו'), שנקט ג"כ שחיובו מדין בעל חוב ולא מדין מזיק. [וע"ע בקצות החושן (סימן שצ"א ס"ק ב'), שאף שדינו כבעל חוב מ"מ מצדד שמשלם בויבורית, כיון דלא שייך התקנה של נעילת דלת]. אמנם ע' בברכת שמואל (ב"ק סימן י"ד ס"ק ב') בשם הגר"ח, שחיוב נהנה לא הוא כחוב של ממוני גבך, מדמצינו ששייך בו הפטור של קם ליה בדרכה מיניה, ועל כרחך דהוי כמלוה הכתובה בתורה. וביאר הברכת שמואל, שעיקר חיובו הוא חידוש התורה שצריך לשלם כדי שלא יהא חשוב כגזול על נטילת ההנאה, ע"ש עוד. והנה אי נימא כדברי הרשב"א וריהטת האחרונים שחיוב נהנה הוא מדין בעל חוב, א"כ נראה דבכה"ג הפקעת הלוואתו דעכו"ם מותר [במקום שליכא חלוה ה']. אלא דיש לדרון לכאורה, האם מותר לכתחילה ליהנות ע"מ שלא לשלם, שאפשר שזה דומה לגזילה, ולא דמי להלוואה בעלמא שבהיתרא אתא לידו, וצ"ע. ואי נימא על דרך הברכת שמואל, כיון דעיקר חיוב נהנה הוא מלוה כתובה בתורה, י"ל שלא נתחדש חיוב זה בנהנה מעכו"ם. וע' שערי ישר (שער ג' פכ"ה עמוד רס"ו), שמסתפק בהמקור של חיוב נהנה אם הוא מסברא, ומצדד שילפינן מהא דנהנה מן ההקדש חייב לשלם אף שהמזיק הקדש פטור. ולפ"ז י"ל דכן הוא אצל עכו"ם שהמזיק לעכו"ם פטור אבל מ"מ חייב משום נהנה. ויש להעיר, דאי נימא כמבואר בשאגת אריה (סימן פ"ח) ועוד אחרונים, דבמזיק בידים חייב גם בעכו"ם, א"כ ה"ה די"ל לענין נהנה שחייב, וצ"ע בזה.

בווארשא ולא יהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה שלהם, וזה דבר שהשכל מכחישו ומעשים בכל יום שהמדפיס חבור יש לו ולבאי כחו זכות. ומה שנמצא בספרים שהמחבר מדפיס וגוזרים עד זמן מוגבל, לאו משום שאין לו כח לאסור עולמית. זה אינו, דבשלו אדם רשאי לגזור שלא ידפיסו עולמית בלתי רשותו או באי כחו, רק שאדרבא המחבר בעצמו רוצה שידפיסו ספריו אחר שיזכה למכור ספריו ומבקש שיפוצו דבריו ע"פ תבל, אבל אם באמת מחבר ספר הנצרך וכו' פשיטא שיש כח בידו, עכ"ל.

אולם בשו"ת בית יצחק (יו"ד סימן ע"ה), האריך בזכויות של מדפיסי ספרים, וכתב שכל זמן שלא מכר ספריו ודאי אסור לאחר להדפיס פעם שנית להפסיד המחבר או יורשיו, אבל אם כבר מכר ספריו יש לעיין דהרי המחבר כבר הוציא לאור חוות דעתו ומכר ספריו והרשות ביד כל אדם ללמוד וללמד, ואם כלה ספריו למה לא יוכל אחר לזכות בני דורו ולהדפיס ולמכור בזול וכו', עכ"ד. ועוד כתב שם לענין כל מלאכה שמחדש, לא נודע לו האיסור לאחר לעשות כמתכונתו, [אי לאו שיש לו רשיון לכך מהממשלה ואסור מצד דינא דמלכותא דינא].

ומבואר בדבריו שחולק על סברת השואל ומשיב, וס"ל שרק עד זמן שיגמור הראשון למכור את

שהיתה דעתו על זה, כן יש לומר כן].

ולפ"ז נראה שגם לדעת הנודע ביהודה לא שייך דין נהנה בנד"ד, כיון שאין הקבצים שלו שכבר יצא מרשותו ונמצא שאינו נהנה ממון הבעלים, ומה שגורם לו הפסד זה גרמא בעלמא ולא שייך להא דמקיף בהיקף יתירא.

בענין זכות יוצרים - אם יש זכות לבעליה ע"פ דין תורה

(ה) **ויש** לדון בזמר או מנגן שמחדשים איזה שיר או ניגון וכדומה, האם חשוב הניגון כשלו ויש לו זכות יוצרים, ע"פ דין תורה, [מלבד דינא דמלכותא ומנהג המדינה].

והנה נחלקו בזה גאוני עולם מגדולי פוסקים האחרונים.

בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סימן מ"ד) בתשובה שהשיב להרב שמואל וואלדבערג (אבד"ק זאלקווא והמחוז), וז"ל: והנה כל דבריו תמוהים דזה ודאי שספר חדש שמדפיס מחבר וזכה שדבריו מתקבלים ע"פ תבל פשיטא שיש לו זכות בזה לעולם, והרי בלא"ה אם מדפיסים או מחדשים איזה מלאכה אינו רשאי אחר לעשות בלא רשותו, והרי נודע שר' אברהם יעקב מהרובשוב שעשה החשבון במאשין כל ימיו קבל שכרו מהקיר"ה

הוא קנין בגוף הכלי. [ע' קצות החושן, (סימן ש"ו ס"ק ד'), ובנתיבות (שם ס"ק ג')]. וכן ביאר בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדו"ק סימן קפ"א), ע"ש.

וע"ע בחידושי רבי שמעון (גיטין סימן ד' עמוד ל"ח טור ב'), שכתב ג"כ כנ"ל שכלי שהוא דבר חדש במציאות, שייך להמציא אותו במעשה ידיו. ודן גם על דבר שבא על ידי חכמת האדם, ששייך לזכות בו כיון שבא על ידי מחשבותיו. וכן דן בפועל שהמציא דבר אי שייך ממילא להבעל הבית, וע"ש מה שהביא בזה בשם הגר"ח.

(ז) **אלא** שי"ל דמה שהבאנו לעיל מדברי האחרונים שנחלקו לענין זכות יוצרים, דזה פשוט דלעולם לא נחלקו כשאדם יוצר משהו דהו"ל כממונו, דזהו מוסכם לכו"ע שיצירתו של אדם נחשבת כשלו וכמו שבארנו לעיל, אלא שפלוגתתם הוא לענין הדפסה של הספרים או לעשות כלי במתכונתו של היוצר.

וביאור הדברים, דזה ודאי אם באנו לדון על עצם הכלי שיצר, הרי זה ודאי שלו ועל דרך משך אם עשה ספסל מעצים אף בעצים של הפקר שלא זכתה בו כיון שיצרו הוי ממילא שלו, אבל מי שרוצה לעשות דוגמא כמתכונתו, מהיכי תיתי שזה בכלל זכות ובעלות שלו על עיקר החפץ.

ספריו אסור. [וצ"ב הרי היה יכול להדפיס שנית ולהרויח מזה, ומאי שנא שכבר מכר כל ספריו מהדפסה הראשונה]. אבל מצד עצם היצירה אין לו זכות וכן בכלי מלאכה.

ונמצא מבואר, שנחלקו האחרונים הנ"ל מחלוקת יסודית בענין זכות יוצרים אם חשוב שלו מדין תורה.

ביאור גדר הקנין בזכות יוצרים

(ו) **אלא** שיש להעיר דבאיזה קנין קנה הזכות של ספרו וכדומה, שאסור לאחרים להעתיקו.

ונראה לבאר שהגדר בזה הוא, שעצם יצירתו חשוב כקנין, שמעשה ידי של אדם הם שלו ממילא.

ודוגמא לזה מצינו בירושלמי בפ"ק דמעשרות שהזורע בשדה של הפקר חייב במעשרות. וצ"ב מה בכך שזרע, הרי ליכא למימר שארעא דידיה אשבח, ובמה קנה הפירות. וע' בחידושי רבינו חיים הלוי (הלכות מלוה ולוה פכ"א הל"א), שביאר דאע"ג דביורד לתוך שדה חבירו הוי השבח של הבעלים, מ"מ בזורע שדה הפקר לא אמרינן דהשבח יהיה הפקר, אלא דהכל של הזורע, עכ"ד. והביאור הוא כנ"ל שעצם יצירת הדבר הוא קנינו ונעשה שלו ממילא.

ויש לדמות דבר זה להא דאומן קונה בשבח כלי, דלכמה אחרונים

פרטים בדיני יורד לאומנות חבירו ובדיני משיג גבול, שכתב לענין מנהג ההסכמות וז"ל: ואפי' לא יהיה מן הדין, ואע"פ שלא נמנו עליה חכמי ישראל בצירוף ובמנין אחד, מ"מ המנהג שנהגו הכל מכמה מאות שנים וכו' ואין פוצה פה ומצפצף הוה כהסכימו כולם, ומדפיסים כולם ניחא להו בהאי תקנתא וכו', ונ"ל משו"ה גזרו על המדפיסים משום דרובם אינם ת"ח ומחוייבים ע"כ לכנוס בעול מופלגי תורה גוזרי גזירות, אבל על הקונים לא גזרו דרוב קוני ספרים ת"ח הם ואולי לא יהיה נכנעים לגאונים ההמה, אף על גב דלא שכיחי גדולים כ"כ דעדיפי מגאוני המסכימים, מ"מ אחזו בסנסני עונה וגזרו על המדפיסים ובפרט דאינהו גופיהו ניחא להו וכו', עכ"ל.

ומסיק החת"ס שאפי' נימא חלילה שטעו או הטעו העולם בחרם וכו', מ"מ כיון שנהגו כך וכבר היה כל מדפיס בטוח שלא יבוא אחר וישיג גבולו, נמצא היו בטוח יותר מצודת דג לפירש"י [שאסור משום שיורד לאומנות של חבירו. ע' סוגית הגמ' ב"ב (דף כא)], שמרחיקים מצודת הדג מן הדג כמלא ריצת הדג, (ופירש"י: צייד שנתן עיניו בדג עד שהכיר חורו, מרחיקין שאר ציידין מצודתם משם), והטעם משום "שאני דגים דיהבי סיירא", ופירש"י: נותנין עיין בהבטם להיות נוהגים לרוץ למקום שראו שם מזונות, הילכך כיון שהכיר זה חורו

ולזה נתכוון הבית יצחק שם וז"ל: וגם בכל מלאכות לא אדע איסור שאחר לא יעשה כמתכונתו, עכ"ל. אבל בכלל לא פקפק על עצם הבעלות של כל אומן על יצירתו וכנ"ל.

בנידון הסכמות הרבנים מכמה דורות להטיל איסור לבל ידפיסו בלא רשות הבעלים

(ח) והנה נפ"מ טובא בפלוגתא הנ"ל, הוא מה שמצינו כבר מדורי דורות שהרבנים המסכימים על הספרים היו מטילים איסור וחרם לבל ידפיס שלא ברשות הבעלים.

שלבועל השואל ומשיב הוא מעיקר הדין שאוסר אדם את שלו ויש לו כח לאסור עד עולם, [אלא שאם רוצה יכול המחבר לוותר למחול זכותו, שאחר כמה שנים מתיר למוכרו].

ולדעת הבית יצחק צ"ל שהיה בזה תקנה קדמונית להרבות תורה בישראל שלא יפסידו המדפיסים וימנעו מלהדפיס. ע' מש"כ בזה בספר קצור שו"ע עם פירוש המסגרת השולחן בהסכמת הגאון ר' אברהם אבד"ק זיחסט.

דעת החת"ס בנידון הנ"ל ובדין יורד לאומנות חבירו

(ט) וע' בשו"ת חת"ס סופר (סימן ע"ט), שהאריך בכמה

הדג כמלא ריצת הדג, וכמה אמר רבה בר רב הונא עד פרסה, שאני דגים, דיהבי סייארא, ע"כ.

ופירש"י וז"ל: מרחיקין מצודת הדג מן הדג. צייד שנתן עיניו בדג עד שהכיר חורו, מרחיקין שאר ציידין מצודתם משם, אלמא אף על גב דלא זכה ביה ולא מטא לידיה מרחיקין משם דא"ל קא פסקת לחיות: שאני דגים דיהבי סייארא. נותנין עין בהבטם להיות נוהגים לרוץ למקום שראו שם מזונות, הילכך כיון שהכיר זה חורו ונתן מזונות בתוך מלא ריצתו בטוח הוא שילכדנו, דהו"ל כמאן דמטא לידיה ונמצא חבירו מזיקו, אבל הכא מי שבא אצלי יבא ומי שבא אצלך יבא, עכ"ל.

ובתוס' בקדושין הנ"ל הביאו לבאר סוגיא הנ"ל, וז"ל: ועוד אומר רבינו מאיר אביו של ר"ת דמיירי בדג מת, שכן דרך הדייגים להשים במצודות דג מת והדגים מתאספים שם סביב אותו הדג, וכיון שזה פירש מצודתו תחילה וע"י מעשה שעשה זה מתאספים שם סביב ודאי אם היה חבירו פורש, הוה כאילו גוזל לו ויכול לומר לו תוכל לעשות כן במקום אחר. ומכאן נראה למהר"ר יצחק, שאסור למלמד להשכיר עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר בביתו כל זמן שהמלמד בביתו, שמאחר שהוא שכיר שם ילך המלמד במקום אחר להשתכר שם,

ונתן מזונות בתוך מלא ריצתו, בטוח הוא שילכדנו דה"ל כמאן דמטא לידיה, ונמצא חבירו מזיקו].

ועוד כתב שם, וז"ל: וא"כ בשארי מדפיסים, כ"ש במי שהוציא דבר חדש וכו', והו"ל כצד דגים אליבא דר"מ אביו של ר"ת בתוס' פ' האומר שהוא הצייד גרם קיבוץ הדגים, על כן ירחיקו שארי הציידים רחוק פרסה כנ"ל. וה"נ דכוותיה. בשגם שהוא מלאכת שמים ואתי לאיתרשולי, דמי פתי יעסוק באופן זה ויפסיד זמנו וממונו ויבואו אחרים וישינו גבולו, ע"כ יפה עשו הגאונים לגדור בעד המדפיסים ולא יצאו ולא יהיה שלוחי מצוה ניזוקין מחדשים לבקרים לרומם בית אלקינו ולהעמיד חרבותיו ויפוצו חוצה מעינותיו, כנלע"ד ללמד זכות על אבות העולם ולא יוסג גבול עולם יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם, עכ"ל.

ומבואר בדבריו דאף ביוצר דבר שלא במלאכת שמים יש לאסור מכח יצירתו, ומדין יורד לאומנותו של חבירו, ע"פ דברי התוס' בקדושין (דף נט. ד"ה עני המהפך). ונעתיק את דברי התוס' ונסביר דבריהם.

דהנה בסוגיא בב"ב (דף כא:) איתא: האי בר מבואה דאוקי ריחיא, ואתא בר מבואה חבריה וקמוקי גביה, דינא הוא דמעכב עילויה, דא"ל קא פסקת ליה לחיותי. לימא מסייע ליה מרחיקים מצודת הדג מן

וז"ל: יש מי שאומר שהנותן מתנה לחבירו אינו מתנה, אלא אם כן שיהיה בדעת הנותן שתהא ברשות מקבל לעשות בה כל חפצו. בד"א, שנתנה לו סתם, אלא שניכר מתוך מחשבתו שאינו מכויין ליתנה לו שיעשה בה כל חפצו. אבל אם מפרש, אפילו אם נותנה לו על מנת שלא ליתנה לאחר, או שלא למוכרה או שלא להקדישה, או אפילו ע"מ שלא יעשה בה שום דבר אלא דבר פלוני, הוי מתנה לאותו דבר שפירש בלבד, עכ"ל. וביאר הסמ"ע (ס"ק ט"ו), דטעמא דהוי מתנה לאותו דבר שפירש, וז"ל: דלא גרע ממקנה לו בו חלק וא"ל אני ואתה נהיה בו שותפין דקנת, ה"נ הוא של המקבל בדבר זה ושל הנותן בהמות, עכ"ל.

וע' בשו"ע (חו"מ סימן קי"א סעיף ד') דמי שנתן קרקע לבנו, על תנאי שלא יחול עליו שום שיעבוד, ואין לו בן אחר, ומת האב, בעל חוב של הבן גובה ממנה, ע"כ. ובקצות החושן (ס"ק ג') ביאר, כיון דאם יתבטל התנאי הרי הוא של הבן בתורת ירושה. והביא משו"ת מהר"א ששון (סימן רכ"ה), דכל זה באומר דרך תנאי, אבל באומר חוץ מבעל חוב שלא יגבה, הרי קי"ל (ע' גיטין פב. וב"ב קמח:) דחוץ שיורא הוא דהוי, והרי אב שייר לעצמו זכות זה שלא יחול בו חוב. וזה לא נפקע כלל.

וכן מובא בשו"ע הגר"ז (או"ח סימן תמ"ח סעיף כ"ג), לענין מכירת

אם לא שיאמר בעה"ב דאין רצונו לעכב המלמד שלו וכו', עכ"ל.

ומהנ"ל הביא החת"ס, שהמדפיס ספר שהוציא דבר חדש, א"כ ע"י מעשה שעשה זוכה בו, כמו מי שפירש מצודתו תחילה בדג מת שגרם שכל הדגים מתאספים, שע"י פעולתו הרויח, ואסור לגזול ממנו.

ויש להעיר, דמה שנקטו האחרונים הנ"ל שיש תקנה קדמונית למנוע הדפסה של אחרים, [וכ"כ החת"ס בתשובה (חו"מ סימן מ"א)] שזהו חרם הקדמונים, ולא מנועים מדינא להדפיס], לכאורה הדין נותן דלא שייכא אלא היכא שמדפיס לצורך מכירה ולהרויח, אבל כשמדפיס רק פעם אחת לצורך עצמו (כמו בזמנינו שרוצה לצלם אפי' ספר שלם לצורך עצמו), לכאורה אינו בכלל האיסור.

ענף ב'

בענין קניית קסטות ותקליטורים שנמכרים על תנאי שלא להעתיק

האם יכול אדם לאסור להעתיק ממנו ע"י שישיר במכירה

(א) **הנה** מתחילה יש לדון מדין שיוור בקנין אם יכול להתנות כן לעכב הקונה.

והנה במוכר לחבירו יכול לשייר במכירתו, ע' בשו"ע (חו"מ סימן רמ"א סעיף ה'), שכתב המוכר

זכות ממונית, ועל דרך משל וכי יכול המוכר לשייר שלא יוכל הקונה לשמוע רק אם לובש בגד כחול וכדומה, וא"כ גם נידון דידן דומה לזה שלא חל עליו שיור כזה, כן נראה לענ"ד.

דן אם יש איסור גזילה על שיור שלא חשוב ממון

(ב) עוד יש להעיר, דאף אי נימא שחל השיור שלא להעתיקו, מ"מ כיון שאותו הזכות אין בו ממון, י"ל ששוב אחרי שהעתיקו כבר, ליכא איסור להשתמש בזו ההתקה.

דהנה בקצות הנ"ל הביא מהתומים שתמה על דברי המהר"א ששון הנ"ל, וז"ל: ראיתי בתומים (ס"ק ב) שהשיג על זה [דבשיור אין הבעל חוב גובה הימנו], דמה בכך דשייר לעצמו, וכי במותו פרח השיור, א"כ אכתי לאחר מיתה הבן זוכה באותו השיור, ע"ש.

ולענ"ד אין זה קושיא, דכיון דכתב מוהרי"ק (שורש קס"א) דאין היורשין יורשין דברים שאין בהם ממש או טובת הנאה בעלמא שאין ממון, הובא ברמ"א (סימן ער"ו סעיף ו) ע"ש, וטובת הנאה נמי הכי הוא דהתורה זכתה לו בתרומותיו ליתנם לאיזה כהן שירצה, ואפילו הכי כשמת אין היורשין יורשין זכות זה שיהיו המה זכאין בו ליתן למי שירצה, אלא כיון דגוף הדבר אינו

חמץ לעכו"ם, וז"ל: אבל מותר לומר לו לכתחילה הריני מוכרו לך במכירה גמורה לחלוטין, אבל זכות זה שיירתי לי בו שאם תרצה למכרו לא תמכרנו לשום אדם חוץ ממני. וטוב שכל אדם המוכר חמצו לנכרי יאמר לו כן בפירוש, ויעיל בזה ששום אדם חוץ ממנו לא יוכל לקנות חמצו מן הנכרי לאחר הפסח, ומכל מקום אף אם לא אמר לו כן בפירוש אין שום אדם יכול לקנותו מן הנכרי, שבודאי היתה דעתו כן כשמכר לנכרי שישאר לו זכות זה בחמצו ששום אדם לא יוכל לקנותו מן הנכרי, עכ"ל.

ולכאורה בנד"ד שיכול למכור הקסטות וכדומה בשיור זה שלא יוכל להשתמש בו להעתיק ממנו, וכיון שמשייר המוכר זכות זה לעצמו, שוב הלה אסור לגזולו ממנו.

אמנם יש לדון שלא שייר לשייר שיור כזה מכמה טעמים, דהנה נראה שמה שיכול לשייר היינו שמעכב לעצמו זכות זה ואינו מוכרו לחבירו, והנה כאן הרי את עיקר ההשתמשות אינו משייר לעצמו, שהלא הקונה מותר לשמוע כל מה שרוצה אלף פעמים, וא"כ בעוד שמשתמש בו לשמוע, מה בכך אם מעתיק ממנו ג"כ, הרי לא שייר בקנינו להשתמשות זה.

ועוד י"ל שיכול לשייר רק מה שהוא זכות ממון בדיני חו"מ, אבל ודאי לא יוכל לשייר דבר שאין בו

אמנם בים של שלמה (ב"ק פ"ט סימן ס"א), הוכיח מדברי הרמב"ם שכתב בהלכות תרומות (פי"ב הט"ו) שאסור לכהן שיטול תרומה לאחר שהורמו אלא מדעת הבעלים, שהרי לבעלים יש להם טובת הנאה, ואם לקחן שלא מדעת בעליהן, זכה בהן שטובת הנאה אינו ממון, עכ"ד. וביאר הי"ש דאף דס"ל דטובת אינו ממון לקדש בו את האשה או להוציאו בדיינים, מ"מ הוא ממון הוא לגבי הבעלים, שלא ליטלו בעל כרחו, מאחר שיש לו בו טובת הנאה, ולא גרע מפחות שוה פרוטה, שאסור ליטול הימנו, ואין ממון לכל דבר, עכ"ל.

ובעיקר סברתו יש לדון, די"ל דלא דמי לפחות משהו פרוטה, דהתם טעמא משום איסורא דחצי שיעור נגעו בה, וכמבואר במגיד משנה ריש הלכות גזילה, אבל עכ"פ כן מבואר בדברי הרמב"ם שאסור ליטול טובת הנאה אף שאין בו דין ממון.

אם יש מקום לחייבו לשלם מדין נהנה [מו"מ בדברי הנו"ב בזה]

ג) **והנה** יש לדון דאפילו אי נימא שלא חל השיור, מ"מ יש לחייבו לשלם מי שמעתיק הקסטה וכדומה משום שנהנה מחבירו, וכמו שמצינו לענין המקיף את חבירו מג' רוחות (ע' ב"ב ד:) וכדומה.

שלו - רק טובת הנאה ליתן לאחרים אינו בירושה, אם כן אף אם נאמר כיון דכבר הוא במתנה לכן שיהיה שלו לגמרי לכל דבר רק חוץ לפלוני לא יוכל ליתנו - וזה השיור נשאר לאב, וגם אחר מיתתו לא מצי יורש זכות זה ליתנו לזה, דהו"ל טובת הנאה ואינה ממון, ודו"ק, עכ"ל.

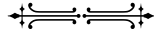
ומבואר מזה דזכות כי האי שמשיר לעצמו, לא חשוב ממון, שטובת הנאה אינו ממון, ולכן אינו בירושה.

והנה בדברי שו"ע הרב מבואר, שאותו הזכות שמשיר לעצמו שלא למכור לאחרים, ג"כ אינו ממון לענין להתחייב עליו בפסח. ולכאורה היינו טעמא, דלא חשוב אלא כטובת הנאה שלא למכור לפלוני, ואינו ממון לענין להתחייב עליו בבל יראה, (וע' שו"ת אחיעזר ח"ג סימן א' שהאריך בזה).

ויש להעיר כיון שאינו ממון, יש לדון שאף אי נימא שחל השיור שלא להעתיקו, הרי אותו הזכות שלא חשוב ממון שוב אין בו איסור גזילה. והא דמהני שיור, היינו לענין שליכא זכות גוביינא להבעל חוב, ונמצא שאינו של המקבל מתנה, וממילא שוב אין בעל חובו יכול לגבות ממנו. וכן בחמץ שלא יוכל למכור לאחרים, אבל אי גזלו לית ביה משום גזל.

לחייבו מדין נהנה, כיון שהוא שלו
 ורק בנהנה משל חברו אסור, א"כ י"ל
 שכן הוא בנד"ד, כיון שקונה הקסטה
 היא של הקונה ולא חל השיוור וכמו
 שנתבאר, שוב אין לאסור.

וע' בדברינו לעיל מה שכתבנו [בענין
 להוריד קבצי מוסיקה מהאינטרנט]
 להביא משיטת הנודע ביהודה לאסור,
 א"כ ה"ה בנד"ד. אמנם לפי מה
 שתפסו האחרונים עליו שלא שייך

שו"ת הרמ"א סימן י

א גרסינן בסנהדרין פרק ארבע מיתות^ב אר"י שבע מצות נצטוו בני נח דאמר קרא ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל^ג ויצו אלו הדינין, וכן הוא אומר כי ידעתיו את /למען/ אשר יצוה את בניו וגו'^ד ה' זו ברכת השם, וכן הוא אומר ונוקב שם ה' וגו'^ה אלהים זו ע"ז, וכן הוא אומר לא יהיה לך אלהים אחרים וגו'^ו כו', עד כי אתא רבי יצחק תני איפכא, ויצו זו ע"ז אלהים זה דינים. בשלמא אלהים זה דינים דכתיב ונקרב בעל הבית אל האלהים^ז אלא ויצו זו ע"ז מנ"ל. רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי^ח חד אמר סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם וגו'^ט וחד אמר עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו^י פירש"י ז"ל: עשוק אפרים מיד שונאיו ורצוץ על ידי משפטיו של הקדוש ברוך הוא, הואיל והלך אחרי צווי נביאי הבעל. ופריך בגמרא מאי בינייהו פירוש בין ר"ח ור"י בר אבדימי^{יא} ומשני: איכא בינייהו כותי שעשה ע"ז ולא השתחוה לה, למ"ד עשו משעת עשייה מחייב, למ"ד כי הואיל הלך אחרי צו עד דאזל בתרה ופלח לה, ע"כ סוגית הגמרא.

ויש לנו להקשות על בעל התלמוד, למה פריך מאי בינייהו על משמעות דורשין של רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי יותר מעל רבי יוחנן ורבי יצחק דפליגי אי ויצו הוא ע"ז או אלהים, הלא גם הם אין ביניהם רק משמעות דורשין. ולכן נראה לומר שאין צריך לפרש חלוק שבין רבי יוחנן ורבי יצחק, כי הוא ברורי^{יב} כשמש בצהרים כי רבי יוחנן הלומד דינין מויצו סובר שבן נח אינו מצווה רק לשמור המנהג המדיני ולדון בין איש ובין אחיו ובין גרו משפט יושר, אבל אינו בדרך דיני ישראל שמסרם לנו

א בכל הדפוסים נמצאת הערה זו לפני השאלה: א"ה שאלת תשובה זו מוכח מתוכה שהיא אם הגוים חייבים בדיני ישראל, איך יש לדונם אם הזיקו לישראל. והנה תשובה זו סובבת השאלה הכתובה בתוכה בענין דפוס ספר המיימונית שהדפיס הגאון מהר"ם פדווא ז"ל. בהוצאת ווארשא הוסיפו המו"לים בסוף ההערה: והכל כפי הנהוג אז בדורות מלפנינו. כדי להבין את המחלוקת החריפה והתוצאות החמורות ליהודי איטליה, שצמחו מהענין שבו עוסקת שאלתנו עיין במאמרי המהר"ם מפאדובה בהדרום חוברת כח, תשרי תשכ"ט עמודים /מאה שמונים ושלוש - מאה ותשעים/.

ב סנהדרין נו, ב ת"ר ז' מצוות נצטוו ב"נ וכו', מנהגי מילי אמר ר' יוחנן וכו', ובסדר עולם פ"ה הובא בסתם, ובענין המספר ז' השווה פסיקתא דרב כהנא יב, ובב"ר פט"ז: ר' לוי אמר ציוהו על שש מצוות וכו', והרמב"ם הלכות מלכים פ"ט ה"א אומר ג"כ שאדם הראשון נצטווה על שש מצוות ולנח הוסיפו מצוה ז'.

ג ב, טז.

ד יח, יט.

ה כד, טז.

ו כ, ג.

ז /שמות/ כב, ז.

ח מנחות צג, א תוד"ה רב חסדא.

ט לב, ח.

י ה, יא.

יא מן פירוש עד פה בסוגריים ובאותיות רש"י בכל ההוצאות חוץ מהראשונה ששם אין סוגריים והגירסא היא: מאי בינייהו לפי רב חסדא ור"י בר אבדימי.

יב המלה ברור בסוגריים ובאותיות רש"י בד"א.

משה מסיני, רק הוא חק נימוסי. ולכן לומד דינים מפסוק ויצו ולומד הג"ש מדכתיב כי ידעתיו וגו', שעדיין לא ניתנה התורה ולא היה לאברהם דינין אלו שניתנו לנו בסיני. ואף על גב דדרשינן^ג עקב אשר שמע אברהם בקולי מלמד ששמר אברהם אפילו עירוב תבשילין^ד אם כן שמע מינה שהיה נוהג כפי התורה והמצוה אפילו מצוה מדרבנן. מכל מקום נוכל לומר אם הוא שמר אנשי ביתו לא שמרו רק החק הנימוסי הנמסר להם, דהיינו ז' מצות בני נח. דמי לנו גדול מאדוננו אבינו יעקב ע"ה אשר נשא שתי אחיות. אלא ע"כ צריכין אנו להודות ולומר כי הכתוב שאמר למען אשר יצוה וגו' לא קאי רק אאותן שבע מצות של בני נח. ולכן סובר ר"י דלמידן דיני בני נח מויצו, כי דיני בני ישראל לחוד ודיני בני נח לחוד. ורבי יצחק רוח אחרת עמו, ולומד דינין מאלהים בג"ש דונקרב בעל הבית וגו', כלומר וסובר שדיני בני נח הן אותן דינים שנצטוו ישראל בסיני ולכן לומד אותן מקרא הנאמר בסיני והכל אחד. כן נראה לפרש סוגיא זו.

ואף כי הרמב"ם פסק בהלכות מלכים שאין מצווין לדון רק בשבע מצות שלהן, מכל מקום באותן מצות מחוייבין לדון בדין ישראל^{טו} והנדון שלפנינו שהוא הגזל הוא אחד משבע מצות שלהן. /הערה זו מתייחסת למילים בהלכות מלכים/טז גם נראה לפסוק כרבי יצחק מדשקלא וטריא הגמרא בתריה למיפרך מאי בינייהו כו'. ועוד אחרת, מדפריך בגמרא^{יז} דינין בני נח איפקוד והתניא עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע מצות בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכבוד אב ואם, ומשני אמר רבה בר אבוה^{יח} לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה. והנה רש"י ז"ל פירש עדה ועדים להיות דנין בסנהדרין של כ"ג, כדאמרינן^{יט} עדה שופטת ועדה מצלת, ובן נח אינו מוזהר בהכי כדילפינן לקמן^כ דבן נח נהרג

^ג יומא כח, ב, בהוצאות קודמות חוץ מהוצאת ווארשא הנוסחא ואף על גב דדרשינן בעירובין, ואחר זה ישנה הערה בסוגריים: צ"ל יומא פ' אמר להם הממונה דף כח ע"ב, אמנם נראה שבנוסחא היא המלה בעירובין מכוונת לדין ערוב תבשילין שדורש שם, ולא למסכת עירובין.

^ד ושם הגמרא בשינוי לשון, ולומד ששמר אברהם אפילו עירוב תבשילין מדכתיב תורתו, אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה.

^{טו} אולי מדייק זאת מזה שבאותו פרק הלכות ב - יג מבאר הרמב"ם דיני איסורי בני נח, אבל הרמב"ן הנ"ל חולק על הרמב"ם ואומר שם: ואין דברים הללו נכונים בעיני - ועל דעתו הדינין שמנו לבני נח בשבע מצוות שלהם אינם להושיב דיינין בכל פלך ופלך בלבד, אלא צוה אותם בדיני גניבה ואונאה ועושה ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן כעין הדינין שנצטוו ישראל ונהרג עליהן - ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינין גם בכל עיר ועיר בישראל ואם לא עשו כן אינן נהרגין.

^{טז} בפ"ט ה"א כו': על ו' דברים נצטוה אדה"ר - הוסיף לנח אבמה"ח. אף על פי שכלן הן קבלה בידינו ממש רבינו והדעת נוטה להן מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטוו. ושם הלכה י"ד כותב: וכיצד מצווין על הדינין חייבין להושיב דיינין ושופטים בכל פלך /פלך/ ופלך לדון בשש מצות אלו ולהזהיר את העם. ועיין בבאורים והערות לספר שאלתות דרב אחאי גאון שהו"ל הרב פרופסור שמואל קלמן מירסקי (ירושלים, תש"ך) ח"א עמ' כב, בד"ה וכו' שמבאר שהמסורת על מצוות ודינים שקודם למתן תורה היתה קבלה בידי רבותינו, והסמיכה על הפסוק שלפנינו, כלשון ר' יהודה הלוי בכחורי (מאמר ג אות עג), שיהיה הבאתם לפסוקים דרך אסמכתא, שהם שמים אותה כסימן לקבלתם, כאשר שמו פסוק ויצו ה' אלוקים על האדם לאמר, סימן לשבע מצוות שנצטוו בני נח, ויצו אלו הדינין. כמה רחוק בין אלו הענינים ובין הפסוק הזה. אך אצל העם קבלה משבע המצוות האלה, סומכין אותה בפסוק הזה בסימן שמיקל עליהם זכרם. פרופ' מירסקי מדגיש שהיתה גירסא: ויצו אלו הדינין, ומוסיף: ונראה לי שגירסא זו גם בגמרא היתה לפני הרמב"ם בפ"ט מה' מלכים ה"ד כשפירש מצוות הדיינים בבני נח, שהכוונה להושיב דיינים, דבר שחלק עליו הרמב"ן בפירושו עה"ת, בראשית לד, יג.

^{יז} סנהדרין נו, ב, בכל ההוצאות רשום דף כו ע"ב.

^{יח} בגמרא: אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה.

^{יט} שם ב, א.

בעד אחד ודיין אחד. והדר פריך בגמרא א"ה מאי והוסיפו עליהם דינים. אלא אמר רבא, לא נצרכה אלא לדיני קנסות. ופירש"י בשכלו הבהיר: דיני קנסות, דבן נח אינו מוזהר על דיני קנסות דכתיב ויצו, והתם גבי אברהם כתיב צדקה ומשפט דהיינו דינין, וקנסות לאו משפט הוא דקנסינן ליה טפי מדיניה. הדר פריך בגמרא, אי הכי^א הוסיפו עליהם בדינין מיבעיא ליה, פירוש דהוה משמע שהוסיפו עליהם בהלכות דינין, אבל גם כן היו להם דינין כבר. ושקיל וטרי עד דקאמר: אלא אמר רבא, האי תנא תנא דבי מנשה הוא דמפיק דינין וברכת השם, ועייל סירוס וכלאים^{בב} דתניא כו', ע"כ הסוגיא.

והנה נדקדק ונאמר שמוכח הוא מזה שהלכתא היא כרבי יצחק, שעל כל דיני ישראל בכלל ובפרט נפקדו. דאם לא כן אלא שהיה להם מקצת דינים, למה ליה לרבא בתחילת סברתו שלא ידע א"כ בדינין מיבעיא ליה, לדחוק ולומר לא נצרכה אלא לדיני קנסות, הלא גם כן בדיני משפט נמי יש מהן שלא נצטוו. והיה לו לומר בקצרה, לא נצרכה אלא לשאר דינין^{כג} שלא נפקדו מתחילה. אלא ע"כ צריכין אנו לומר שהלכתא היא כר' יצחק, שעל כל הדינין ביחד נפקדו כדרך שניתנו לישראל בסיני. גם מבעל המאור הגדול רש"י ומלשונו הזכה, יכולין אנו לדקדק דהלכתא היא כר' יצחק, מדהוצרך להביא ראייה על כל דבר שניתוסף שאינו בבני נח, כגון עדה ועדים והתראה ודיני קנסות. משמע דוקא היכא שיש לנו ידים מוכיחות שלא נצטוו, אבל במה שאין לנו לא נוציא אותו מכלל ולחלק אותו, רק הוא בכלל דיני ישראל. ואם יתחכם אדם לומר הלא רש"י ז"ל נקט קרא שמביא רבי יוחנן, שפירש גבי אברהם כתיב צדקה ומשפט, אם כן שמע מינה שפוסק כר' יוחנן. אי משום הא לא איריא, די"ל דחדא מינייהו נקט, אף כי רבי יוחנן הנאמר במימרא ראשונה. אבל מכל מקום שג"כ הוא מחותן לר' יצחק, דונקרב בעל הבית וגו' נאמר בדיני שומרים ולא בקנסות. א"כ מכל הלין ש"מ שבן נח מוזהר בכל דיני ישראל ככל חקותיו ומשפטיו.

ואם יטעון הטוען שמא ההלכה היא כדתנא דבי מנשה דאפיק ד"ב ועייל ס"ך^{כד} זה אינן דברים של טעם, דהא ר' יוחנן ור' יצחק טפי היו יודעין הברייתא יותר ממנו ולא שתו לבם לדבריה, כי היו יודעים שאינה עיקר ולא מיתניא בי ר' חייא ור' אושעיה. ומטעם זה^{כה} פסק האלפסי, ומייתי בסמ"ג^{כו} כאמימר ורבא גבי בור הגולה^{כז} אף על פי שהירושלמי פליג עליהם, ועיין שם בדבריהם. ואין להקשות

^כ נז, ב.

^{כא} שם אכתי.

^{כב} פי' בפירוט שבע מצוות בני נח.

^{כג} בכל ההוצאות ישנה פה מלה יתירה בסוגריים דרבנן ובהוצאה ראשונה היא בסוגריים ובאותיות רש"י.

^{כד} דאפיק דינים וברכת השם ועייל סירוס וכלאים בז' מצוות ב"נ.

^{כה} המלה זה בסוגריים ובאותיות רש"י בדפוס ראשון.

^{כו} עיין סוף הערה הבאה.

^{כז} עיין משנה עירובין קד, א: וממלאין מבור הגולה ומבור הגלגל בשבת, והפירוש הוא שבלשכת העזרה הנקראת לשכת הגולה היה בור קבוע של מים שממנו היו מספקים מים לכל העזרה (מדות פ"ה מ"ד), לפי שאמת המים שהיתה בעזרה השתמשו בה להדחה, ומים אלו של הבור היו מתוקים וראויים לשתייה, יש אומרים שבבור זה היו משלשלים את הכיור בכל לילה כדי שמימיו לא יפסלו בלינה,

ולומר דהרי בפרק השוכר את הפועלים^{כח} אמרו אסור לכותי לסרס בהמה שלנו, דסבירא לן כר' חדקא שאומר בני נח מצווין על הסירוס, ועוד^{כט} משום לפני עור לא תתן מכשול, וכן מייתי לה בסמ"ג לפסק הלכה^ל א"כ ש"מ היה לנו לומר דהלכתא כתנא דבי מנשה דמפיק ד"ב ומעייל ס"ך, וא"כ הדרא קושיא לדוכתה דבני נח לא נצטוו אדינין. דאדרבא דהיא הנותנת, דמדקאמר לשם כר' חדקא ולא אמר כתנא דבי מנשה ש"מ דלית הלכתא כוותיה בדינין וסרוס, אלא כר' חדקא דמפיק^{לא} סירוס לחוד. ואין להקשות מדתניא פ"ק דע"ז^{לב} תני ר' יוסף: מאי דכתיב עמד וימודד ארץ ראה /ראה/ ויתר גוים^{לג} מה ראה ראה שבע מצות בני נח שקבלו עליהם ולא קיימום, כיון שלא קיימום עמד והתירן להם. א"כ ש"מ שבן נח אינו מצווה עתה מצוה כלל. זה אינו כלום, שהרי הקשו בגמרא: אתגורי אתגור, א"כ מצינו חוטא נשכר. ומשני: אמר רב יוסף לומר אף על פי שהן מקיימין אותן אין מקבלים עליהם שכר, אלא כמי שאינו מצווה ועושה, דאמר ר' חנינא גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. ופירש"י ז"ל: מה שויתר אינו טובתן אלא שאינן מקבלין שכר אם מקיימים, ע"כ. א"כ ש"מ שעדיין הם מוזהרים כבראשונה.

א"כ הוכחנו וביררנו שדנין בני נח בדיני ישראל הואיל ומצווה עליהם. ואם בכל זאת יתקש המתקש לאטום אזנו משמוע דבר זה, ורוצה לחלוק ולומר שדיניהם של בני נח אינן כדינינו^{לד} אף אנו נאמר לו כלך מדרך זו, דגרסינן בב"ק פרק הגוזל בתרא^{לה} תניא, ישראל וכותי שבאים לפניך לדין אם אתה יכול לזכותו בדיני ישראל זכהו ואמור לו כך דיננו. בדיני אומות העולם, זכהו ואמור לו כך דינכם, ואם לאו באין עליו בעקיפין דברי ר' ישמעאל. ר' עקיבא אומר אין באין עליו בעקיפין מפני קדוש השם. פירש רש"י: בעקיפין בעלילות^{לו} עד שפוטרין הישראל, ע"כ הסוגיא. ושמעינן מן הכא, דע"כ לא פליגי ר"ע

ולפיכך עשאוהו בני הגולה לפי שלא היה אז הים שעשה שלמה (תו"ט מדות פ"ה מ"ד בשם ראבי"ה), ופסק הרי"ף בסוף פר' המוצא תפילין בעירובין, כוותיה דרבא דאמר לא אמרו לאסור משום משמיע קול אלא בקול שיר בלבד, פירש"י דנשמע כעין שיר בנעימה ובנחת, וכן כאמימר דשרא למימלא בגלגלא בשבתא במחוזא, אבל בירושלמי (פ"ה הל"ב) פסק דכל משמיע קול אסור, והרי"ף מסיים ואנן לא סבירא לן הכי דכיון דסוגיין דגמרא דילן להתירא לא איכפת לן במאי דאסרי בגמרא דבני מערבא דעל גמרא דילן סמכינן דבתרא הוא, ואינהו הוי בקיאי בגמ' דבני מערבא טפי מינן, ואי לאו דקים להו דהאי מימרא דבני מערבא לאו דסמכא הוא לא קא שרו ליה אינהו, וכן פסק הסמ"ג לאוין ס"ה ומביא שם את דברי הרי"ף.

כח ב"מ צ, ב.

כט שם: וקעברי משום וכו'.

ל לאוין קכ.

לא אולי צ"ל דמעיל.

לב ב, ב.

לג ג, ו.

לד עי' רמב"ן בראשית פ' לד פסוק יג ולעיל הערות /מס' חמש עשרה, שש עשרה/.

לה קיג, א, ודן בשאלה הזאת בחתם סופר ח"ו סי' יד ובהעמק שאלה שאילתות סי' ב עיין שם שחולק על כך.

לו אצלנו הגירסא ברש"י: בחכמה, והשטה מקובצת שם בהגהה אות א מביא בשם המאירי דזהו דוקא בכנענים עובדי אלילים שאינם גדורים בדרכי הדתות, אבל באלו הגדורים בדרכי הדתות לא נאמר כן אלא אם באו לפנינו לדין אין מעבירים להם את הדרך כמלא מחט, אלא יקוב הדין את ההר, ועיין ג"כ שם לח, א בשיטה מקובצת אותיות א וב.

ור"י אלא לבוא עליו בעקיפין, אבל לדון אותו בידי ישראל כ"ע לא פליגי שדנין אותו, וצריך לשמור כשידנו תקיפה עליהם.

והואיל וביררנו והוכחנו שדנין כותי בידי ישראל ונידון כותי עם ישראל כשני נימולים, נבוא ונקפץ אל המקום אשר דברינו הולכים לשם ונדבר על המעשה אשר נעשה בעולם. הנה הוא איש בארץ לועז אשר נודע שמו במרחקים. דלה דלה מים עמוקים, מימיו מתוקים, גוזר ומקים, יברכהו שוכן שחקים. הוא האילן הגדול אשר פריו למאכל ועלהו לתרופה, אמרתו צרופה, הוא ה"ה הגאון מהר"ר מאיר מפאדוואה. והנה שם מגמותיו רעיוניו ומחשבותיו והשתתף עם אחד מאנשי ארצו ומגדוליה דהיינו יענטילומר^{לז} והוא אחד מן מדפיסי הספרים^{לח} והסכימו יחדיו להדפיס החיבור הגדול משנה תורה, אשר חבר הרב הכולל האמתי רבינו משה בן הרב המובהק הדיין רבינו מיימון. וכאשר חשב כן החלו לעשות בעז"ה עד שלע"ט^{לט} נגמר הדבר. והגיה אותו בשכלו הזך עד אשר לא נשאר בתוך הבר תבן, וסלק המסלה עד לא נשאר בה אבן^מ והנה קם אחד גם כן יענטילומר מעשירי הארץ נגדו^{מא} ואמר אעשה גם אנכי לביתי ואדפיס אנכי גם אני, וכן עשה. והעיקר הוא מאתו שעושה דבר זה על מה שלא נשתתף עמו הגאון הנ"ל, ועושה דבר זה להכעיס ולכלות ממון הגאון הנ"ל ח"ו. כי ידוע אם לא ימכור הגאון ספריו שיכבד עליו המשא מנשוא. והנני לדון בידי ישראל, באם היו שני אנשים ישראלים על פי תורתנו הקדושה, ונוכיח שזכה הגאון הנ"ל בידינו. ונפרד מזה ונהיה לארבעה ראשים, ועל אלו הארבעה יסודות נרכיב הדבר ועניינו. ואומר, שדין הוא עם הגאון שהוא ימכור ספריו ראשונה. והואיל ובעונותינו שרבו אין ידנו תקיפה לעשות כפי תורתנו, מ"מ לא נניח את שלנו ולומר שכל ישראל ומי שבשם ישראל יכונה לא יקנה שום ספר מיימוני החדשים רק מאותן היוצאים מתחת יד הגאון הנ"ל או באי כחו, והוא מארבעה טעמים.

היסוד הפשוט הראשון הוא בפרק לא יחפור^{מב} אמר רב הונא האי בר מבואה דאוקים ריחיא ואתא בר מבואה חבריה וקא מוקים גביה דינא הוא דמעכב עליה. ומשמע מדקאמר ואוקי גביה שעשה דבר זה בידיעתו^{מג} ואפ"ה יכול לעכב עליו. אם כן הרי לפנינו שמדינינו אין לו ליענטילומר שני לדפוס^{מד} זה

^{לז} לקמן בסימן נא משתמש במלה זו, ע"ש הערה /מס' עשרים ואחת/.

^{לח} הוא המדפיס הידוע אלואיזי בראגאדין מוויניציה, ראה תולדות הדפוס באיטליה לח"ד פרידנברג ע' /ששים ותשע/.

^{לט} שלעת עתה.

^מ הרב י. גרינוואלד, בספרו הרב יוסף קארו זמנו, ע' /מאה שמונים ושתיים/ כותב: מרן השתמש על פי רוב בספרי הרמב"ם שיצאו לאור בוויניציה שנת ש"י - ש"א, הוגה מהרב מאיר מפדוואה, ראה חיד"א בשה"ג מ - /עשרים ושש/ ולפעמים אמר בכ"מ כתב הרב המגיה וכונתו להגהת מהר"ם פאדובה. ועיין בשו"ת אבקת רוכל למר"ן סי' סד שמה"ר אליה קאפשאלני כותב אליו ומתאר לפניו את גדלותו של מהר"ם מפאדובה, ומשמע שאז עוד לא הכירו מרן להעריכו כראוי.

^{מא} הוא המדפיס המפורסם מארקו אנטוניו יושטיניאן מוויניציה.

^{מב} ב"ב כא, ב, בדפוס ראשון מצויין בטעות דף פב ע"ב.

^{מג} בדפוס ראשון הנוסחא ואוקי בהדיא, וכן המלה בידיעתו בסוגריים ובאותיות רש"י.

^{מד} צ"ל: להדפיס.

כלל והגאון הנ"ל היה יכול לעכב עליו כפי שהוכחנו לעיל, וכן מצוה על הדיינין של ישראל. רק שבעונות ידם^{מה} תקיפה עלינו, מ"מ נעשה מה שעלינו מוטל לעשות ונחתוך הדין כדפרישית. ואף על גב שהרב אלפסי והרא"ש^{מי} פסקו דלא כרב הונא דקם ליה כיחידאי, מכל מקום אומר אני שיש להתיישב בדבר. שהרי במרדכי פרק לא יחפור^{מז} מייתי בשם אביאסף, וז"ל: מבויה הסתום משלשה צדדין רק בצד אחד הוא פתוח לכנוס^{מח} בו, ודר ראובן אצל סופו הסתום ובא שמעון לדור כנגד הצד הפתוח, שאין כותי יכול ליכנס למבויה אם לא שיעבור על פתח שמעון, דינא הוא דמעכב עליו כדרב הונא עכ"ל. א"כ משמע שהלכתא כוותיה דרב הונא מדמייתי ראייה מיניה. אלא ע"כ צריכין אנו לחלק בדבר דברי היזקא כגון הכא גבי מבויה שבודאי יזיק לו, כ"ע מודו דהלכתא כרב הונא^{מט} ואם כן בנדון דידן נמי בריא היזקא הוא, כי היענטילומר השני נתן להכריז שכל ספר יוזיל זהוב טפי מהגאון. ומי ראה זאת ולא יבא אליו לקנות ממנו, ויכול הוא להוזיל כי הוא מעשירי הארץ. לכן גם בדינינו הלכתא היא כרב הונא ונדון בן נח בדין ישראל, ולכן נחתוך הדין^נ כדפירשתי. ואין לומר דמשום שלום מלכות או איבה נקיל בדבר ונעבור קו המשפט, דבר זה אינו כדמפרשים בעלי התוס' אשר מימיהם אנו שותים ריש פ"ק דע"א^{נא} דבדבר מקח וממכר לית ביה איבה משום דכל אחד יוכל להתנצל ולומר אינו צריך לקנות ולמכור, עיין שם בדבריהם. ולכן לית דין צריך בשש^{נב}

היסוד השני הוא חד קל ההולך קדמת יושר^{נג} והוא ג"כ בפרק לא יחפור^{נד} דגרסינן שם: רב דימי מנהרדעא אייתי גרוגרות בספינה, א"ל ריש גלותא לרבא פוק חזי אי צורבא מרבנן הוא נקוט ליה שוקא. והופיע לנו אור גדול רש"י ז"ל בפירושו, שמפרש: נקוט ליה שוקא, הכרז שלא ימכור אדם גרוגרות בעיר עד שימכור הוא שלו. וכן גרסינן בנדרים^{נה}: אמר רבא שרי לצורבא מרבנן לאודועי נפשיה ולמימר צורבא מרבנן אנא שרו לי תגראי ברישא, דכתיב ובני דוד כהנים היו^{נו} וכי כהנים היו,

^{מה} בדפוס ראשון: רק שבעונות יד של עכו"ם תקיפה עלינו.

^{מו} ברי"ף יא, א וברא"ש פ"ב סי' יב.

^{מז} ב"ב סימן תקטז, המלים פרק לא יחפור באותיות רש"י ובסוגריים בד"א.

^{מח} בהוצאה ראשונה כתוב לבנו', זאת אומרת אות ב במקום כ', ולכן כתבו המולי"ם בהוצאות מאוחרות לבנות.

^{מט} וצ"ע דשם במרדכי נמצאת הגהת הרמ"א המציינת שבחשן משפט סי' קנו הביא הב"י את דברי האביאסף ואומר דלדין דקי"ל כר' הונא בריה דרב יהושע לא מצי מעכב עליו. והנה בד"מ שם אות ד משיג על הב"י ואומר שבהאי דינא גם רב הונא בריה דרב יהושע מודה משום דבריא הזיקא, כמו שמדגיש פה. ועיין שם בהגהות וחדושי מהרל"ח אות ב. ועיין ג"כ לקמן סי' פ הערה /מס' שש/; צה הערות /עשרים ותשע, שלשים ושלש, שלשים וחמש/ קה /עשר/; קיג /שלשים וארבע/; קלב /עשרים ושש/.

^נ המלה הדין בסוגריים ובאותיות רש"י בדפוס ראשון.

^{נא} ע"ז ב, א ד"ה אסור לשאת ולתת עמהם.

^{נב} ע"י ברכות מ, א: אין דין זה צריך עכוב.

^{נג} ע"פ בראשית ב, יד: ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההולך קדמת אשור.

^{נד} ב"ב כב, א בשינוי לשון קצת ברש"י.

^{נה} סב, א, אבל שם אינן המילים לאודועי נפשיה, בכל ההוצאות מסומן פה נח, א.

^{נו} ח, יח.

אלא מה כהן נוטל חלק בראש אף ת"ח נוטל חלק בראש. אם כן ג"כ נוכל ללמוד מזה, באם דשניהם ישראלים דינא הכי הוא שהגאון הנ"ל ימכור שלו בראשונה. אך עתה אף ע"פ שדינו נמי הכי הוא מ"מ היענטילומר^נ לא יקבל עליו הדין, ולכן צריכין לגדור גדר שלא יקנה כו'.

ואין לפקפק ולומר, הרי אמרינן במסכת אבות^{נב} כל המשתמש בתגא חלף כו', וא"כ בודאי הגאון בעי חיי ואינו רוצה ליהנות מתורתו. הנה זה הבל, כי כבר קדם לנו הנשר הגדול הרמב"ם והשפיע לנו משכלו בפירוש המשניות שלו, כי דבר זה שימכור סחורתו בראשונה הוא חלקו ונחלתו משלחן גבוה, כתרומה מן הגורן לכהן ומעשר ללוי^{נט} ולכן נפסוק הדין כדלעיל. ועוד ראוי על כל אדם להנות הגאון הנ"ל מנכסיו ולהטיל מלאי לכיסו^ס כדי לקיים מצות והגית בו יומם ולילה, דכן פסק בטור י"ד סימן רמ"ו, דמי שמספיק לאחרים מנכסיו מקיים בו והגית וגו'^{סא}

היסוד הגדול השלישי, הנה הוא במדרש תורת כהנים פרשת בהר^{סב} וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה וגו' /וגו'^{סג} למדה תורה דאם באת לקנות קנה מיד עמיתך, וכן למכירה. הנה הוא בהדיא מפורש, שאילו לא היה הגאון הנ"ל רק כאחד מבני עמי הארץ זכה בדין והדין עמו, כ"ש וק"ו עתה. ואין לומר דזהו דוקא כשהכותי והישראל נותנין בערך ובמקח אחד, אבל כשהכותי מוזיל טפי שרי ליקח ממנו כדי להרויח במקחו. הנה דברים אלו ג"כ הבל המה, דהא גרסינן פרק איזהו נשך^{סד}: תני רב יוסף אם כסף תלוה את עמי^{סה} עמי וכותי עמי קודם, עני ועשיר עני קודם כו'. ופריך בגמרא עמי וכותי עמי קודם פשיטא, ומשני אמר רב נחמן אמר רב הונא, תנא לא נצטרכה אלא דאפילו לכותי ברבית שנאמר לנכרי תשיך^{סו} אפ"ה דוחה עשה של אם כסף תלוה עשה זו. כ"ש וק"ו כאן בנדון דידן, שהגאון זכה

^נ המלה היענטילומר בסוגריים ובאותיות רש"י בדפוס א'.

^{נח} אבות פ"ד מ"ה, ושם: ודאשתמש בתגא חלף, הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם, הרמב"ם אומר שם: פירוש מחיי העולם הבא, בכל ההוצאות מסומן פה אבות פ"א.

^{נט} בפ"י הרמב"ם לאבות הנ"ל: ואמנם הדברים אשר התירה אותם התורה לת"ח - ושתמכר סחורתם לפני כל סחורה ושיקנו להם בתחלת השוק, אלה הם חוקים שקבע להם ה"ת כמו שקבע המתנות לכהן והמעשרות ללוי לפי מה שבא בקבלה כי שתי הפעולות האלה יעשו אותם סוחרים קצתם עם קצתם על דרך כבוד ואף על פי שאין שם חכמה, וכדאי הוא ת"ח להיות כע"ה נכבד.

^ס ע"י פסחים נג, ב: דאמר ר' יוחנן כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה, ועיין ג"כ שבת סג, א: א"ר אבא אמר ר' שמעון בן לקיש גדול המלוה יותר מן העושה צדקה ומטיל בכיס יותר מכולן, ופירש"י: ומטיל לכיס מעות ומלאי להשתכר בהן למחצית שכר עכ"ל, ובערוך פירש מלאי הוא סחורה, ובכתובות קיא, ב: כל המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח והמהנה ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה, ופירש שם רש"י: העושה פרקמטיא, מתעסק בממון ת"ח כדי להגיע לידם שכר והם פנויין לעסוק בתורה.

^{סא} עיין ש"ע י"ד ס"י רמו סעיף א וביאור הגר"א אות ז.

^{סב} המלים תו"כ פרשת בהר באותיות רש"י ובסוגריים בדפוס א', והוא בספרא בהר פרשתא ג בשינוי לשון, ועיין תורה תמימה ויקרא כה יד אותיות פג - פה.

^{סג} כה, יד.

^{סד} ב"מ עא, א, בכל ההוצאות מסומן עב, א.

^{סה} כב, כד.

^{סו} כג, כא.

בדין להיות ידו בראשונה. ואין לומר דדוקא התם שאינו מפסיד משלו אלא שאינו מרויח, אבל במקום שמפסיד משלו כי הכא אינו צריך להקדים לישראל. וזה החילוק מחלקים פרק מי שהחשיך^{סז}: נותן כיסו לנכרי כו', ואמרין בגמרא אמר רבא לא שנו אלא^{סח} כיסו אבל מציאה לא. א"כ ש"מ שיש חילוק בין פסידא דקרנא לפסידא דרווחא, וכן מחלק שם בשם הירושלמי בסמ"ג בהלכות חוה"מ^{סט} דלא מיקרי דבר האבוד אלא אגרמא דקרנא. אומר אני שאלו הדברים דבר האבוד הם, דהא בהדיא גרסינן פ"ק דע"ז^ע ובפסחים פרק כל שעה^{עא}: תניא לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשערך תתננה ואכלה או מכור לנכרי^{עב} אין לי אלא לגר בנתינה ולנכרי במכירה, לגר במכירה מניין ת"ל תתננה או מכור נמצא אתה אומר כו'. פירש רש"י: וקאי אגר דלעיל מיניה, לגר תתננה ואכלה או מכור. והדר פריך בנתינה לנכרי מנלן ת"ל תתננה ואכלה או מכור לנכרי. פירש רש"י: ודרוש תרווייהו אנכרי, דאי אנכרי ככתבו אתא דלנכרי אסור ליתנה, הכי איבעיא ליה למיכתב, תתננה ואכלה לגר אשר בשערך או מכור לנכרי, ולא מצי למיקרי^{עג} קרייה דנתינה אנכרי. ר' יהודה אומר דברים ככתבן לגר בנתינה או לנכרי במכירה ופריך שפיר קאמר ליה ר"מ, אמר לך ר' יהודה: אי ס"ד כדקאמר ר"מ לכתוב רחמנא תתננה ואכלה ומכור, או למה לי ש"מ לדברים ככתבן הוא דאתא. ור"מ, ההיא לאקדומי נתינה דגר למכירה דנכרי. פירש רש"י: אם יש גר לא תמכרנו לנכרי, ולהכי אתא או למשמע הכי, לגר אשר בשערך תתננה והוא עיקר מצוה, או אם אין גר מוכרה לנכרי. והדר פריך לר"י, ומשנה: כיון דגר אתה מצווה להחיותו וכותי אי אתה מצווה להחיותו, להקדים לא צריך קרא^{עד} ע"כ הסוגיא. וא"כ נאמר דע"כ לא פליגי ר"מ ור"י אלא לאצרוכי קרא להיות גר קודם, אבל בהא כ"ע מודו דגר קודם ואף על פי שמפסיד בקרנא שלו מ"מ הוא מחוייב לקיים לגר אשר בשערך תתננה. ה"ה בנדון דידן שמחוייב כל אדם לקיים מיד עמיתך, עמיתך קודם. ואף נאמר, שאף מכאן נלמוד הא דמפרש קרא דמיד עמיתך קודם הוא אף על גב דכותי נוזיל גביה, דהא פסקינן^{עה} פרק מי שהוציאוהו בעירובין^{עו} ר"מ ור"י הלכה כר"י, ור"י קאמר הכא דלאקדומי לא צריך קרא. א"כ הא דאמר הכתוב מיד עמיתך מיירי כשמוזיל גביה, דאם בשווין הכתוב מדבר לא צריך קרא, דפשיטא הוא דעל עמיתך גמור הוא חייב להחיות. אלא ש"מ

^{סז} שבת קנג, א.

^{סח} אצלנו בגמרא: אמר רבא דוקא כיסו וכו'.

^{סט} ל"ת סו"ס ע"ה.

^ע כ, א.

^{עא} פסחים כא, ב.

^{עב} יד, כא.

^{עג} בפירש"י לאוקמי.

^{עד} עיין שבועות כב, ב תוס' ד"ה איבעית אימא קרא.

^{עה} בכל הדפוסים כתוב הא דפסקינן ונ"ל שצ"ל כפי שתקנתיו.

^{עו} עירובין מז, א.

דה"ק, דאפילו בגר במעות ולחבירו בהפסד מ"מ חבירו קודם. ולכן לית דין צריך בששע"ז כי הגאון הלז זכה בדינו להיות מוכן ומזומן למכור ספריו ראשונה וד"ל.

היסוד הרביעי אשר הבנין נכון עליו הוא בפ"ב דכתובות^{ע"ב} דגרסינן התם: אסור להשהות ס"ת שאינו מוגה תוך ביתו יתר משלשים יום משום שנאמר לא /ואל/ תשכן באהלך עולה^{ע"ט} ומפרש האשרי"פ וכן בהגהת מיימוניות פ"ז מהלכות ס"ת פ"א דלאו דוקא ס"ת אלא אפילו נביאים וכתובים ושאר ספרי קודש, כגון התלמוד ופסקי ההלכות לדין שתורה שבע"פ ניתנה ליכתב. וכ"ש הוא, דעיקר מה שאנו פוסקים הוא מתלמוד ושאר ספרי המחברים, ואם יהיה הספר מוטעה בקל יבא לטעות בדין לאסור המותר ולהתיר האסור וכן לטהר הטמא כו'. וכן גרסינן נמי פרק לא יחפור^{פ"ב}: אמר רבא הני תרי מקרי דרדקי חד גריס ולא דייק וחד דייק ולא גריס מותבינן ההוא דגריס ולא דייק, דשבשתא ממילא נפקא. רב דימי מנהרדעא אומר מותבינן ההוא דדייק ולא גריס, דשבשתא כיון דעל על, דכתיב כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום^{פ"ג} כי אתא לקמיה דדוד א"ל מ"ט עבדת הכי^{פ"ד} א"ל דכתיב כל זכר^{פ"ה} א"ל והא אנן זכר בסגל^{פ"ו} קרינן כו', עד שקל ספסרא למיקטל לרביה שנאמר ארור עושה מלאכת ה' רמיה^{פ"ז} ע"כ הסוגיא. הנה לא פליג רבא אלא בדגריס ולא דייק, אבל כשיש אחד דדייק וגריס והשני גריס ולא דייק פשיטא מוקמינן דדייק וגריס, שלא יעשה מעשה יואב. ולכן גם אנחנו בנדון דידן ראוי לכל ישראל דלא ליקו בארור ולקנות ספר שאינו מוגה ולעבור על לא תשכן באהלך עולה.

ואם יטעון בעל דין לומר, הנה לכל אדם ידוע שאלו המדפיסים הרביצו תורה בישראל ולולא זאת כבר ח"ו היתה התורה משתכחת מישראל, ולכן ראוי לחוש לדבר שלא תיפוק חורבא. זה אינו כלום, שהרי

^{ע"ז} ע"י לעיל הערה /מס' חמשים ושלוש/.

^{ע"ב} י"ט, ב.

^{ע"ט} י"א, י"ד.

^{פ"ב} בפ"ב דכתובות סימן י"א, וע"ש בקרבן נתנאל אות ה.

^{פ"א} בכל הדפוסים מסומן בטעות פ"ד, והוא בפ"ז אות י, ועיין בטור יו"ד סי' רע"ט על דין זה שבתוך ל' יום צריך לתקן ס"ת או לגנוז הביא הב"י דעת ראב"ה בהגהות מיימוני הנ"ל ודעת רבינו ירוחם דה"ה לגמרות ופירושים ולשאר ספרים הנצרכים לפרש דיני התורה ומצותיה, וק"ק מדוע לא קבע זאת הב"י בשו"ע, כי שם מזכיר רק דין הגמרא שאסור להשהות ס"ת שאינו מוגה יותר מל' יום ורבינו בהג' מביא דעה שניה וצ"ע, הד"מ באות א מוסיף: וכתב רבי דוד הכהן בתשו' כלל טו בשם ר"ת דקשה להג' ספרים ואפ"ל במקום שהסברא נותנת שהוקשה לסופרם ותיקוהו, עד כאן לשונו, ואני שמעתי שיש חרם קדמונים שלא להגיה שום ספר ע"פ סברא, וכן קבע רבנו בהגהות הש"ע שלו.

^{פ"ב} ב"ב כא, א.

^{פ"ג} מל"א י"א, טז. ובטעות כתוב בכל ההוצאות: כי ששת ימים וכו' וצ"ל כי ששת חדשים וכו' ע"ש.

^{פ"ד} פ"י רש"י: שלא הרגת את הנקיבות.

^{פ"ה} לפנינו בגמרא הגירסא: א"ל דכתיב: תמחה את זכר עמלק, והוא בדברים כה, י"ט.

^{פ"ו} בכל ההוצאות אין המלה בסגל נמצאת וגם בהוצאת ווארשא היא בסוגריים, וכנראה שהמו"לים הוסיפוה.

^{פ"ז} מח, י.

כבר פירשתי שבדבר מקח אין שייך בו איבה, כי נוכל לומר הספרים הללו אינן צריכין לנו. ועוד, כי מושכל ראשון הוא שאלו המדפיסים אדעתא דנפשייהו קא עבדי כדי להרויח בדבר כדרך שעוסקים בשאר דברי סחורות, ולכן גם אם יפסידו פעם אחת לא ימנעו מחמת זה מלדפוס^{פח} ואדרבא יהיו בהולים למלאות חסרונם. ואם יוסיף השואל לשאול, סוף סוף מחמת שלא לשמה בא לשמה וזיכה את ישראל, והאיך נשלם לו רעה תחת טובה. אף אתה אמור לו היא הנותנת, מדגרסינן בב"ב פ"ק^{פט}: איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא^צ שדרא ארבע מאה דינרי לקמיה דר' אמי לא קבלינהו ושדרתינהו לקמיה דרבא וקבלינהו. שמע רבי אמי ואיקפד אמר לית ליה ביבוש קצירה תשברנה^{צא} פירש לנו רש"י ז"ל: כשיבוש זכות שבידם ולחלוחית צדקה שבידיהם ישברו^{צב} ופריך ורבא, ומשני משום שלום מלכות. א"כ ש"מ שאפילו רבנן לא קאמרי אלא משום שלום מלכות. והואיל ובנדון דידן ליכא חששא משום שלום מלכות כדפירשתי לעיל בשם התוספות, ודאי ראוי ונכון הוא למנוע מהם זכות וטובות בל יזכו בהם^{צג}

קנצי למילין שהגאון הנ"ל זכה בדינו לנקוט לו שוקא ברישא למכור ספריו ראשונה, ושלא יקנה^{צד} שום אדם ספר מיימוני הנדפסים מחדש מקרוב באו כי אם היוצא מתחת יד הגאון הנ"ל או באי כוחו. לכן לישקול לזמור ולקטוע במקטע דפרזלא על כל מי שיעבור דרכו ודינו. גם אנחנו מסכימים מנדין^{צה} ומשמתין ומחרימין בנידוי חרם שמתא בגזירת עירין ובמאמר קדישין על כל תלמיד וצורב קטן וגדול שם הוא שלא יקנה שום אדם במדינתנו מן הנדפסים החדשים א"ל^{צו} מאותן היוצאין מתחת יד הגאון הנ"ל או מב"כ^{צי} וכל מי שפורץ יפגענו חויה דרבנן וצוחה ופרץ, וכל המחזיק בהם הם בחרם כמוהם. ומחוייבים כל ישראל לנדות החטאים האלה בנפשותם, ולא יכופר להם עד ימותון וקבר חמור תהא קבורתם^{צכ} והרואה אל הנח"ש וחי^{צט} יקבל ברכות מאל שדי, עד שיבלו שפתותיו מלומר די^ק נעשה יום

פח צ"ל: מלהדפיס.

פט י, ב, בכל ההוצאות מסומן בטעות ח, א.

צ עיין ב"ב ח, א, תענית כד, ב, זבחים קטז, ב, נדה כ, ב.

צא כז, יא.

צב אצלנו ברש"י הגירסא: כשתכלה זכות שבידן וייבש לחלוחית מעשה צדקה שלהן אז ישברו. ובדפוס ראשון נוספה המלה האומות אחר ישברו.

צג בדפוס ראשון: בל יחיו בהם.

צד המלה יקנה באותיות רש"י ובסוגריים בד"א.

צה בהוצאת ווארשא נמצאת פה הגהה זו: בזמן הרמ"א היה כח ביד הרבנים לנדות ולהחרים המסרבים נגדם, ונעשה ע"פ ידיעת הממשלה אז, ובזמננו נאסר כל זה ע"פ חוקי כל הארצות באירופא, ועוד נוהגין בזה בארצות אזיא אשר לתורגמא /לתורגמא/.

צו אי לאו.

צז מבאי כחו.

צח השוה ירמיהו כב, יט.

צט נח"ש ראשי תיבות נדוי, חרם, שמתא, והביטוי הוא ע"פ במדבר כא, ט.

ק על הפסוק במלאכי ג, י דורשתם /דורשים/ זה חז"ל בתענית ט, א; כב, ב; שבת לב, ב; מכות כג, ב.

א' ארבעה ימים בחדש אלול שנת ש"קא נאם הקטן הרוצה להתאבק בעפר של ת"ח ולשתות בצמא את דבריהם, ולא דבר עד כה אלא כדי להתלמד להרגיל עצמו בתוך מדותיהם, להיות כעבד אחד מן הקטנים שבהם. אלה הדברים אשר דבר משה בן לא"א ישראל שלי"ט המכונה משה איסרלש מקראקא.

^{קא} מתשובה זו יש לראות שבשנת ש"י כבר היה רבינו מפורסם כמרביץ תורה ופסקן מומחה ומפורסם בארץ פולין ומחוצה לה, שלא כדברי ישראל היילפרין שכותב: הרמ"א החל להרביץ תורה בקראקא בשנת ש"ג (פנקס ועד ארבע ארצות, ירושלים תש"ה, עמוד כא). ודנו בדברי רבינו ובצדדי ההלכה בזה בשארית יוסף סי' יז ובשאלת שלום סי' יג ובחו"מ ב סק"ד בפתחי תשובה, ובבית אפרים חו"מ כו - כח, ובחתם סופר ח"ב סי' נ"ז.

שו"ת יביע אומר חלק א - אורח חיים סימן ו

נשאלתי בדין קול זמר של אשה בגרמפון או ברדיו, אם יש בו משום קול באשה ערוה, וצריך להזהר שלא לשמעו בעת ק"ש ותפלה.

(א) בברכות (כד) אמר שמואל, קול באשה ערוה, שנאמר קולך ערב ומראך נאוה. ופרש"י ומדמשבח לה קרא בגוה ש"מ תאוה היא. ע"כ. ובהגמ"י (פ"ג מה' ק"ש הט"ז) כ', פי' רבינו חננאל, וקול אף על גב דאין נראה לעינים הרהור מיהא איכא, וכו'. ובתולה הרגילה בגילוי שער לא חיישין דליכא הרהור, וכן בקול לרגיל בו. עכ"ל. ולכא' היה נראה מפ' הר"ח, דאע"ג דאין נראה לעינים כגון שאינו רואה את האשה ששומע קולה וגם לא הכירה מעולם, מ"מ הרהור מיהא איכא. ולפ"ז היה מקום להחמיר אף בקול אשה בגרמפון או ברדיו, מכיון שיש לחוש להרהור ע"י שמיעת הקול. אכן האמת בכוונת הר"ח היא על הקול גופיה שאינו נראה לעין, והיה ס"ד לומר שאין להחמיר בו כלל, ולא דמי לטפח באשה ערוה שנראה לעין. וארז"ל ע"פ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, העין רואה והלב חומד, אבל הקול אין בו ממש ולא נראה לעין. (וכן מצינו שתיקנו חז"ל ברכת הנהנין על מראה וריח, ולא על קול ערב. וע' בפתה"ד ח"ב (ר"ס רטז), ובס' יוסף את אחיו (די"ט ע"א), ובתשו' ים הגדול (סי' יא). ע"ש). לכן כ' דהרהור מיהא איכא. ולעולם י"ל דבעינן שיהיה רואה את האשה המשוררת, ורק אז אמרינן קול באשה ערוה, כדאמרינן בסנהדרין (מה) גבי נסקלת ערומה דלא חיישין להרהורא, וכ"ת אתי לאתגרוי באחרנייתא, אמר רבה גמירי אין יצה"ר שולט אלא במי שעניו רואות.

(ב) והנה כשמכיר את האשה ששומע קולה, נראה דבודאי יש לאסור משום קול באשה ערוה. וכדמשמע בתוס' סנהדרין (מה) שכ', דהא דאמרינן במגילה (טו) כל האומר רחב רחב מיד נקרי, האמר התם בידועה ומכירה. ע"כ. ומשמע שאף שאינו רואה אותה כיון שמזכיר את שמה בא לידי הרהור, וה"נ כששומע את קולה. והן אמת כי בתוס' תענית (ה:) כ' בההיא דרחב, בידועה ומכירה, פי' בידועה שבא עליה ומכירה שראה אותה. ע"כ. נראה שאין כוונתם אלא ליישב כפל הלשון, אבל המכירה אף על פי שלא בא עליה ג"כ בא לידי הרהור, ומילי מילי קתני בידועה או מכירה. (וכן מתבאר בשו"ת נודע ביהודה קמא חאו"ח סי' כד). ואמנם המהרש"א בח"א מגילה (טו) כ', בידועה ומכירה פרש"י בפ"ק דתענית יודעה היינו מכירה, ועו"ל בידועה ממש כמו ואיש לא ידעה, דהיינו ע"י שידעה מכירה, ואז נקרי. ע"כ. ומשמע דתרוייהו בעינן שידועה ממש וגם מכירה ע"ז, אבל במכירה לבד לא חיישין. וק"ק שלא זכר מד' התוס' תענית. ומ"מ י"ל דאף הרב ז"ל יודה שהשומע קול אשה שהכירה כבר, יש בזה משום קול באשה ערוה, ול"ד להתם דהוי הזכרת שמה לחוד. וכן מוכח בע"ז (כ:) לא יסתכל אדם באשה נאה ואפי' פנויה וכו', ולא בבגדי צבע של אשה, ומוקי לה התם אפי' (הבגדים) שטוחין ע"ג כותל, אמר רב פפא ובמכיר בעליהן. ופרש"י, לא בבגדי וכו', שזכר את האשה כמו שהיא מלובשת בהן שמייפין אותה ומהרהר אחריה, וכו'.

ודוקא בגדי צבעונין לפי שהאשה נאה בהן ולא שכיחי וכו'. ע"ש. וה"ה לשומע קול אשה שמכירה לא גרע מבגדי צבעונין. וכ"כ התוס' סוטה (ח) וז"ל, גמירי אין יצה"ר שולט אלא במה שעניו ראות, מקשינן מפ' אין דורשין (חגיגה יא): דאמר עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצרייהו. ולק"מ, דהתם הכי פירושן, מאחר שראה הערוה פעם אחת שוב מהרהר אחריה לעולם אפי' שלא בפניה, אבל מאחר שראה הנסקלת ערומה אינו מהרהר אחר אחרת. עכ"ל. ולכן כששומע קולה ודאי דחיישי' שיהרהר אחריה כיון שהכירה כבר. וע' בשדי חמד פאת השדה (מע' א כלל קמט). ודו"ק.

(ג) ולא עוד אלא שהיה מקום להחמיר בשומע קול אשה אפי' באינו מכירה מעולם כיון שקולה יוצא מגופה, ול"ד לבגדי צבעונין שלה שהצריכו דוקא מכירה, שהבגדים הם חוץ מגופה, לכן צ"ל מכירה, שאז זוכרה כמו שהיא מלובשת, אבל בקולה יש להחמיר יותר, וחיישינן להרהורא. והנה במגילה (טו) ת"ר רחב בשמה זינתה, (פרש"י, המזכיר את שמה נגרר אחרי תאות זנות), יעל בקולה, אביגיל בזכירתה, מיכל בת שאול בראייתה. אמר ר' יצחק כל האומר רחב רחב מיד נקרי, א"ל ר' נחמן אנא אמינא רחב רחב ולא איכפת לי, א"ל כי קאמינא ביודעה ומכירה. ע"כ. וכו' המהרש"א בח"א, אנא אמינא ולא איכפת לי, בברייתא דקתני בשמה זינתה לא משמע אלא שמתאוה לזנות ולא שיהיה נקרי, ולכך פריך ר"נ לר"י דאמר מיד נקרי הא אנא אמינא וכו', ובברייתא נמי לא קתני אלא רחב בשמה, אבל הכא לגבי נקרי נקט בל" כפול רחב רחב, ומשני ביודעה ומכירה. עכ"ל. ונראה מדברי המהרש"א שלא הוצרך להעמיד ביודעה ומכירה אלא לגבי מילתא דר"י דאמר מיד נקרי, אבל לגבי הברייתא אף בלא זה יש חשש הרהור. וקשה דא"כ היאך לא חייש ר"נ משום הרהור תאות זנות וכדתניא בשמה זינתה, ועוד דהתוס' סנהדרין הנ"ל כ' ליישב הא דאמרי' גמירי אין יצה"ר שולט אלא במאי שעניו ראות, דההיא דרחב מוקמינן לה ביודעה ומכירה, ואכתי תקשה להו הא דתניא בשמה זינתה דמיירי אף כשאין מכירה. א"ו דאף הברייתא מיירי ביודעה ומכירה, ומש"ה שפיר קאמר ר"נ אנא אמינא ולא איכפת לי. והא דפריך לר"י ולא אברייתא, משום דבברייתא דקתני בל" עבר בשמה זינתה, מוכח שפיר דמיירי ביודעה ומכירה, אבל ר"י קאמר כל האומר וכו' משמע דבהוה קאמר. ועוד יש ליישב. וק"ל. [וע' בשו"ת חת"ס (חיו"ד סי' קפד), שהרה"ג השואל בעל אמרי אש, צידד, שאשה המשודכת עם איש שלא ראתה אותו מעולם, וספרה ז' נקיים לפני הנישואין, ואח"כ בא המשודך, צריכה לחזור ולספור ז' נקיים לאחר ראותה אותו, שע"י הראיה מתעורר החימוד מחדש, כמ"ש בסוטה (ח) אין יצה"ר שולט אלא במה שעניו ראות. אבל החת"ס העלה להקל בזה. ע"ש. וע' בשו"ת אמרי אש (חיו"ד ס"ו יז). ע"ש. והלחם ושמלה (ר"ס קצב) העלה להחמיר כדברי רבו האמרי אש. ע"ש. אולם בשו"ת בית שלמה ח"ב מיו"ד (סי' מ) פסק להקל. וכן העלה בשו"ת הרמ"ץ (חיו"ד סי' נז). ע"ש. וע"ע בזה בשו"ת שואל ומשיב תליתאה (ח"א סי' מב) ובשו"ת שערי דעה ח"ב (סי' רמה) מ"ש בזה. ע"ש. וע' היטב בספר חסידים סי' קעב. ובמקור חסד שם. ודו"ק כי קצרת].

(ד) ולפ"ז אף יעל בקולה דקאמר הוי ביודעה ומכירה דומיא דרחב, וא"כ משמע דהא דקול באשה ערוה היינו דוקא ביודעה ומכירה, ואף על גב דיעל בקולה ר"ל אף בקול דיבורה, וכ"מ במהרש"א (שם), מ"מ

נחתינן דרגא לשאר הנשים בקול זמר דבעין בידועה ומכירה. והגם שיש לצדד עוד בזה, הנה ראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (חאה"ע סי' נג) שכ', דנראה דלא שייך קול באשה ערוה אלא ברואה את פניה או יודעה ומכירה, כעין מ"ש במגילה (טו) רחב בשמה זינתה ועל בקולה וכו' והוא דידעה ומכירה. וכן אמרי' בהא דאסור להסתכל בבגדי צבעונין, דדוקא במכירה, וכדקי"ל באה"ע (סי' כא ס"א), אבל באינו רואה אותה בפניה ואינו מכירה נראה דאין חשש כלל. עכת"ד. (ומוכח מדבריו שמפרש ג"כ להברייתא בידועה ומכירה. וכ"כ בס' יפה תלמוד (דע"ד ע"ד). ע"ש). וכן מצאתי לנ"ד בשו"ת בית שערים (חאו"ח סי' לג) שנשאל בזה, והעלה להתיר מדינא, והביא סמוכים להיתר מההיא דמגילה (טו) דת"ר, רחב בשמה יעל בקולה, ומוקי לה בידועה ומכירה. ע"ש. ולא זכר שר מד' המהרש"א הנ"ל. ושם הוכיח ג"כ מדין בגדי צבעונין דבעין דוקא מכירה, וקול באשה קיל טפי, דהא כ' הב"ש /אהע"ז/ (סי' כא סק"ד) דקול פנויה מותר, ורק בעת ק"ש ותפלה אסור. ע"ש. ואילו בבגדי צבעונין של אשה נראה דבכל אשה אסור, כדמוכח בע"ז (שם) שלא יסתכל באשה נאה ואפי' פנויה, ולא בבגדי צבעונין של אשה. ואפ"ה מותר באינו מכירה, כ"ש לקול באשה. עכת"ד. והנה מה שנשען בזה עפ"ד הב"ש דקול באשה פנויה שרי, אף שכ"כ גם הפרישה בשם רש"ל, וכ"כ הפמ"ג (סי' עה מש"ז סק"ב), וכן ד' החת"ס (חחו"מ סי' קצ), וע"ע בשו"ת אגרות משה (חאו"ח סימן כו), ע"ש. מ"מ אין הדבר מוסכם, כי הגאון באר שבע בקונט' באר מים חיים (סי' ג) כ', דנ"ל ברור דהא דאמר שמואל קול באשה ערוה, ה"ה בפנויה, ואף על פי שפשוט הוא, כתבתי להוציא מלבו של חכם א' שהתיר לשמוע קול פנויה, ודייק מאה"ע (סי' כא) דנקטי קול ערוה ולא כ' קול אשה. ואני אומר לא תאבה לו ולא תשמע אליו, דמאי שנא ממ"ש שמואל גופיה אין משתמשין באשה בין גדולה בין קטנה דפשוט הוא דר"ל אפי' פנויה וכו' ע"ש. וכ"נ ד' הא"ר (סי' עה סוף סק"א) שכ' גבי טפח מגולה דפשוט דאין חילוק בין פנויה לא"א, וכ"כ הבאר שבע (דקי"ט) לענין קול. עכ"ל. וכיון דמייתי ליה בסתם משמע שמודה לו דקול באשה ערוה אפי' פנויה ואפי' שלא בשעת ק"ש. וכן הכנה"ג באה"ע (הגה"ט סק"ד) הביא להלכה דברי הבאר שבע. וכ"נ קצת ממ"ש בספר חסידים (סי' תרי"ד), צריך להזהר שלא ישמע קול אשה, וה"ה לאשה שלא תשמע קול איש, שמכל שהאיש מוזהר האשה מוזהרת. עכ"ל. וכיון דאף האשה מוזהרת שלא תשמע קול איש, מוכח דהוי מטעם הרהור, וא"כ ה"ה שאסור לשמוע קול אשה פנויה. (וכמ"ש הגמ"י בשם ר"ח הנ"ל, דהרהורא מיהא איכא). ולפ"ז נסתרה ראית הרב בית שערים הנ"ל, דלעולם קול אשה חמיר מבגדי צבעונין שלה, וכן מסתבר טפי לענ"ד. ולכאורה יש להוכיח כן ממ"ש הארחות חיים (ה' מגילה אות ב) בשם בעל הדברות, שאין הנשים מוציאות את האנשים י"ח קריאת המגילה, והטעם משום דקול באשה ערוה. עכת"ד. אלמא דאף קול אשה פנויה אסור לשמוע. ויש לדחות דמקרא מגילה חשיב כקריאת שמע, דלכ"ע גם בפנויה אמרי' בכה"ג קול באשה ערוה. וכמ"ש הבית שמואל אה"ע (סי' כא סק"ד). וע"ע בכף החיים (סי' עה ס"ק כא). ע"ש. וע' בשו"ת פני מבין (חאו"ח סי' מב). ובשו"ת שרידי אש ח"ב (סי' ח). ודו"ק.

(ה) ובעיקר דברי הס"ח דהאשה ג"כ מזהרת שלא תשמע קול איש, יש להביא ראיה לזה מהילקוט שמואל (רמז קח), כבואכם העיר וכו', כל האורך הזה למה, מביטות בנויו של שאול היו ולא היו שבעות ממנו. ד"ר יהודה. א"ל ר' יוסי, א"כ עשית בנות ישראל כזונות, והלא כשם שא"א לאיש לזון את עיניו מאשה שאין ראויה לו, כך א"א לאשה לזון את עיניה מאיש שאינו שלה, אלא שלא הגיעה עדיין השעה וכו'. ע"כ. אכן בברכות (מח:) אמר שמואל כדי להסתכל ביפיו של שאול, ולא חייש לקושיא זו, אלמא דלא חיישי' בנשים, דלאו בנות הרגשה נינהו, כמ"ש בנדה (יג). וע' בתוס' ישנים ובמעדני יום טוב (שם). וע' שמחות (פי"ב) האשה מכרכת את האיש ולא האיש את האשה, האשה משמשת את האיש בחולי מעיים ולא האיש את האשה. וכ"פ ביו"ד (סי' שנב ס"ג). וכו' הש"ך שהוא משום הרהור. ע"ש. וע"ע ביו"ד (סי' של"ה ס"י) ובס' שבט יהודה (שם). וע"ע בשמחת יהודה על מס' גרים (פ"א ה"ח). וע' ביו"ד (סי' קצה סט"ו וט"ז). וע' בשו"ת מערכי לב (סי' ד) על דברי הס' חסידים הנ"ל. +/מילואים/ [ובתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקנ"ד, גריס, האיש משמש את האיש בחולי מעיים, ודייק מזה שלא התירו לאשה אלא לכרוך ולקשר האיש, אבל לא לשמש את האיש בדבר של צניעות, ומש"ה אין האשה משמשת את האיש בחולי מעיים, וכ"ש שאסור להניח ידיו במקום סתריו ואפי' תשש כחו של חולה וכו'. אבל בש"ע יו"ד (ס"ו שלה) נפסק להלכה שהאשה משמשת את האיש בחולי מעיים. וכמו הגירסא שלפנינו. ודו"ק]. והנה כעת נתתי לבי שלכאו' יד הדוחה נטויה לומר שלא התיר אלא להסתכל ביופי גובה קומתו ולא ביופי תאר פניו. ואף על פי שאיש אינו רשאי להסתכל גם בקומת אשה, דלא גרע ממ"ש בע"ז (כ:) שאסור להסתכל אף בבגדי צבעונים שלה, מ"מ באשה לגבי איש אין להחמיר כ"כ, ולעולם אין להתיר לנשים להסתכל בפני איש. ושו"ר להגרי"ח בס' בן יהוידע (ברכות מח:) שהעיר בד' שמואל מהילקוט שמואל הנ"ל, ות' שאף שידע שמואל ממה שאמר ר' יוסי, ס"ל שלהסתכל בקומתו לכ"ע שרי. ע"ש. אולם אחרי שובי ניחמתי, שא"כ אמאי נייד ר' יוסי מטעמו של ר' יהודה, ונתן טעם אחר לגמרי, היל"ל שהסתכלו רק ביופי קומתו. ובברכות (מח:) בתר מימרא דשמואל, מסיק ור' יוחנן אמר לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה, וזה כטעמו של ר' יוסי, ולא קאמר הש"ס דשמואל ור' יוחנן בפלוגתא דתנאי ר' יהודה ור' יוסי. א"נ לימא, ושמואל אמר לך אנא דאמרי אפי' לר' יוסי, ולא הסתכלו ביופי תאר פניו אלא ביופי קומתו. ועוד דר' יוחנן גופיה ע"כ לא ס"ל לאסור לנשים להסתכל ביופי תאר פני איש, דמר ניהו עביד עובדא בנפשיה כדאמרין בברכות (כ), ר' יוחנן יתיב אשערי טבילה, אמר כי סלקן ואתיין בנות ישראל מטבילה מסתכלן בי ונהוי להו זרעא שפירא כוותי. ומחזורתא דמתניתא דמייתי בילקוט שמואל משבשתא היא ולא מותבין מינה, וכדאמרין בירוש' (פ"ב דפאה ה"ד) אין למדין הלכה לא מן ההגדות ולא מן התוספות אלא מן התלמוד. וע"ע בתשובת רבינו ישעיה מטראני באור זרוע ח"א (סי' תשנד). ובתשו' הרי"ד (סי' עז עמוד שעא). ע"ש. ובשו"ת תשורת שי ח"א (סי' קכה) כ' שראוי לסדר ישיבת הנשים בעזרת נשים של בהכ"נ באופן שלא יוכלו לזון עיניהן מהאנשים, וראיה מהילקוט שמואל הנ"ל, ואף על פי שבדורות שלפנינו לא נהגו להזהר בזה, מקום הניחו לנו להתגדר בו (חולין ו ע"א) ע"ש. ולפמש"כ יש ליישב מה שנהגו להקל בזה שסוברים שאין דברי הילקוט אליבא דהלכתא, לפי המבואר בברכות (מח:). וכן ראיתי להגר"י טייטלבוים אב"ד דסטמר בטהרת יום

טוב (חלק ו' עמוד מב) שכל לדחות דברי התשורת שי, והעלה שאין להחמיר בזה, כיון שנהגו הראשונים מקדמת דנא שלא לחוש לזה כלל, וה"ט משום דההיא דילקוט שמואל שלא הובאה בגמרא שלנו ע"כ דמשבשתא היא, והוכיח כן מהגמ' דברכות (כ) דר' יוחנן יתיב אשערי טבילה כי היכי דלסתכלו ביה, וכן מהגמ' ברכות (מח: וכו'. ע"ש. ובאוצר הפוסקים כרך ט' (סי' כ"א סק"ז דכ"ב ע"ג וע"ד) הובאו להלכה דברי הגר"י טייטלבוים, ודברינו שבתשו' זו בס' יביע אומר ח"א (סי' ו'). ע"ש. ובשו"ת שונה הלכות ח"ה (סי' רכב) כ' להשיב ע"ד אוצר הפוסקים במ"ש כן בשמי, (והשמיט ד' הגר"י טייטלבוים שכתב ג"כ כדברינו), וכל לחלק בין ההיא דברכות (מח:) דמיירי הסתכלות שלא לשם תאוה, וכן ההיא דברכות (כ), ולעולם אין הבדל בין נשים לאנשים. וכדברי התשורת שי. ושכ"פ בס' פוקח עורים והניף ידו שנית שם (בסי' רכג) לחלק בין ראייה להסתכלות. ע"ש. ואין דבריו מחוורים, שא"כ אכתי תקשה לשמואל מדר' יוסי דפריך לר' יהודה א"כ עשית בנות ישראל כזונות, והוצרך ר' יוסי לומר מפני שלא הגיעה השעה, ואמאי לא קאמר שהסתכלו שלא לשם הנאה. וגם הש"ס לא קאמר לימא כתנאי. והעיקר כמש"כ להתיר בזה. וגם חומרת הס' חסידים היא היפך המנהג הפשוט, שהנשים שבעזרת נשים שומעות אל הרנה ואל התפלה, מפי חזנים ומשוררים בנעימות קול, ולית דחש להא דהס"ח. והנלע"ד כתבתי. ואני על משמתי אעמודה. +

(ו) וחזי הוית בשו"ת פרי השדה ח"ג (סי' לב) שנשאל ג"כ בנידון שמיעת קול זמר של אשה בגרמפון, ופסק להחמיר, מפני שהקול מביא לידי הרהור, שאיזה חילוק יש בין שומע קולה ממש לקול הזמר שבכלי הזה (גרמפון), דפשיטא דהא דאסור קול זמר אשה, היינו אפי' אינו מסתכל בה אלא היא בחדר אחר והוא שומע קולה ג"כ אסור. עכת"ד. ואין הנידון דומה לראיה, דהתם יודעה ומכירה, הלא"ה י"ל דשרי. ובפרט שכבר נפסק הקול של האשה, והוי כמו שאין לו עיקר. וכ"כ הגרא"י ניימרק באשל אברהם (ברכות כד). ע"ש. (וע"ע בפירות הנושרין שם דף שח ע"ב). וע"ע בשו"ת חלקת יעקב (סי' קסג) שנשאל ג"כ בקול אשה ברדיו, ופסק להחמיר, שאע"פ שאמרו אין יצה"ר שולט אלא במה שעניו רואות, היינו דוקא לענין להרהר בה אח"כ, אבל בשעת שמיעת הקול והוא נהנה זהו גוף האיסור והוי ערוה אף באין יודעה ומכירה, והרי ערוה בעששית דאסור וכו'. ע"ש. וכ"כ בשו"ת ברכת חיים (סי' כ). ע"ש. וכ"כ הרב שם חדש (ד"ג ע"ד), דאפי' אינו מכירה אסור. ע"ש. ואין דבריהם מוכרחים. וראיתי להרה"ג שמ"ח גאגין ז"ל ביריעות האוהל שבס' אהל מועד ח"א (ד"נ ע"א), שי"ל דמ"ש מרן (סי' עה) שיש ליזהר משמיעת קול זמר אשה, דמשמע כל מין זמר רע או טוב, היינו ביודעה ומכירה או עומדת לפניו, דהגם שמצד הקול אין בו משום הרהור שאינו נהנה מקולה, מ"מ אסור להיותה בפניו או שמכירה ויכול לבוא לידי הרהור מחמתה באמצעות קולה, והוי כמו קול נעים המהנה אזן שומעו אפי' אינו נראה לעינים, כמ"ש הגמ"י בשם ר"ח. אמנם כשאיננה לפניו והיא יושבת בביתה ומנהמת כיונה בקול ערב להרדים את בנה ודאי שהותר לקרוא ק"ש. עכת"ד. נמצא דלדבריו יש חילוק בין קול נעים וערב, לקול שאין הנאה ממנו.

(ז) אולם אחרוני זמנינו נטו להקל בזה, וכדברי הגאון מהר"ם שיק והרב בית שערים הנ"ל, זה יצא ראשונה, הרה"ג מהרי"ל צירלסאהן ז"ל בשו"ת מערכי לב (חאו"ח סי' ה) שכ' להקל בזה, מטעם דאין יצה"ר שולט אלא במה שענינו רואות. עכ"ד. וקיצר יותר מדי, והי"ל לבאר לפ"ד התוס' סוטה (ח) שאם ראה אותה פ"א בזה אמרו עריות בין בפניו בין שלא בפניו. וע"כ אין להתיר כאן אלא באופן שלא הכירה מעולם. וע"ע בשו"ת בית דוד לייטער (סי' קפח) שג"כ כ' להקל בשמיעת קול אשה ברדיו. ע"ש. וידידי הרב הגאון רי"מ טולידאנו בשו"ת ים הגדול (סי' כט), דהגרמפון אינו הקול עצמו רק בת קול שנקלט בלוח הגרמפון ופסק כח המשמיע, ואין בו משום קול באשה ערוה. אולם ברדיו וטלפון כ' דהוי כחו דמשמיע. ע"כ. וע' להלן סי' יט אות יח. ע"ש. ומיהו יש מקום לומר דאף בלוח הגרמפון שפסק כח המשמיע, כיון דסו"ס אתי לידי הרהור שייך ביה קול באשה ערוה. וכ"כ הגרמ"י צוייג בשו"ת אהל משה ח"א (סי' לב דע"ד ע"ב). ע"ש. ומ"מ נראה שכיון שדעת כמה אחרונים להקל כשאינו יודעה ומכירה, ולפ"ד כמה אחרונים האי דקי"ל קול באשה ערוה אינו אלא מדרבנן, יכולים לסמוך ע"ד המקילים בזה. (ולפ"ז א"ש מאי דנקט קרא קולך ערב ומראך נאוה. כי לולא המראה לא היה כ"כ ענין תאוה וחבה יתירה). ולפ"ז יש ליישב מה שפרש"י בברכות (נז:): שלשה משיבין דעתו של אדם, קול מראה וריח, ופרש"י, קול זמר של אשה. וקשה דהא קול באשה ערוה. והניחא למ"ד קול פנויה מותר, אלא למי שאוסר מאי איכא למימר. א"ו דבאינו יודעה ומכירה אין איסור בדבר. וע' בשו"ת גנזי יוסף (סי' מא). ובשו"ת שלמת יוסף ראזין (סי' טו אות ב, וסי' כו אות ד). ע"ש.

(ח) איברא שיש כמה אחרונים דס"ל דקול באשה ערוה הוי מן התורה, ולכאורה היה נראה לתלות ד"ז במחלוקת הראשונים אי סד"א לחומרא הוי מה"ת או מדרבנן. והואיל והרהור הוי איסורו מן התורה, כמ"ש בע"ז (כ:): ת"ר ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום וכו', וכו' התוס', דהאי קרא דרשה גמורה היא ולא אסמכתא, כדמוכח בכתובות (מו) ע"ש. ואפי' הרהור פנויה נמי הוי מה"ת, כמ"ש רבינו יונה הובא בב"י אה"ע (סי' כא). ומכיון שיש עכ"פ ספק שיבא לידי הרהור ע"י הקול, וכמ"ש הגמ"י בשם ר"ח דהרהור מיהא איכא, נמצא שיש כאן סד"א, ותליא בפלוגתא דרבנותא אי הוי מה"ת או מדרבנן. וראיתי להגו"ר בגן המלך (סי' ק), שהביא בשם מהריק"ש או"ח (סי' ריז), דס"ל דקול מראה וריח בעריות אין איסורם אלא מדרבנן, שמא יקריבו יותר מדאי ליהנות. וכמ"ש תוס' יומא (לט:), וכו' ע"ז, ולענ"ד דאין דבריו נכונים, דקול ומראה דאשה איסור גדול יש בהם, כמ"ש (ברכות כד) שוק באשה ערוה שנא' גלי שוק, וכתוב תגל ערותך, וכן קול באשה ערוה שנא' וכו'. וכ"ש מראה שאמרו עליו טוב מראה עינים מהלך נפש [יומא עד:]: ואין דברי התוס' יומא אמורים אלא לגבי קדשים וכו'. עכ"ד. +/מילואים/ מש"כ ע"ד המהריק"ש שכ', שאף לענין ערוה אמרינן קול מראה וריח אין בהן משום מעילה לאסור מן התורה, ע' בשו"ת צל הכסף ח"ב (מע' ברכות, מע' מ אות ה) שהסכים לאסור בזה מן התורה, דלא כמהריק"ש. וכמ"ש הברכי יוסף (סי' ריז) בשם החרדים. ע"ש. אכן בס' האשכול ח"ג (עמוד קכט) כ', ראייה כגון בעריות טפח באשה וכו', וכן ראית הקדש ושמיעת קול וריח, אף על פי שאין בהן איסור מעילה מה"ת איסורא איכא. ע"ש. ומוכח

כד' מהריק"ש. וע' להחק"ל בס' מערכי לב ח"א (דע"ח ע"ג). ובשו"ת שלמת חיים (חיו"ד סי' כד). ע"ש. ובעיקר השאלה בדין שמיעת קול אשה ברדיו וגרמופן, שו"ר כעת בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' קיח) שכ' להתיר. וע' בשו"ת משנה הלכות ח"ד (סי' פו). וי"ל ע"ד. + והנה אף על פי שכן מבואר בב"י אה"ע (סי' כא) בשם רבינו יונה, דהמסתכל בא"א איסורו מה"ת שנא' ולא תתורו וכו', ואסור להסתכל בפנויה מדברי קבלה שנא' ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה. ע"ש. מבואר להדיא דמראה אסור מה"ת. אולם הבית שמואל (שם ס"ק ב) כ' דלהרמב"ם איסור זה מדרבנן. ע"ש. וע' בשו"ת אחיעזר ח"ג (סי' כה אות ה) שכ', שלפי הנראה הרמב"ם והש"ע חולקים על התוס' (ע"ז כ) וס"ל דקרא דונשמרת מכל דבר רע, אסמכתא בעלמא הוא, ואין זה אלא מדרבנן. ע"ש. וכיו"ב כ' הגרי"פ פירלא בבאורו לס' המצות של רס"ג ח"ב (דף ו' ע"ד). ע"ש. וכ"כ הגאון ר' רפאל ברדוגו בספר תורות אמת אה"ע (סי' כא), שכל מוני המצות ס"ל שהרהור ע"י הבטה ביופיה אינו אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא, ודלא כהתוס'. ע"ש. ואפשר לומר אליבא דהתוס' ורבינו יונה, דבהא פליגי בכתובות (יז) גבי הא דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מותר להסתכל בפני כלה כל שבעה כדי לחבבה על בעלה, ומסיק הש"ס דלית הלכתא כוותיה. ע"כ. דבהא קמיפליגי דלר' יונתן איסור הסתכלות בא"א הוא רק מדרבנן, מש"ה קא שרי בכלה, דלא מסתבר להתיר איסורא דאורייתא משום כדי לחבבה על בעלה. וע' מ"ש הרמב"ם בריש ס' מעשה רוקח (ד"א ע"א) בדין לא ילבש גבר וכו' בשמחת חתן וכלה, ובב"ח ביו"ד (סי' קפב). ע"ש. והדברים עתיקים.

(ט) אמנם מ"ש הבית שמואל דלרמב"ם איסור זה מדרבנן דלא כר' יונה, אף שהוא מתאים למש"כ דתליא בפלוגתא דסד"א לחומרא מדרבנן (שזוהי ד' הרמב"ם ודעימיה), לא מצאתי הכרח לזה, ואף שכן נראה מדברי ה"ה (ר"פ כא מהא"ב) על מ"ש הרמב"ם, ואפי' להריח בשמים שעליה או להביט ביפיה אסור, ומכים להמתכוין לד"ז מכת מרדות. וכתב ה"ה, ויש בדברים אלו מכת מרדות כידוע בכל איסור שהוא מדבריהם. עכ"ל. מ"מ הרי הרמב"ם בפירוש המשניות (פ"ז דסנהדרין נד) כ', וכן אסור להריח בבשמים שעל הערוה וליהנות בראית העין בצורתה במתכוין להנאה, אבל אינו חייב ע"ז מלקות, אף על פי שאמרו לא תנאף לא תהנה אף, לפי שאין לוקין מדרשא. עכ"ל. אלמא דריח בשמים הוא מה"ת, ומסתמא ה"ה ראייה דחמירא טפי, כמ"ש טוב מראה עינים מהלך נפש כנ"ל. ועכ"פ הוא מבואר דלא כד' מהריק"ש שכ' דקול ומראה ריח /וריח/ אין איסורם אלא מדרבנן, והרי מבואר בריח דהוי מה"ת. אלא שי"ל שהרמב"ם לשטתיה דס"ל (בפכ"א מה' איסורי ביאה ה"א), ובספר המצות (ל"ת שנג), דהמחבק והמנשק לוקה מה"ת דכתי' לא תקרבו לגלות ערוה, כלומר לא תקרבו לד' המביאים לידי גילוי ערוה. ע"כ. ולכן יש להחמיר במראה וריח דהוי מה"ת אלא שאין לוקין עליהן. אבל לד' הרמב"ן בספר המצות שם, והרשב"א בתשו', והרשב"ץ בס' זוהר הרקיע, דס"ל דאפי' המחבק והמנשק והבא על ערוה דרך איברים אינו אלא מדרבנן, וע' בחלקת מחוקק וב"ש (אה"ע ר"ס כ). ובס' ברכת מועדיך לחיים (דק"י ע"ג). ובס' יעיר אוזן (מע' א אות עא). ע"ש. ודאי דקול מראה וריח לא עדיפי והוו רק מדרבנן. (ובודאי דפליגי ע"ד התוס' ורבינו יונה שכ' דהרהור אסור מה"ת, וע' שבת (סד) ודו"ק). ולפ"ז ד"ז הוא מחלוקת הראשונים אי קול מראה

ורח בעריות הוי מה"ת או מדרבנן. וע' בס' האשכול ח"ג (עמוד קכט) דמוכח דס"ל דקול מראה וריח בעריות אין איסורם אלא מדרבנן. ע"ש. וע' בחי' הריטב"א (שבת יג) שכ', דפשיטא לן באשת רעהו היא בבגדה והוא בבגדו דאסור מן התורה, מסברא, דהא אפילו קולה ערוה הוי. ע"כ. ולכאורה משמע דס"ל קול באשה ערוה מה"ת, אך י"ל דה"ק שמכיון שאסרו חז"ל קול באשה, על כרחך שקריבה בבגדו ובגדה אסורה מה"ת, שאל"כ לא היו חכמים מחמירים כל כך לאסור אפילו ליהנות מקולה. וע' בחידושי הרמב"ן (שבת יג). ובשו"ת הריב"ש (סי' תכה). ע"ש. וע' בשו"ת פני יהושע ח"ב (סי' מד) שאיסור הבטה ביופיה אינו אלא מדרבנן, גם לדעת הרמב"ם. ע"ש. וע"ע בס' עמודי אש (דף צח ע"ב). ודו"ק.

(י) ועינא דשפיר חזי להרב נשמת אדם (כלל ד סי' א) שכ', דמילתא דפשיטא היא דשער וקול באשה אף דאמרינן דהוי ערוה, היינו מדרבנן, שהרי לא מצינו בקרא דהוי ערוה אלא דהוי נוי באשה, ולכן אסורוה חכמים, וכפרש"י. עכת"ד. והובא להלכה בכה"ח (סי' עה ס"ק כז), ובשו"ת חלק לוי (סי' לז). וכ"כ בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב (סי' ע) שכן הוא לד' רוב הראשונים והאחרונים דס"ל דבעינן בדוקא טפח מגולה אפי' באשה אחרת, אבל בפחות מטפח שרי. ע"ש. והשד"ח (מע' ק כלל מב) הביא מחלוקת בזה בין האחרונים, שהרב דברי חפץ והפמ"ג כ' דקול באשה ערוה הוי מה"ת, והרב נשמת אדם והרב נחמד למראה כ' דהוי מדרבנן. (ומ"ש שם ע"ד הנח"ל שהוכיח כן מד' רמב"ם הנ"ל שכ' אסור ולוקה מכת מרדות, אלמא דהוי מדרבנן, והוא ז"ל כ' שאין ד' מוכרחים, וי"ל דאסור מה"ת קאמר. ק"ק שלא זכרו ד' ה"ה והב"ש הנ"ל, ולעומתם ד' רמב"ם בפ"י לסנהדרין דמוכח דהוי מה"ת. וע"ע שד"ח (מע' ה כלל ב). ע"ש). ועכ"פ לא יצא ד"ז מפלוגתא אי הוי מה"ת או לא, ולדינא נלע"ד דשפיר יש לסמוך על האומרים דהוי מדרבנן. וממילא יש להקל בנ"ד כשאינו יודעה ומכירה, ובפרט דהכי מסתברא מילתא דליכא בהכי משום קול באשה ערוה. ולפע"ד יש ראייה לזה מד' הראב"ה ברכות (ס"ס עו) שכ', דהא דקול באשה ערוה, י"מ מפני שדרכו להביט בה כשמנגנת, משמע דלברכה אינו אסור כשאינו מביט. ע"ש. [וע' בשו"ת ציץ אליעזר ח"ה סי' ב. וי"ל ע"ד. ודו"ק].

(יא) ונראה דעכ"פ אם ראה צורתה בתמונה אין להקל בזה וחישינן להרהור, וזכר לדבר מ"ש השבו"י בס' עיון יעקב (תענית ה:), גבי רחב שאמרו בידעה ומכירה, שכפל הלשון לומר שאע"פ שלא היה מכירה ממש, רק שראה צורתה מצויירת ביפיה, זה ג"כ מחמם כדין מכירה, כמ"ש בסנהדרין (לט:): אחאב מצונן היה ועשתה לו איזבל ב' צורות וכו'. ע"ש. וכ"כ הגרי"ח בס' בן יהוידע (שם). ומינה לנ"ד. ואל יקחך לבך לומר דהשתא חשיבי כרגילים בקול נשים ואין לחוש להרהור, וכעין מ"ש הר"ח דלרגיל בקול מותר. (אלא דהתם ר"ל קול הרגיל בו שאינו של זמר). שאין לנו לומר דברים אלו מדעתינו כל שאינו מפורש בש"ס ופוסקים. וכ"ש למ"ד דהוי מה"ת. הן אמת שראיתי להלבוש סוף או"ח (במנהגים אות לו), שכ', אמרו בס' חסידים כ"מ שאנשים ונשים רואים זא"ז כגון בסעודת נישואין, אין לברך שהשמחה במעונו, לפי שאין שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כשיש הרהורי עבירה. ע"כ. ואין מזהרין עכשיו בזה, ואפשר משום דעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים, ואין כאן הרהורי עבירה כ"כ, דדמיין עלן כקאקי חיורי, מרוב הרגלן

בינינו, וכיון דדשו דשו. עכ"ל הלבוש. וכיו"ב כ' מדעתנו בס' מחצית השקל (חיבור על אה"ע, בסי' כ"א).
מ"מ אין כל הנידונים שוין. ויש לחלק בין הנושאים. וק"ל.

(יב) אלא דמספקא לי אם היה יודעה ומכירה. ואח"כ מתה, אם מותר לשמוע קולה בגרמפון או ברדיו, אם נימא הא אזלא לה, וכמ"ש לר' יהודה גבי נסקלת ערומה ולא חיישי' דאתי לאתגרוי' באחרות משום שאין יצה"ר שולט אלא במי שעיניו רואות. (סנהדרין מה). או דילמא שאני התם דמצוה לסקלה ערומה לר' יהודה, וכמ"ש (שם) אותו בלא כסותו לא שנא איש ולא שנא אשה, ופרש"י שהרי אין כאן מיעוט והשוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה. עכ"ל. אלמא דהכי הויה המצוה מה"ת. וא"כ אין ראיה לנ"ד. ושו"ר שכ"כ בשו"ת הבית חדש (סי' יז), בדין פרוכת שנעשית ממעיל אשה ידועה ושמה חקוק עליה לזכר נשמתה. וכו', דלא יפה עשו לתקן פרוכת כזאת, וכמ"ש בע"ז (כ:), לא יסתכל בבגדי צבע של אשה ואפי' שטוחין ע"ג הכותל, ואף על פי שי"ל דוקא בחייה, אבל לאחר מותה לא שייך הרהור, כמ"ש בסנהדרין (מה), אפ"ה י"ל דעכ"פ איכא חששא והרהורא במקצת, אלא דלגבי הנסקלת ערומה כיון דהכי הוי דינא דאו' לסקלה ערומה לא חיישינן להך הרהורא. ותדע דבתענית (ה:) אמרינן, האומר רחב רחב מיד נקרי, והוא שיודעה ומכירה, אלמא דביודעה אף לאחר מיתה מיד נקרי, דאי בחייה דוקא פשיטא דאיכא הרהור בכל אשה בחייה כשנותן דעתו עליה ואפי' אינו מזכיר שמה, א"ו דלאחר מיתה קמיירי, וה"נ לבגדי צבע של אשה שאסור אף לאחר מיתה. עכת"ד. ולכאורה ה"נ מסתברא דבנסקלת לא שרי אלא מטעם גזה"כ, שאל"כ למה לא חשו רז"ל להרהור לבד כשרואים אותה ערומה, אף שא"א לבא לידי עבירה ממש, מ"מ הרי עצם הרהור אסור, וכדאמרי' ונשמרת מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום וכו', ומחשבה רעה דעבירה נמי מצטרפת למעשה, לד' המדרש תלפיות בשם ילקוט דוד, וכו' ל"ר ממ"ש הרהורי עבירה קשים מעבירה, והובא בס' וימהר אברהם (מע' מ אות קעה). וע' מ"ש ע"ז בס' רוב דגן (קונ' אות לטובה אות מט), ובס' מכתב לחזקיהו (ר"ה טז). אך י"ל דשאני התם כיון שיוצאת להסקל אין יצה"ר מצוי לאותה שעה, שלב הרואה דוה עליו ואינו מיקל ראשו. וכדאיתא בסוכה (נב) וספדה הארץ משפחות משפחות, ומה לעת"ל שעוסקים בהספד ואין יצה"ר שולט בהם. וע' בפרש"י שם. וכן בסנהדרין (כ) לר' יהודה לעולם נשים יוצאות לפני המטה, וכו' התוס' דכיון דשעת צער הוא ליכא למיחש להרהור. ע"ש. וע' קידושין (פ:). וע' בשו"ת שלמת יוסף ראזין (ס"ס ח). ע"ש. ודו"ק. +/מילואים/ וע' בב"י יו"ד (סי' שמ) בדין קריעה לאשה דחיישינן להרהורא, ומשו"ה מחזרת הקרע לאחריה. והרה"ג מהר"י נג'אר בשמחת יהודה (דכ"ה ע"א) הקשה ע"ז מסנהדרין (מה) דקי"ל כרבנן דלא חיישינן להרהורא. ותירץ דשאני התם דהוי לקיים המצוה. [וכעין מש"כ בפנים בשם תשו' הב"ח]. וע' למהר"י עייאש בס' שבט יהודה (סי' שמ). ובענין מחשבה רעה של הרהור עבירה אם מצטרפת למעשה. ע' בשו"ת דברי יוסף אירגאס (סי' ס). ובשו"ת מעשה אברהם (חחו"מ ס"ס טו). ובס' מכתב לחזקיהו בחי' לר"ה יז: (דף ס' ע"ב וע"ג). ע"ש. ואכמ"ל. +.

(יג) המורם מכל האמור דביודעה ומכירה אפי' ע"י תמונה אסור לשמוע קולה בגרמפון או ברדיו, אבל אם אינו מכירה מותר, ואין בזה משום קול באשה ערוה. והנלע"ד כתבתי.

שו"ת מהר"ם שיק אבן העזר סימן נג

לברר דין שאילת שלום לא"א:

הנה באהע"ז סי' כ"א סעיף ו' פסק דאין שואלין בשלום אשה כלל אפילו ע"י שליח ואפילו ע"י בעלה אסור לשלוח לה שלום אבל מותר לשאול לבעלה איך שלומה וכו' הב"ח דהה"ד לשאול לאחר על שלומה מותר והחמ"ח שם סק"ז הקשה דהוא נגד הגמרא דקאמר ע"י בעלה שאני. ולפענ"ד נראה נכון דעת הב"ח דהרי בש"ס אינו מבואר חילוק זה בין לשאול על שלומה ובין לשלוח לה שלום אלא שהתוס' ב"מ דף פ"ז ובקדושין דף ע' הקשו דבב"מ מתרץ דע"י בעלה שאני ובקדושין אמרו אין שואלין בשלום אשה כלל אפילו ע"י בעלה ותי' בב"מ דף פ"ז דדוקא לשאול איה פלונית שרי ע"י בעלה אבל לישאל בשלומה אפי' ע"י בעלה אסור. ובקדושין כתב התוס' בלשון אחרת שאילת שלום מותר ע"י בעלה אבל לשלוח בשלום אסור אפי' ע"י בעלה:

ונראה דכוונת התוס' בין בקדושין ובין בב"מ חד מילתא היא וגם בב"מ כווננו לדבריהם שכתב בקדושין אלא דעל הש"ס גופי' קשיא דלמה הצרכו בב"מ לתרץ דע"י בעלה שאני הו"ל לתרץ דלשאול על שלומה בלשון איה שאני ואין לומר דפשיטא לי' דגם שאילת שלום בלשון איה אסור מנ"ל אם משמואל ע"כ שמואל מיירי משליחות שלום והרי אמרו בקדושין דלשמואל גם ע"י בעלה אסור וא"כ שמואל לא מיירי משאילת שלום כעין איה היא דמותר ע"י בעלה ואי מסברא ידע דאסור א"כ לא הוי ליה לאתויי כלל הא דשמואל להקשות מיני' אלא הו"ל להקשות מסברא ותו קשיא לי על מ"ש הפנ"י בחידושיו לקדושין שם דלפי הנראה הא דלא אמר לי' ר"י מיד מהא דשמואל דאין שואלין בשלום משום דמעיקרא סבר דבעצמו דאורחא הוא וחייב אדם להקדים בשלום אפילו לגוי וכיון דדרך ארץ ואורחא הוא לית בי' משום הרגל חיבה ע"ש וא"כ בב"מ שם דג"כ אמרינן דדרך ארץ הוא לשאול לבעל על אשתו ולהאשה על בעלה וא"כ כיון דאורחא הוא לית בי' משום הא דשמואל ומאי פריך שם:

והנראה לפענ"ד דודאי שמואל לא פירש אלא משום דאמר אין שואלין בשלום אשה כלל. לשון כלל שאמר או דבא לרבות כל ענין שאילת שלום אפי' שאילת איה או אפי' מאי דהיא אורחא דמלתא ודרך ארץ או דבא לרבות אפי' ע"י בעלה או דבא לכלול תרווייהו ולומר כל ענין שאילת שלום ואפילו על ידי בעלה דאמורא צריך לפרש דבריו ומדסתם אמרינן דכלל לאסור הכל. אמנם כל זה לפי ס"ד ולכך פריך בב"מ דף פ"ז שפיר דהא אמר שמואל דאסור לשאול בשלום אשה כלל ונכלל בו כל ענין וגוונא דשאילת שלום וממילא אפילו מידי דאורחא או שאילת איה וכיוצא בכלל:

וע"ז משני ע"י בעלה שאני ר"ל דכלל רק כל ענין וגוונא דשאילת שלום אבל בעל אינו בכלל ולא נתרבה בלשון כלל ולעולם אמרי' לחומרא דכל ענין שאילת שלום אסור והיינו כדעת ר"נ בקדושין דף ע' דע"י בעלה לעולם שרי. אבל ר"י דסובר ומסיק ואמר דכוונת שמואל בלשון כלל לרבות בעלה א"כ ע"כ כוונת

שמואל דוקא על שליחות שלום דאסור ע"י בעלה אבל שאר ענין שאילת שלום כגון איה או מילתא דאורחא לא אסר שמואל דהרי מוכח מהמלאכים דע"י בעלה שרי וא"כ כיון דלמסקנא כה"ג איננו בכלל דברי שמואל שפיר קאמר הב"ח דאפי' לאחר מותר כנלפענ"ד נכון לישיב דברי הב"ח ודברי הפנ"י הנ"ל:

ועפ"י דברי הפ"י הנ"ל שכתב דדבר דהוא אורחא לית בי' משום חיבה ולפ"ז מאי קאמר משום קול באשה הא קי"ל דוקא קול זמר ותירץ הרשב"א בברכות דף כ"ד השבת שלום גרע דאיכא חיבה. וכיון דאורחא הוא אכתי קשה ואין לומר דבאמת ס"ל לר"י דכל קול הוי ערוה ואנן לא קי"ל כוותי' אלא כר' חסדא דאמר שם בברכות דף כ"ד ע"א שוק באשה ערוה דמיני' ילפינן דדוקא מידי דלאו אורחא הוי ערוה והה"ד בקול וכמ"ש הב"י באו"ח סי' ע"ה וזה נראה כוונת ספר מקראי קודש שהביא הברכ"י שם בסי' ע"ה שכתב דבאמת הרא"ש והרי"ף השמיטו בקדושין שם דברי ר"י בזה משום דלא קי"ל כוותי' ואם זה כוונתו מיושב קושית הברכ"י ממה שהקשה עליו וכן ראיתי בא"ר שם סק"ה שהביא בשם הב"ש דחייש באמת לקול גרידא:

מיהו תימה דא"כ מאי קאמר ר"נ לשדר על ידי שליח הא אכתי אסור להשליח לשמוע קול וע"כ כתי' הרשב"א הנ"ל וא"כ לדעת הפנ"י שכ' כיון דאורחא אין חיבה וכיון דדרך ארץ לומר צפרא למרא טב ולית בי' משום הא דשמואל דאין שואלין בשלום אשה וה"נ דאינו אסור משום אידך דשמואל דקול וצ"ל באשה ערוה החמיר שמא תוסיף אמרים לו מאי שאינו אורחא. אבל נראה דזה שייך אי רואה את פניה או ידעה ומכירה כו' כעין דאמרינן במגילה דף ט"ו רחב בשמה ויעל בקולה כו' והיא דיידעה ומכירה וכן אמרינן להסתכל בבגדי צבעונין דדוקא במכירה וכדקי"ל באהע"ז סי' כ"א סעיף א' אבל באינו רואה אותה בפניה ואינה מכירה נראה דאין חשש כלל. (וקשה לפמ"ש הרשב"א דקול בשאילת שלום גרע מאי ראי' מביא במגילה מיעל בקולה וכמו שפ"י שם המהרש"א בחי"א הא שם ביעל הוי כשאילת שלום וצ"ל ג"כ דרק חיישינן קאמר):

ובלא"ה נראה הא דאין העולם נזהרין בזה הוא כמ"ש התוספת בקדושין דף פ"א ע"א לענין הא דאין משתמשין באשה דסומכין על אידך דשמואל דאמר הכל לשם שמים ופסקו הרמ"א באהע"ז סי' כ"א סעיף ה' בהגה"ה דה"ה בכל כיו"ב סמכין ע"ז ובפרט כיון דאורחא הוא לית בי' משום חיבה והרהור וכבר כתב הריטב"א בסוף קדושין ואם מכיר בעצמו כו' שאין לבו מעלה טינא כלל מותר לדבר עם הערוה ולשאול בשלום א"א כו' וכמה מרבנן דמשתעו בהדי מטרנותא כו' שהכל לפי מאי שהוא אדם ושיש לחוש להרהורא אצלו (כעין דאיתא באו"ח סי' ע"ה לענין שער ובשר כו') והמקדש עצמו בדבר המותר לו וראוי לו קדוש יאמר לו והנלפענ"ד כתבתי:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קסו

בענין איסור זמרא בזה"ז ד' תמוז תשי"ח. מע"כ ידידי הנכבד מר מלך פרעס שליט"א.

בדבר איסור שמיעת קול זמר משחרב ביהמ"ק, הנה בגיטין דף ז' משמע דאין חלוק בין זמרא דמנא לזמרא דפומא, אבל האיסור פרש"י שהוא לשורר בבית המשתאות, וכן כתבו התוס' שם /גיטין ז' מטעם דכן משמע בגמ' שם מדקאמר ולישלח ליה מהכא בשיר לא ישתו וכן הוא לשון המשנה בסוטה דף מ"ח משבטלה סנהדרין בטל שיר בבית המשתאות. אך הוסיפו דראוי להחמיר בכיוצא דההוא בירושלמי דהוה קאים ודמיך בזמרא שמתענג ביותר, וזהו כוונת הטור או"ח סי' תק"ס שכתב ופרש"י כגון לשורר בבית המשתה והתוס' מפרשים דאפילו בלא משתה נמי ודוקא למי שרגיל בכך. ונראה פשוט שלא פליגי דכן משמע לשון התוס' דראוי להחמיר בכיוצא כוונתם בכה"ג, דלמי שרגיל בכך שמתענג ביותר דמי לבית המשתאות לכל אדם אף שאינם רגילין דג"כ הוא תענוג ביותר. וכן איתא ברמ"א סעי' ג' שכתב ויש אומרים דוקא מי שרגיל בהם כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה ופי' במג"א /או"ח תק"ס/ סק"ח דבבית המשתה אסור אפילו למי שאינו רגיל בהם, והוא משום דטעם אחד להם וחזין שמפרש שלא פליגי רש"י ותוס'.

אבל שיטת הרמב"ם בפ"ה מתעניות הי"ד שמחלק דבכלי שיר אסור בכל מקום אפילו שלא בבית המשתאות וא"כ הוא גם לכל אדם אפילו לאינו רגיל ובשירה בפה אסור רק על היין וכן הביא שם הטור /או"ח תק"ס/ בשם הרמב"ם בחבורו וכן פסק המחבר בש"ע וזה תמוה מנא להו חלוק בין כלי שיר לזמרא בפומא שלכאורה הוא דלא כגמ' דגיטין.

והנכון לע"ד דהרמב"ם מפרש דמה שמקרא דאל תשמח אל גיל כעמים ידעינן דהוא אסור אף בפומא, אינו משום דאל גיל הוא משמע גם פומא כמו בכלי שיר יותר מקרא דבשיר לא ישתו, משום דשיר הוא משמע יותר בכלי מבפומא. אלא דגם בשיר משמע גם בפומא כמו בכלי, ואולי סתם שיר הוא יותר משמע פומא. וקצת ראייה ממה ששירת הלויים על הקרבן הוא העיקר בפה כדמסיק בסוכה דף נ"א ובערכין דף י"א וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מכלי המקדש ה"ג, אף שנקרא שירה שבהרבה קראי שבערכין שם שילפינן מצות שירה נאמר לשון שירה או לשון שמחה. אבל מפרש שמחד קרא היינו אוסרין רק זמרא דמנא דכן היינו מוקמינן הקרא משום שהיא שמחה ותענוג ביותר, שהיה מסתבר שרק בזה אסרו חכמים ולא בזמרא דפומא, משום שיש לפרש לקולא באיסור דרבנן, אבל מכיון שנכתב עוד קרא דרשינן מקרא השני שאסור גם זמרא דפומא.

והנה בקרא דאל תשמח ישראל אל גיל לא נאמר שהוא בבית משתה ומפרש הרמב"ם שהוא בכל מקום כסתם הקרא וקרא דבשיר לא ישתו יין הרי נאמר שהוא דוקא בבית משתה. ונמצא שעל האיסור דכל מקום נאמר רק חד קרא שלכן יש לאוקמי דהוא דוקא בזמרא דמנא כמפורש בגמ' שמחד קרא היינו אוסרין רק זמרא דמנא ובבית המשתה שנאמר עוד קרא דבשיר לא ישתו יין אסור אף זמרא דפומא. והוי הפירוש בגמ' שהקשה על מר עוקבא דלישלח להו מקרא דבשיר לא ישתו שקרא זה נאמר במתני' דסוטה בטעם האיסור בבית משתאות ותירץ דבלא קרא דאל תשמח אל גיל שהיה קרא דבשיר לא ישתו רק חד

קרא הו"א דרך זמרא דמנא אסור לכן הזכיר הקרא דאל תשמח אל גיל שלא הוזכר במתני' שמזה ידעין דזמרא דמנא אסור גם בכל מקום א"כ למה נאמר בשיר לא ישתו יין דהא גם בלא שתיה אסור אלא שהוא לאסור בבית משתה אף זמרא דפומא. ומסתבר שכל השאל היתה בזמרא דפומא, דהא כיון דידעו שזמרא אסור הרי ידעו המשנה דסוטה א"כ הרי מפורש שם גם הקרא ולמה שאלו ממר עוקבא מנלן, ודוחק לומר שהיו השואלים אנשים פשוטים שלא ידעו המשנה ומה שידעו איסור זמרא הוא ממה שראו מנהג העולם. אלא דודאי ידעו זה מהמשנה וממילא ידעו גם הקרא דבשיר לא ישתו אבל שאלו מנלן דאסור גם בפומא וע"ז השיב הקרא דאל תשמח אל גיל שמזה ידעין לאסור גם בכל מקום א"כ קרא דבשיר לא ישתו בע"כ הוא לאסור בבית משתה גם בפומא. ובעצם הו"ל לגמ' להקשות גם על השואלים הא מתני' היא מקרא דבשיר לא ישתו אבל הקשה על מר עוקבא משום דעליו ניחא לגמ' יותר להקשות דודאי ידע המשנה אבל בעצם היא קושיא גם על השואלים דמסתמא היו ג"כ ת"ח וידעו המשנה.

ונמצא שגם להרמב"ם פירוש השאלה למר עוקבא והתשובה היתה בזמרא שאסור בבית המשתאות כפי' רש"י שכן מוכרח כדכתבו התוס' מדקאמר ולישלח להו מבשיר לא ישתו, אבל ממילא ידעין מתשובת מר עוקבא שאיכא איסור גם בכל מקום בזמרא דמנא כדבארתי. ועיין בדברי חמודות בר"פ אין עומדין דמשמע שמפרש דהרמב"ם סובר דהשאלה למר עוקבא והתשובה היתה באיסור דשלא בבית המשתה, אבל לא נכון כלל דהא מוכרח לפרש כרש"י כדהוכיחו התוס', וגם הא א"א כלל לפרש כן דא"כ מנא ליה לרמב"ם לחלק בזמרא דפומא בין בית משתה לבכל מקום והי"ל לאסור גם בכל מקום אף בפומא. איברא שכן הביא הטור משמו בתשובה, אבל הא בהלכות אינו סובר כן וכדפסק המחבר. ולכן מוכרחין לומר שדוקא מחמת שמפרש כרש"י שאיירי הגמ' לענין איסור זמרא בבית משתה למד הרמב"ם חלוקו שבבית משתה אסור אפילו בפומא ובזמרא דמנא אסור גם בכל מקום. וא"כ יש מקום לומר שגם רש"י יסבור כן אך משום שבפי' הגמ' אינו נוגע זה לא הזכיר מה שבמנא אסור בכל מקום. ואין כוונת הטור שהרמב"ם חולק על רש"י אלא שמרש"י אין לידע זה דאפשר שמפרש דתרוייהו קראי איירו בבית משתה ואף שלא הוזכר בקרא דאל תשמח אל גיל שתיית יין מפרש כן משום שנכתב אל גיל כעמים שדרכם לשמח בשירה בשתיית יין, אבל ודאי אפשר שלא פליג וגם רש"י אוסר בזמרא דמנא בכל מקום דלא כד"ח שכתב שלרש"י אף בכלי שיר לא אסור אלא בבית המשתה. אבל מרמ"א שנקט הו"א דוקא מי שרגיל בהם או בבית משתה על דין דכלי שיר משמע שסובר דלרש"י ותוס' ליכא כל האיסור אלא בבית משתה או למי שרגיל בהם כדסובר הד"ח.

היוצא מזה דבפומא אין לאסור שלא בבית משתה ולמי שאינו רגיל משום דכמעט כל הראשונים מתירין רק הרמב"ם בתשובתו נגד עצמו בהלכותיו. ולא קשה מזמרא דגרדאי שאסור שהקשה מזה הב"ח, דהוא משום דכיון שלעולם מזמריין בעת מלאכתן לשחוק הוא כרגיל בכך בשעת שכיבה וקימה שאסור דמ"ש באיזה זמן הוא הרגילות. אבל ודאי מהראוי לבעל נפש להחמיר כהרמב"ם בתשובתו והב"ח פסק כותיה אף שראיתו אינה כלום מ"מ ראוי להחמיר. ובזמרא דמנא אסור בכל מקום שכן סובר הרמב"ם והמחבר,

ולמה שבארתי אפשר שגם רש"י ותוס' לא פליגי לכן אף שהרמ"א והד"ח סברי שפליגי ומתירין שלא בבית משתה ואינו רגיל יש להחמיר אף שהוא איסור דרבנן. ואם הוא לדבר מצוה משמע מתוס' ומרמ"א שמותר אף שאינו לשמחת חתן וכלה דהא נקטו כגון בבית חתן וכלה הכל שרי משמע דחתן וכלה שנקטו הוא רק לציור וה"ה לכל דבר מצוה. אבל הבענקעטס שעושין לצורך צדקה מסופקני אם הוא בכלל היתר דבר מצוה מאחר שהסעודה והשמחה אינה מצוה בעצם רק שהוא לאסוף עי"ז הרבה אנשים שיתנדבו אבל אפשר יש להחשיב שהוא לדבר מצוה כיון שהוא לכבוד מקיימי מצות צדקה ולכן טוב להחמיר אם אפשר ואין למחות באלו המקילין. וע"י הרדיא/הרדיו/אם נשמע זמרא דפומא מותר ואם בכלי זמר אסור. ובימי ספירה יש לאסור בזמרא דמנא אף להמתירין. ידיו, משה פיינשטיין.

שו"ת שרידי אש חלק א סימן עז עמוד ריז אות ז

אולם לדינא אין נ"מ בזה, כיון דהבתולות הן בחזקת נדה וכמש"כ במ"ב א"כ אסור לעולם לשמוע קול זמר של בתולות. ומטעם זה ערערתי נגד מנהג זה שנהגו חרדי אשכנז. ואולם אחרי חקירה ודרישה נאמר לי כי הגאון הצדיק ר"ע הילדסהיימר ז"ל וכן הגרש"ר הירש ז"ל בפרנקפורט על נהר מיין התירו בזמירות קודש לזמר יחד, והטעם משום דתרי קלא לא משתמעי וכיון שמזמרים יחד אין חשש איסור, אבל לא נחה דעתי בזה וחפשי ומצאתי בשדי חמד מערכת קול, שהביא בשם רב ספרדי להתיר זמירות קודש של אנשים ונשים יחד.

וסמך מצאתי לדבריו ממקרא מפורש בשופטים ה' "ותשר דבורה וברק בן אבינועם" וכו'. ואח"כ ראיתי בבאר שבע שהביא פסוק זה, ודחה כי על פי דיבור שאני וכמש"כ התוס' ביבמות מ"ה, ב ד"ה מי [וראה גם בבבא קמא ט"ו, א תוד"ה אשר תשים ושבועות כ"ט, ב תוד"ה שבועת העדות] להא דכתיב: והיא שפטה את ישראל, והא אשה פסולה לדון, דעפ"י דבור שאני. אולם זה דוחק, דלגבי דין אפשר לומר שעפ"י הדבור הותר לה לדון שהיא היתה נביאה ולא הי' שם איש גדול כמותה, משא"כ לענין שיר הוא דוחק לומר כן. ובלא"ה תירצו שם התוס' תירוץ אחר, שהיא היתה מלמדת להן שידונו ואח"כ ראיתי מובא בשם החיד"א בספרו דבש לפי מערכת ק', שבשעת השראת שכינה שריא לאשה לשורר וליכא משום הרהור, ועכ"פ יש סמך למה שהביא בשד"ח הנ"ל, שבשירי קודש לא חיישין להרהור.

פתחי תשובה יורה דעה סימן קצה ס"ק י

צ"ע אי מותר לשמוע קול זמר שלה מאחר דבגמרא דשבת דף י"ג אמר מקיש אשה נדה לאשת רעהו רק דיחוד שרי משום דהתורה העידה סוגה בשושנים כדאיתא בסנהדרין דף ל"ז ועי' בתוספות שם ד"ה התורה העידה א"כ נראה דאסור דהא באשת רעהו אסור כמ"ש בברכות דף כ"ד קול באשה ערוה וכתב הרא"ש שם פירוש לשמוע וכ"כ כל הפוסקים וצ"ע

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן עה

ובדבר קול באשתו נדה אם מותר לשמוע כשמזמרת, הנה הפ"ת סימן קצ"ה סק"י נשאר בצ"ע ולכן מהראוי להחמיר.

שו"ת יביע אומר חלק ד - יורה דעה סימן טו

נשאלתי אם מותר לשמוע קול שיר של אשתו נדה.

א. בשבת (יג) את אשת רעהו לא טימא ואל אשה נדה לא יקרבו, מקיש אשה נדה לאשת רעהו, מה אשת רעהו הוא בבגדו והיא בבגדה אסור. אף אשתו נדה הוא בבגדו והיא בבגדה אסור. וכו'. ע"ש. ולכאורה אף אנו נאמר שכשם שאשת רעהו אסור לשמוע קול שיר שלה, כי קול באשה ערוה. וכדאמרינן בקידושין (ע). וכן פסקו באה"ע (סימן כא ס"א). והכי אמרינן בסוטה (מח) זמרי גברי ועני נשי פריצותא, זמרי נשי ועני גברי כאש בנעורת. ע"ש. וא"כ אף אשתו נדה אסור לשמוע קול שיר שלה, דאין היקש למחצה. אלא דא"כ יש להקשות דהא אמרינן בע"ז (כ), ונשמרת מכל דבר רע, שלא יסתכל אדם באשה נאה ואפילו פנויה, באשת איש ואפילו מכוורת. וכ"פ באה"ע (סי' כא ס"א). ואילו באשתו נדה מותר להסתכל, וכדאיתא בנדריים (כ) המסתכל בעקבה של אשה היויין לו בנים שאינם מהוגנים. אמר רב יוסף, ובאשתו נדה. ארשב"ל, עקבה דקתני במקום הטינופת, שהוא מכון כנגד העקב. ומוכח שבשאר מקומות שבגופה מותר להסתכל. וז"ל הרמב"ם (פכ"א מהא"ב ה"ד), מותר לאדם להביט באשתו נדה אף על פי שהיא ערוה, ואף על פי שיש לו הנאת לב ממנה בראיה, שהואיל והיא מותרת לו לאחר זמן אינו בא בזה לידי מכשול. ע"כ. וכלשון הזה כתבו הטור ומרן הש"ע באה"ע (סי' כא ס"ד). ע"ש. והראב"ד בהשגות כ', א"א אבל לא במקום הסתר שלה. והעיר ה"ה, שבנדריים לא הזכירו אלא במקום הטינופת, ומשמע דבשאר מקומות מותר. ורבינו לא הוצרך לבאר איסורו, שכבר כתב ולא ישחוק ולא יקל ראש עמה, וכ"ש ההסתכלות באותו מקום. ע"כ. וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סי' תכה) שלא אסרו להסתכל באשתו נדה אלא במקום התורף. ע"ש. ומבואר דס"ל לכל הפוסקים הנ"ל (חוץ מהראב"ד) שמותר להסתכל באשתו נדה אפילו במקומות המכוסים. וע' בתשב"ץ (סי' תפג) שכ' וז"ל, אשה שטובלת צריכה ליקח חבירתה עמה לראות אם טבלה כדין, או בעלה, או נערה יתרה על בת י"ב שנה ויום אחד, אבל לא גויה, הואיל ואיתחזק איסורא. וכ"ה בארחות חיים יו"ד (עמוד קמט) בשם מהר"ם. ומוכח שאין כל איסור במה שרואה אותה ערומה לפני טבילתה. ויש לדחות שמכיון שמיד היא טובלת חשוב כמי שיש לו פת בסלו, ולא חיישין דילמא שביק היתרא שתהיה מותרת לו מיד בטבילתה זו, ואכיל איסורא לבוא עליה קודם שתטבול כדת. וכעין מ"ש בפסחים (יא) הוא עצמו מחזר עליו לשרפו מיכל קאכיל מניה? וכן מתבאר בשו"ת נודע ביהודה תנינא (חיו"ד סי' קכב) שנשאל אודות זוג יהודי ויהודיה שגרים בכפר בין העכו"ם אם מותר לבעל כשאשתו טובלת לעמוד על גבה ולראות שתטבול ושתהיה כולה תחת המים. ואם מותר ג"כ לבעלה לעזור לה לתמוך בידיה ולדחפה תחת המים ע"י שידיה ידיו במי מקוה משום חציצה. והשיב, כי בדבר ההסתכלות

במקומות המכוסים שבה לית דין צריך בשש שיפה הורה הרה"ג השואל שמותר לצורך טבילה, שהרי שני גדולי הדור מהריב"ק והשר מקוצי הצריכו נשותיהם לעמוד לפנייהם ערומות לראות אם אין בהן גרב. וכמ"ש הב"י והט"ז (סי' קצח ס"ק יד). וא"כ מי יפקפק ע"ז ומעשה רב. אך הנגיעה באשתו בעת הטבילה צריכה עיונא וכו'. אמנם ממה שהשר מקוצי ומהריב"ק העמידו לפנייהם נשותיהם ערומות, ע"כ שסמכו על סברא זו שכיון שהוא מחזר עליה לטהרה שלא יהיה בה חציצה לא יבא ברגע זה לידי שכחה ולא חששו גם להתגברות יצה"ר דלא שביק היתרא שהרי תיכף תטבול, וא"כ ה"ה לנגיעה. אך יש לדחות כי אולי הגדולים הללו ס"ל כמ"ש ה"ה (בפכ"א מהא"ב ה"ד), שדעת הרמב"ם דוקא במקום התורף אסור להסתכל באשתו נדה. משא"כ בנגיעה בבשרה שאסור מדין הש"ס י"ל שאין להקל אפי' לצורך טבילה. ומ"מ מצד הסברא יש מקום להתיר בזה, באשתו נדה, אבל בשאר מקומות המכוסים שבה לא אסרו כלל דאמרינן דלא שביק היתרא, כיון שברגע זה תהא מותרת בעלייתה מן המים. עכת"ד. ובאמת שמבואר ההיתר של ההסתכלות בשעת טבילה בדברי התשב"ץ והארחות חיים הנ"ל. וכ"כ הב"י (ס"ס קצח) בשם הכל בו והאגור. והרמ"א בד"מ הוסיף שכ"ה בשערי דורא. ע"ש. וכ"פ בשו"ת הרשב"ץ ח"ג, (סי' נח). ע"ש. ועכ"פ נתבאר שדעת הרמב"ם וה"ה והריב"ש והטור ומרן הש"ע שמותר להסתכל במקומות המכוסים באשתו נדה, ולא אסרו להסתכל באשתו נדה אלא במקום התורף. ומ"ש מרן הש"ע יו"ד (סי' קצה ס"ז) לא יסתכל אפילו בעקבה ולא במקומות המכוסים שבה. י"ל שאין זה מן הדין אלא דרך חומרא וחסידות, לחוש לדי' הראב"ד בהשגות שמחמיר, (וכן ביאר דעתו בס' בעלי הנפש. ע"ש.) והרשב"א בתה"א כ' ג"כ שמדין עקבה נלמוד לכל מקום המכוסה שבה. והובא בב"י. וכ"נ בהמאירי נדרים (כ). ע"ש. והגאון ר' רפאל ברדוגו זצ"ל בס' תורת אמת (דכ"ו ע"ד), הביא לשון מרן הש"ע (סי' קצה), וכתב, צ"ע שלא זכר הרב שרבים וגדולים מתירים להסתכל בכל גופה אפילו במקומות המכוסים שבה. וכמבואר בהרמב"ם וה"ה פכ"א מהא"ב. וכ"כ הרב בית שמואל. ולעד"נ שאף הראב"ד ס"ל כד' הרמב"ם, וזהו דקדוק לשונו מקום הסתר שלה ולא כ' מקומות הנסתרים שלה אלמא שאינו אסור אלא במקום התורף. שו"ר להראב"ד בבעלי הנפש שהביא ד' יש מפרשים וכו', וסיים ואנן לית לן לאכרועי מילתא ונקטינן לחומרא בנדה דאפי' בעקבה, ובאינה נדה במקום הטנופת אסור. ע"כ. ומ"מ לא נכחד שאין בזה איסור אפילו במקום התורף. כמ"ש במגדל עוז. עכת"ד. וי"ל ע"ד. וגם לא זכר שר שמרן הב"י עצמו פסק באה"ע (סי' כא ס"ד) כד' הרמב"ם להתיר מדינא. ועכ"פ אפילו לדעת הראב"ד וסיעתו מותר להסתכל בפני אשתו נדה, אף על פי שאסור להסתכל באשת איש אפילו באצבע קטנה. (ברכות כד ושבת סד:). ועל כרחך דלא מקשינן אשתו נדה לאשת רעהו לכל דבר.

ב. ונראה לפמ"ש הגאון מהריק"ש בערך לחם א"ח (סי' ריז ס"ד), שאיסור קול מראה וריח בעריות אינו אלא מדרבנן. ע"ש. ולפ"ז י"ל דדוקא באיסור כגון הוא בבגדו והיא בבגדה, מקשינן אשתו נדה לאשת רעהו, הואיל ואיסור זה מן התורה הוא. וכמ"ש הרשב"א בתשו' המיוחסות להרמב"ן (סי' קכז), דאפשר דכל קריבה דאורייתא, וכדאמרינן בשבת (יג) דמקיש אשתו נדה לאשת רעהו וכו'. ע"ש. משא"כ באיסור

דרבנן של קול באשה ערוה, (וכ"כ הח"א בנשמת אדם כלל ד סי' א, שאיסור שמיעת קול באשה אינו אלא מדרבנן, שלא מצינו בקרא דהוי ערוה אלא דהוי נוי באשה, ולכן אסרוהו חכמים. ע"ש. וכן הסכים בשו"ת חלק לוי (חאו"ח סי' לז). וכ"כ הרב נחמד למראה, הובא בשד"ח (מע' ק כלל מב). וכ"כ הגאון מהרי"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (חיו"ד סי' כד). ע"ש.) י"ל דלא מקשינן בענין זה אשתו נדה לאשת רעהו, הואיל והיא עתידה להיות מותרת לו. וה"ה בהבטה והסתכלות באשתו נדה שלא החמירו חכמים בזה, הואיל ואיסור הסתכלות בא"א הוי מדרבנן, לד' מהריק"ש הנ"ל. וכ"כ הבית שמואל (סימן כא סק"ב) לד' הרמב"ם. וכן הוא בנשמת אדם שם. ע"ש. וע' בשו"ת פני יהושע ח"ב (חאה"ע סי' מד). ובמש"כ בשו"ת יביע אומר ח"א (חאו"ח סי' ו אות ח והלאה). ע"ש. הן אמת כי התוס' (שבת יג) בד"ה מה אשת רעהו, כתבו וז"ל. מה אשת רעהו הוא בבגדו והיא בבגדה אסור, והתם סברא הוא לאסור לפי שיצרו תוקפו ומתגבר עליו ביותר וכו'. ותימא דייחוד שאסור מן התורה לא ילפינן מאשת איש, וש"י בנדה כדכתיב סוגה בשושנים. והוא בבגדו והיא בבגדה דלא הוי באשת איש אלא מדרבנן אסור בנדה מהיקשא. טפי הו"ל לאסור יחוד מהיקשא ולמשרי הוא בבגדו והיא בבגדה בלא יחוד, כגון שפתח פתוח ברה"ר, מסוגה בשושנים. עכ"ל. הא קמן דס"ל להתוס' שהוא בבגדו והיא בבגדה בא"א אינו אלא מדרבנן. (ואף על פי שכתבו דסברא הוא לאסור וכו', ובכתובות (כב) אמרינן ל"ל קרא סברא הוא. מ"מ יש דברים שאין הסברא פשוטה כל כך ואינה אלא מדרבנן. וכעין מ"ש התוס' שבועות (כב סע"ב) ע"ש.) אולם בתוס' סנהדרין (לז) כ', ויש תימה מאי שנא דיחוד נדה שרי מסוגה בשושנים, והוא בבגדו והיא בבגדה אסור מהיקשא דאשת רעהו איפוך אנא. וי"ל דמסתבר טפי לאסור הוא בבגדו והיא בבגדה לפי שמתקרבים יחד ונהנין זה מזה. עכ"ל. ומוכח דס"ל דהוא בבגדו והיא בבגדה אסור ג"כ מה"ת. וכבר נודע מ"ש החיד"א שמחברי התוס' רבים הם, ואין מקשים מתוס' דמסכת זו לתוס' דמסכת אחרת. וכ"ה בשו"ת צפיחת בדבש (סי' כו דמ"ו ע"ד). ובשו"ת בנין ציון החדשות (סי' קמב). ובשו"ת עולת איש (חיו"ד סי' י). ועוד. והיינו דלא כר' פדת דס"ל לא אסרה תורה אלא קורבה של ג"ע בלבד. וכדמסיק בשבת (יג) אהאי היקשא דאשה נדה לאשת רעהו, ופליגא אדר' פדת וכו'. וכמ"ש ג"כ הרשב"א הנ"ל דקריבה של הוא בבגדו והיא בבגדה אפשר דהויא מה"ת. (וזה שלא כהרמב"ן בס' המצות דס"ל דהוי מדרבנן. וכן הובא בב"י יו"ד (סי' קצה). ובבית שמואל אה"ע (סי' כא). ואכמ"ל.) וכ"כ הגר"י שטיינהארט בשו"ת זכרון יוסף (דע"ט ע"א) דהוא בבגדו והב"ב הוי מדאורייתא. וכ"כ בס' פרי האדמה ח"ג (דל"ז ע"א). ובס' לחם ושמלה (סי' קצה בשמלה סק"ה). ע"ש. ולפ"ז חזר ההסבר שכתבנו למקומו, דשאני הוא בבגדו והיא בבגדה דהוי איסור תורה בא"א מש"ה שפיר מקשינן אשתו נדה לאשת רעהו, משא"כ בקול ובהסתכלות דהוו מדרבנן לא אסרו חז"ל, כיון שעתידיה להיות מותרת וכדילפינן מסוגה בשושנים.

ג. ותבט עיני להרב לחם ושמלה (סי' קצה בלחם סק"כ), שכל לאסור בפשיטות לשמוע קול זמר של אשתו נדה. וכן פסק עוד בספרו קיצור ש"ע (סימן קנג אות י). גם בפתחי תשובה (סי' קצה סק"י) צידד לאסור, משום דבשבת יג מקשינן אשתו נדה לאשת רעהו, וה"נ י"ל שמכיון דבא"א קי"ל קול באשה ערוה ה"נ

באשתו נדה. והניח בצ"ע. גם בערוך השלחן (שם ס"ק כג) כ' לאסור בפשיטות. ע"ש. אולם לפע"ד אין דבריהם מוכרחים כלל וכמו שהוכחנו במישור מדין הסתכלות באשתו נדה, שמותרת, ולא אסרנו מטעם היקש הנ"ל. ועוד שנראים הדברים ק"ו, כי ההסתכלות לשם הנאה חמירא מקול שיר בעלמא, כי טוב מראה עינים מהלך נפש, ודרשינן (יומא עד:) טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה. וע' למהר"ם בן חביב בתוספת יוהכ"פ שם. והרי דעת הבית שמואל (סי' כא סק"ד) שמותר לשמוע קול שיר של פנויה שאינה נדה. וכ"כ הפמ"ג (במש"ז סי' עה סק"ב). ובשו"ת חתם סופר (חחו"מ סי' קצ). ואילו הסתכלות לשם הנאה אסורה גם בפנויה. וכמ"ש בהדיא בע"ז (כ). אלמא שאין איסור שמיעת קול חמורה כהסתכלות. ומכיון שההסתכלות באשתו נדה מותרת לכ"ע אפילו כשנהנה מראייתו, ורוב הפוסקים מתירים גם הסתכלות במקומות המכוסים של אשתו נדה (חוץ ממקום התורף), כל שכן דשרי לשמוע ממנה קול שיר, ואין בזה איסור כלל, הואיל ועתידה להיות מותרת אליו. וכבר כתבנו בס"ד טעם נכון לחלק בין ההיקש של הוא בבגדו והיא בבגדה דהוי מה"ת, להסתכלות ושמיעת קול דהוו מדרבנן. ואפי' להתוס' (שבת יג) והרמב"ן בס' המצות דס"ל שאף הוא בבגדו והיא בבגדה הוי מדרבנן, אין לנו לדמות מעצמינו גזירות חז"ל זו לזו. וכעין מ"ש התוס' חולין (קד). וכ"כ להדיא בשו"ת פני יהושע ח"ב (חאה"ע סי' מד). ע"ש. וע' בב"ח אה"ע (סי' כא) בד"ה ואסור לשמוע קול ערוה וכו', דבערוה אסור לשמוע קולה ולהסתכל, אבל באשתו אין אסור לשמוע קולה, וה"ה להסתכל שרי אם טהורה היא. ע"כ. ומשמע דבאשתו נדה אסור לשמוע קול שיר שלה. אבל אינו מובן מה שמוכח בסוף דבריו שאסור להסתכל בה אם איננה טהורה. וזה היפך דברי הטור והפוסקים ז"ל. ומצאתי להגרי"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (חיו"ד סי' כט) שנשאל ע"ד הב"ח הנ"ל, וכתב, אפשר שכוונת הב"ח שבשניהם יחד לשמוע קולה וגם להסתכל בה באותו פרק שהיא מזמרת בקולה בזה נכון להזהר, עכ"ל. ואף על פי שיש סמך לזה מדברי ראבי"ה (ברכות ס"ס עו), דהא דקול באשה ערוה, י"מ משום שדרכו להביט בה כשמנגנת וכו'. ע"ש. אלמא דבכה"ג חמיר טפי. ולפ"ז מותר לשמוע קול שיר של אשתו נדה כשמעלים עיניו. ומ"מ אינו במשמעות דברי הב"ח. ויותר היה נראה לומר שכוונתו על הסתכלות במקומות המכוסים, וכד' הראב"ד וסיעתו. וע' בברכי יוסף אה"ע (סי' כא סק"ב). ודו"ק.

ד. ומצאתי בשו"ת חמדת משה (חיו"ד סי' נח), שנשאל בנ"ד, והביא ד' הפתחי תשובה, וסייעו מד' הב"ח הנ"ל. ושוב דחה שאין כוונת הב"ח במ"ש אם טהורה היא, אלא אדסמיך ליה היינו שלא יסתכל בה, כמבואר בש"ע שזה אסור בנדה. (היינו במקומות המכוסים). ומסיק בכחא דהיתרא מטעם שכתבנו שאין ההיקש לכל דבר, שהרי מותר להסתכל באשתו נדה במקומות הגלויים שבה, ובאשת רעהו אסור להסתכל אפילו באצבע קטנה. א"ו כיון שרגיל בה והיא מותרת לו לאחר זמן אינו בא לידי מכשול, וה"ה נמי לענין שמיעת קול זמר של אשתו נדה דשרי מה"ט, דהוי כמו הסתכלות במקומות הגלויים שבה. ע"כ. והניף ידו שנית בספרו תרשיש שהם (במילואים סי' טו דק"ג ע"ג), וכל לחזק ההיתר עפ"ד הבאר שבע בקונט' באר מים חיים סי' ג, והלק"ט (סי' צג), שמוכח ג"כ להקל. ע"ש. והוא תנא דמסייע לנו. והן אמת כי

לעומתו ראיתי להגרי"ח בס' בן איש חי ש"ב (פר' צו אות כה), שפסק להלכה כד' הלחם ושמלה שאסור לשמוע קול זמר שלה. וסיים, דמ"מ מה שנוהגות הנשים לשורר בקול נעים שירי ערש להרדים התינוק, אם הילד בוכה הרבה, והתינוק הורגל לכך, ואין מקום אחר לבעל לילך שם, נראה שיש להקל באשתו נדה. ע"ש. ולפמש"כ לעיל ההיתר מרווח להלכה דלא כהלחם ושמלה וסיעתו. וכן מצאתי הלום בס' תועפות ראם על היראים השלם (סי' כו אות קל) שדחה ג"כ ד' הפתחי תשובה שהחמיר בזה, שהרי מותר להסתכל באשתו נדה, ובפסוק הוקשו יחדיו כי קולך ערב ומראך נאוה, וכשם שאין חשש בהסתכלות ה"ה שאין לחוש בשמיעת קול שיר שלה. ושזוהי ראייה שאין עליה תשובה. ע"ש. ואף על פי שהרוצה לחוש להמחמירים תע"ב, מ"מ המיקל לא הפסיד. ואפילו בערוה הכל לפי מה שהוא אדם, וכמ"ש הריטב"א בחי' (סוף קידושין), שאם מכיר בעצמו שיצרו כפוף ונכנע לו ואינו מעלה טינא כלל מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום א"א, אלא שאין ראוי להקל באלו אלא לחסיד גדול וכו'. ע"ש. הנלע"ד כתבתי. והשי"ת יאיר עינינו בתוה"ק אמן.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן כו

בדבר שמיעת קול זמר פנויה טהורה זאת חנוכה תשי"ח. מע"כ ידידי הרב הגאון מוהר"ר יחזקאל גרובער שליט"א.

במה שכתב כתר"ה שא"א לו למחות שלא יבואו ההורים לשמוע בקול זמרת התינוקות בלא פרוד גדול ומחלוקת לכן רוצה לידע דעתי איך הוא עצם הדין בשמיעת קול זמר פנויה טהורה, והאריך כתר"ה בזה להביא כמה מקומות שמשמע לאיסור ומ"מ מסתפק להיתר.

הנה בב"ש אה"ע סי' כ"א סק"ד מפורש שקול פנויה מותר שלא בשעת תפלה וכן איתא במג"א /או"ח/ סי' ע"ה סק"ו דרק זמר של א"א לעולם אסור, ופשוט שכוונתו גם לכל ערוה וחייבי לאוין דהא הביא מאה"ע סי' כ"א שמסיק שם ואלו הדברים אסורים גם בחייבי לאוין, וא"כ מה שמתירין בפנויה הוא דוקא כשאינה נדה, וכן איתא בפמ"ג במשבצות סוף סי' ע"ה שכתב שזמר בפנויה שלא בשעת ק"ש שרי ויראה פנויה נדה מכלל ערוה הויא עיין שם. ועיין בבאה"ט אה"ע שם /כ"א/ סק"ד שהביא שהבאר שבע כתב בין בתולה בין אלמנה אסור ולא שרי אלא קול אשתו שלא בשעת תפלה, וכוונתו משמע שהוא אף בבתולה טהורה כיון דמסיק דלא שרי אלא קול אשתו ופליג אב"ש, אבל לדינא רבו המתירין ובאו"ח לא הביא הבה"ט הא דפליג הבאר שבע, משמע דלא חשש לו לדינא מאחר שלא מצא עוד הסוברים כמותו, וכן במ"ב שם /ע"ה/ ס"ק י"ז פסק שמותר בפנויה טהורה שלא בשעת ק"ש.

ולא קשה כלום ממה שהביא כתר"ה מע"ז דף כ' שהקשה הגמ' על רשב"ג דראה נכרית נאה ביותר וכן על ר"ע שראה אשת טורנוסרופוס הרשע ולא יסתכולי מי שרי, אף אם נימא שזימרא הוא כהסתכלות, דנכרית כיון דאסורה בלאו באם הוא דרך חתנות ובפרהסיא היא עליו בקנאין פוגעין בו ובכרת מדברי קבלה ואף

בצנעא היא בד' איסורים לכן יש לה דין ערוה וכמפורש כן בפמ"ג שם שלכן זמר של נכרית אסור כשל ערוה עיין שם. ועיין במ"מ פכ"א מא"ב =מהלכות איסורי ביאה= ה"ג שאף להסתכל בפנויה מותרין דכתב מהא דאמר אביי דהאי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי איתתא לידבר ע"ה בהדיה בב"ב דף קס"ח, דליכא איסור להסתכל בפנויה דאילו היה איסור בהסתכלות כדי לבדקה לא היו אומרים לע"ה עמוד וחטא בשביל שיזכה חברך, וא"כ מוכרחין לומר שנכרית שאני די ש לה דין ערוה כהפמ"ג.

והא דהביא כתר"ה מהא דאסור להשתמש אף בקטנה בקידושין דף ע' ואיפסק כן ברמב"ם ובש"ע, אין שייך לכאן לא לרמב"ם והש"ע ולא לרש"י, דלרמב"ם והש"ע הא לא אסור אלא תשמישי חיבה שאין עושין זה אלא באשתו, וזמר הא לא הוי בכלל זה דהרי הש"ע מתיר קול פנויה טהורה. ולרש"י שאסור בכל תשמישין משום הטעם שלא ילמדנה להיות רגילה בין האנשים, נמי הוא רק כשמשתמש לאנשים לבד, אבל בכה"ג שאין זה ביחוד לאנשים אלא שממילא שומעין גם האנשים אין שייך להחשיב זה שמשתמש להאנשים דלא תהיה רגילה בזה בין האנשים אחרי שכל מעשיה לזמר צריכה גם בשביל הנשים לבד. וגם בלא זה הא נוהגין להקל בהשתמשות בנשים אף עם גדולות כדאיתא ברמ"א /אה"ע/ סי' כ"א סק"ה ובד"מ אות ג', ובקטנות אולי מודו גם הב"י והב"ח.

אך מה שיש לחוש הוא למש"כ המ"ב על זמר פנויה שמותר אך שלא יכוין ליהנות מזה כדי שלא יבא לידי הרהור, וא"כ אפשר שימצאו מאלו שיבואו לשמוע שיכוונו ליהנות שאסורין. אבל הא לכאורה יקשה על המ"ב מהא דלידבר ע"ה בהדיה שהוכיח המ"מ דליכא איסור בהסתכלות כדי לבדקה משום דאם היה איסור לא היו אומרים לע"ה עמוד וחטא בשביל שיזכה חברך, ומ"ט לא חוששין שמא הע"ה יכוין ליהנות מיופיה, אלא משמע דגם בכוונה ליהנות ליכא איסור כיון שהיא פנויה טהורה וליכא חטא להע"ה. וכדי לבדקה שכתב המ"מ הוא משום דשלא לצורך ודאי אין לומר להע"ה שיסתכל אף בפנויה דהוא כאומר לו שיהנה מזה שודאי הוא פריצות לומר זה. וכיון שרשאי גם ליהנות בהסתכלות, גם ליהנות מקולה דפנויה טהורה אין לאסור, דהסתכלות משמע מלשון הרמב"ם בה"ב שגרע משמיעת קולה עיין שם. וצריך לומר להמ"ב דאוסר להתכוין ליהנות מקול פנויה טהורה, דמה שמותר ליקח ע"ה שיסתכל בהפנויה הוא משום שאין חוששין שיכוין ליהנות, וא"כ גם הכא אין לחוש שיכוונו ליהנות, דאף אם יש להם הנאה משמיעת קול שירה אין להחשיב זה הנאה מהאשה דכ"כ אם היה מזמר איש נמי היה להם הנאה דשמיעת שירה. וכוונת המ"ב הוא שיתכוין ליהנות משמיעת קול אשה שזה דמי למסתכל בפני האשה ליהנות מיופיה שרק בזה שייך לחוש להרהור שכתב המ"ב, וכדאיתא ברמב"ם ובש"כ בפנויה שלא יסתכל דרך זנות, ובשמיעת קול שייך זה רק במתכוין ליהנות דוקא משמיעת קול אשה ולא משמיעת קול שירה בעלמא, ולזה אין לחוש כמו שלא חיישינן התם.

ובעצם משמע מלשון הרמב"ם והש"ע דבעריות כתבו והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות כמו שנסתכל במקום התורף, וע"ז כתבו והדברים האלו אסורין גם בחייבי לאוין ובפנויה כתבו אבל

לא יסתכל דרך זנות, שהם שני ענינים דאם אינו דרך זנות אף שמתכוין ליהנות אינו אסור בפנויה ואין חוששין שיבא מזה לידי הרהור, דלא מכל דבר חוששין להרהור, וראיה דהא הרהור אסור אפילו בפנויה מדאורייתא כדאיתא בב"ש שם /אה"ע כ"א/ סק"ב ומ"מ להביט ביופיה כתב הב"ש שלהרמב"ם הוא רק איסור מדרבנן אפילו בא"א, ובפנויה לכו"ע מדברי קבלה מקרא דאיוב, אלמא דאין חוששין שיבא מזה להרהור וא"כ גם במתכוין ליהנות סברי שאין לחוש להרהור אך מ"מ בעריות וחייבי לאוין אסור מצד איסור הנאה מערוה שדבר זה עצמו אסור ולא אסרו זה בפנויה טהורה. אבל עכ"פ יש גם לומר כהמ"ב שגם בפנויה אסור ואף שהוא שינוי בלשון מ"מ אולי הכוונה אחד, דלשם זנות הוא ליהנות וכן מפרש המ"ב אף שהוא דוחק. ולכן יש להחמיר למעשה כהמ"ב שלא להתכוין ליהנות אף מזמר פנויה טהורה אבל אין לחוש שמא יכוונו ליהנות כדהוכחתי שכן מוכרח לומר להמ"ב.

ואף להמ"ב נראה דכיון שאין האיסור מצד זה עצמו דנהנה מפנויה טהורה, רק משום חשש שמא יבא לידי הרהור, אין זה אלא בפנויה גדולה שהיא טהורה אבל בקטנות אין לחוש להרהור כי אין מצוי שיתאוהו אף מהפרוצים ואף נכרים לקטנות לתשמיש, וממילא אין שייך שיהרהר בעבירה ע"י שיתכל בה או שישמע קולה אף כשיכוין ליהנות ממנה, כיון דאין בזה בקטנות שום קירוב לתאות תשמיש שיבא להרהר ע"י זה. ומה שאמר רבינא בע"ז דף ל"ז דגזרו טומאה בתינוקת נכרית מבת ג' ויום אחד הואיל וראויה לביאה ואמר בגמ' ע"ז דמהו דתימא הא לא ידעה לארגולי קמ"ל, אין הפירוש דקמ"ל שגם בת ג' שנים ידעה לארגולי, אלא הפירוש דאף דלא ידעה לארגולי נמי גזרו טומאה וכמפורש כן בפ"ה הר"ח. ומוכרח כן דהא תינוקת שיודעת טעם ביאה היא גדולה מבת ג' שנים ואינה מוסרת עצמה לביאה שלכן היא משמרת מאיסור יחוד כדאיתא בקידושין דף פ"א ועיין בב"ח /אה"ע/ סימן כ"ב דהוא עד שתהיה בת ט' שנים ויום אחד, ומקורו נראה דהוא מרש"י ע"ז שם /דף ל"ז/ שכתב דלא ידעה לארגולי עד שתהא בת ט' ומ"מ גזרו טומאה על בת ג' שנים ויום אחד משראויה לביאה, והטעם דאולי בשביל המיעוט שאונסין גם קטנות גזרו טומאה, או דלא פלוג כיון שראויה לביאה. אך נראה שיש להקל אף ביותר מבנות ט' דרך לשמירה מיחוד יש לחוש לבת ט' שגם היא תתפתה משום שיש לה קצת יצר הרע ובשביל רצונו לזנות עם הגדולה יפתה גם את הקטנה בת ט', אבל ודאי לא מצוי שיתאוהו אף לבת ט' ולכן אין לחוש אף במכוין ליהנות לשמא יבא לידי הרהור אף בבת ט'. וכ"ש שאין לחוש לשמא יכוין שאף בגדולה פנויה טהורה הרי יותר נוטה שאין לחוש לשמא יכוין ליהנות כדהוכחתי לעיל.

והא דגזרו לישב שבעה נקיים משום חשש חימוד גם בקטנה בנדה דף ס"ו, משום דקטנה נמי מחמדא, שהביא כתר"ה נראה פשוט שאינו משום שיש לקטנה תאוה ויצר, דהא אף בקטנה בת ג' שנים ויום אחד נמי חוששין לחימוד אף שאינה מוסרת עצמה לביאה משום שעדיין לא לבשה יצר, אלא הטעם דכיון שיש עכ"פ קטנות שיש להם חימוד כגון יותר מבת ט' גזרו גם על כל קטנה הראויה לביאה אף שאין לה חימוד, ולכן אף שגם בת ט' אין לה יצר ותאוה כ"כ נמי כיון שיש גם שחומדות גזרו על כל הקטנות.

לכן נראה למעשה כיון שכתר"ה כותב שא"א להחמיר יותר מכפי הדין כפי הראוי לאנשי מעשה, יש להתיר כשהיו המזמרות קטנות לא יותר מבנות י"א שנה. וגדולות מבנות י"א אף כשידוע שעדיין לא ראו דם אף שמדינא הוכחתי שיש להקל מ"מ יש להחמיר כי מאחר שכבר יש בשנים אלו עתה שרואות דם אין לחלק ביניהם, ובלא צורך אין להתיר כלל כי בדברים כאלו המחמיר קדוש יאמר לו.

ביאור הלכה סימן עה סעיף א

טפח מגולה וכו' - עיין בספר שולחן שלמה שכתב דשיעור זה שייך אפי' בקטנה מבת ג' ואילך שהיא ראויה לביאה ואם היא בתו הוא מי"א שנה ואילך וכדלעיל בסימן ע"ג עי"ש:

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף טו עמוד ב

אמר ליה: שיננא, טינא היתה בלבם. אחר מאי - זמר יווני לא פסק מפומיה

שו"ת יביע אומר חלק ו - אורח חיים סימן ז

נשאלתי אם מותר לשליח צבור להרכיב מנגינה חילונית של שירי עגבים על קדיש או קדושה, או שאר קטעי תפלה, כגון נשמת כל חי וכדומה, או צריך להבדיל בין הקדש ובין החול. ואם תמצי לומר שמותר, האם מותר להתאים משקל הנגינה ע"י כפילת תיבות בדברי קדושה הנ"ל.

(א) בספר חסידים (סי' רל"ח) כ' וז"ל: לא ינגן אדם לפני גלח זמר נעים, פן ינגן הגלח אותו ניגון לע"ז שלו, וכל שמנגנים בפני ע"ז לא יעשנו ניגון להקב"ה, ע"כ. (וכ"ה במג"א סימן נג ס"ק לא). וכן בשו"ת הב"ח הישנות (סי' קכז) כתב, מה שמזמרים בבהכ"נ בניגונים שמזמרים בהם בית תפלתם, נראה שאין איסור אלא דוקא באותם ניגונים המיוחדים לע"ז, מאחר שהוא חק קבוע לע"ז, כמו מצבה שאסורה גם להקב"ה מפני שעשאוה הגוים חק לע"ז וכו', אבל אם אינם ניגונים מיוחדים לע"ז נראה שאין בזה איסור, דבהא ודאי איכא למימר לאו מינייהו גמרינן, כמ"ש בסנהדרין (נב:), עכת"ד. ולפ"ז מנגינה מיוחדת לשירי עגבים לכאורה י"ל שאסור להלחין עליה דברי קדושה, אבל נראה שיש לחלק בפשיטות בין איסור של עבודה זרה דחמיר טובא, לשאר דברים. ויש להעיר קצת מהתוס' מגילה (ו), ע"ד הגמרא שם, והיה כאלוף ביהודה, אלו תראטריות וקרקסיות שבאדום שעתידיים שרי יהודה ללמד בהן תורה לרבים, וכו' התוס', יש מפרשים שהם בתי עבודה זרה, ומכנה אותן תראטריות לשון חרפה, וקרקסיות ר"ל בית הכסא בלשון ערב, וקשה לומר שאותם מקומות מטונפים יכולים ללמוד שם תורה, אלא ודאי לשממה יהיו במהרה בימינו, אלא ר"ל בתים שמתאספים שם לוועד של עובדי ע"ז. ע"כ. ונראה מד' התוס' שאע"פ שאילו היו בתי ע"ז ממש אין להפכם לבכ"נ ולבמד"ר, אבל בית ועד שמתאספין שם עובדי ע"ז, אף על פי שסתם מסיבת עובדי ע"ז לע"ז היא (ברכות נב סע"ב), (ואפשר דהיינו בי אבידן, (ע"ז יז:), ופרש"י בית שאוכלים ושותים שם לכבוד ע"ז וכו'. וע' בתוס' שם ע"א בד"ה הרחק. ובפי' הר"ח (שבת קנב). וע"ע בפסקי תוס'

(מגילה ו) ע"ש). מ"מ אין הדבר חמור כ"כ ומותר להפכו לבהכ"נ ולבהמד"ר, וה"ה למנגינת שירי עגבים שי"ל שמותר לזמר בה בדברי קדושה. והנה הכנה"ג (סי' קנא) הביא תשובת הרא"ם (סי' עט) שכל בית שנעבד בו ע"ז אפי' בקבע אין איסור להתפלל בתוכו. וכל ע"ז המג"א (סימן קנד ס"ק יז), ואף על פי שדבר שנעשה לע"ז אין עושין בו מצוה, וע' לעיל (סי' יא ס"ח) שהמשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית, אפשר דמחובר שאני, ואף על גב דבית דינו כתלוש מ"מ דמי למחובר. וצ"ע בע"ז (מו: מז), וי"ל דהכא שאני שלא עבדו את הבית עצמו. ע"כ. והדגול מרבה שם הקשה ע"ז מהתוס' מגילה (ו) ד"ה תראטריות, הנ"ל, דמשמע דאסור. וכן הקשה בשו"ת חתם סופר (חאו"ח ס"ס מב), ע"ש. אולם הגאון שואל ומשיב קמא (ח"ג סי' ע"ב), נשאל מהרה"ג ר"י מיטלמן מניו יורק, אודות כנסיית נוצרים פרוטסטנטים אם מותר להפכה לבית כנסת קבוע, דשמא לא התיר המג"א בשם הרא"ם הנ"ל אלא להתפלל בו באקראי ולא בקבע, ומכל שכן לעשותו בית תלמוד לרבים כמ"ש התוס' (מגילה ו). והשיב, דבר פשוט שכוונת הכנה"ג בשם הרא"ם להתיר להתפלל בו אף בקבע, ומיירי שלא הקצה הבית לכך, כמ"ש המג"א הנ"ל. ומ"ש המג"א [צ"ל הדגול מרבה] ראה לאסור מתוס' (מגילה ו) ד"ה תיאטראות, לפע"ד אין ראה משם שיהיה אסור, רק כוונתם לומר שקשה לומר שאותם מקומות מטונפים יבטיח הכתוב שיהיו בית ה' לרבים, שזה הוא גנאי, דאטו לא יוכל להיות במד"ר במקומות כשרים. אך באמת לפע"ד לולא דברי התוס' י"ל דאדרבה כיון שלעתיד לבא יקויים מ"ש (בצפניה ג ט) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד, ויהפכו כל בתי ע"ז לבתי מדרשות, וכמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים לענין הקרבנות שהדברים לא יתרפאו רק בהפכן, (ע' מורה נבוכים ח"ג פרק מו), לפיכך הבטיח כאן שכל כך יעקר שם ע"ז עד שאפי' בבתי ע"ז יעבדו לשם ה' וכו'. ולדינא נלפע"ד בנ"ד שאין שום דמות וצלם של ע"ז מותר לעשותו בהמד"ר, ולדעתי מצוה היא לקדש שם שמים. עכת"ד. והנה מאי דפשיט"ל למר שבית ע"ז, שעבדו שם ע"ז בקבע, מותר להפכו לבהכ"נ קבוע, לא זכר שר שרבים מהאחרונים ס"ל לאסור בזה, זה יצא ראשונה האליה רבה (סי' קנד ס"ק טו) שכל ז"ל: ומיהו לעשות מבית זה בהכ"נ קבוע נראה דמודה הרא"ם דאסור וכו', ומ"ש מג"א דשאני בית שהוא מחובר, עיינתי בתשו' הרא"ם ולא משמע הכי. ע"כ. וכ"כ הפרי מגדים (א"א ס"ק יז). וע"ע בשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' מב) ובשו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' קנד) שהסכימו להחמיר בזה. וכ"כ בשו"ת שערי צדק (חאו"ח סי' יב), ע"ש. וראה עוד בשו"ת בכורי יעקב זריהן (חיו"ד סי' יח), ובשו"ת ים הגדול טולידאנו (סי' ט), ובשו"ת אגרות משה (חאו"ח סי' מט), מה שהאריכו בזה, וע' להרה"ג ר"א פלאגי' בס' פדה את אברהם (מערכת ב אות ג), ע"ש. ואכמ"ל. עכ"פ נקוט מיהא שאין ראה מהתוס' (מגילה ו) שיש איסור בדבר. ואף לדעת המחמירים הם הם יודו בבית שלא היה שם צלם ודמות של ע"ז דשפיר דמי לעשותו בהכ"נ ובהמד"ר. וכן מבואר בשו"ת עין יצחק (חאו"ח סי' יא אות ב). ע"ש. ולדעת השואל ומשיב אדרבה מצוה לעשות כן, ויש בזה קידוש שם שמים להוציא מרשות סט"א להעביר לקדושה. (וכמו שדרשו במגילה שם על הפסוק והסירותי דמיו מפיו ושקוציו מבין שניו ונשאר גם הוא לאלהינו). וכ"ש מנגינה בעלמא שאין בה ממשות, ואף על פי שאמרו בפסחים (כו) דהא דקול מראה וריח אין בהן משום מעילה, מ"מ איסורא מיהא איכא, היינו באותו קול איסור עצמו,

אבל בהעברת המנגינה בלבד לדברי קדושה, פנים חדשות באו לכן /לכאן/, ואין שום איסור בדבר, כשהש"צ עושה זאת מתוך כוונה טהורה, לשבח ולזמר להשי"ת הבוחר בשירי זמרה. וכמ"ש הרשב"א בתשובה (סי' רטו), ש"צ שקולו ערב ונאה לשומעים, ומאריך בתפלתו כדי שישמעו העם את קולו הערב ושמח בקולו, אם ראוי למחות בו שראוי לעשות תפלתו תחנונים. תשובה, דברים אלו אחר כוונת הלב הם אמורים, שאם הש"צ הזה שמח בלבו על שנותן שבח והודאה להשי"ת בקול ערב ובנעימה, ושמח מתוך יראה, תבא עליו ברכה, שהרי אחד מהדברים המחוייבים למי שמורידין אותו לפני התיבה הוא שיש לו נעימה וקולו ערב, כדאיתא בתענית (טז) אלא שצריך לעמוד בכבוד ראש ובאימה כעומד לפני השכינה. אבל אם מתכוין שישמעו העם קולו וישבחוהו ה"ז מגונה, ועליו ועל כיו"ב נאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, עכת"ד. וכ"פ מרן בש"ע (סי' נג סעיף יא). ולכן אף אם המנגינה באה ממקור לא טהור, אדרבה הוא מוציא מן הסטרא אחרא אל הקדושה. ואין בזה חשש כלל. +/הוספות ומילואים/ מש"כ על דברי השואל ומשיב דפשיטא ליה דהרא"ם ס"ל שאף כנסייה שעבדו שם ע"ז בקבע מותר להופכו לבהכ"נ קבוע, שלא זכר שהאליה רבה והפמ"ג אסרו בזה וכן הסכימו החתם סופר והמהר"ם שיק. הנה עתה ראיתי בתשו' הרא"ם (הוצאת ספרים דרום, סי' פא), שכתב שמותר לקנות בתים שהכניסו בהם הגוים ע"ז בתמידות, ולהפכם לבית הכנסת. ע"ש. ומוכח שגם בדרך קבע מותר. ע"כ. ואף על פי שי"ל דשאני התם שהיו בתים של הדיוט, ולא נבנו לשם ע"ז, משא"כ כניסיה של ע"ז שנבנית מתחלה לשם כך. וכן חילק להדיא בשו"ת גידולי טהרה (סי' לד), שדברי התוס' (מגילה ו) שכ' להחמיר, מיירי בבית שבנאו לשם ע"ז, והמג"א שהתיר מיירי בבית של הדיוט שאח"כ הקצוהו לע"ז, ע"ש. מ"מ למעשה גם השו"מ לא התיר בנידונו אלא בכניסיה של פרוטסטנטים שלא הכניסו לשם ע"ז. כיעו"ש. וכעת נדפס שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב, ליד"נ הגרא"י ולדנברג שליט"א, ושם (סי' טו אות ה) העיר לנכון ע"ד הא"ר מתשובת הרא"ם הנ"ל. וע"ש. +

(ב) ותבט עיני להגאון מעשה רוקח (בפ"ח מה' תפלה ה' יא, דע"ה ע"א), שנשאל בנ"ד אם מותר ליקח מזמרת הארץ זמרת גוים ולשורר בהם קדיש וקדושה ותפלה, ואחר שהאריך למעניתו להוכיח גודל מעלת הכוונה בתפלה, ושתהיה כוונת הש"צ לשם שמים, הביא מ"ש מהר"ם די לונזאנו בס' שתי ידות בקונט' דרך החיים, בשם ספר חסידים סי' תשס"ח: ויזהר מי שקולו נעים שלא יזמר ניגונים נכרים כי עבירה היא, ולכך נברא קולו נעים לשבח לבורא ולא לעבירה. וכתב, שיש לדייק בדבריו שכ' שלא יזמר ניגונים נכרים, ולא כתב שלא יזמר שירים נכרים, משמע שאפי' יהיה השיר מצד עצמו קדוש, ניגון הנכרי שבו יפסידו כי הכניס הטינופת במקום הקדושה. ועוד האריך בזה שם. ע"ש. והגאון חיד"א בברכי יוסף (סי' תק"ס) כ' וזת"ד, המעשה רוקח (הנ"ל) האריך בדבר המשוררים קדיש וקדושה לחן שירי נכרים והעלה לאסור, ובכלל דבריו הביא מ"ש מהר"ם די לונזאנו בשם ס' חסידים לאסור בזה. ונעלם ממנו דברי מהר"ם די לונזאנו עצמו שם בס' שתי ידות (דף קמב ע"א) שכ' וז"ל: ולפי שהשיר והשבח להשי"ת ראוי שיהיה בתכלית השלמות לכן נאמר בנבל עשור זמרו לו כלומר בכל מאמצי כח. ובדברי הימים ב' (סי' כ)

להלל לה' אלהי ישראל בקול גדול. זאת היתה לי לסבה גורמת לחבר רוב שירי על פי ניגוני הישמעאלים, שהם מגביהים קולם בשירתם ונעימתם יותר מזולתם. וראיתי קצת חכמים כמתאוננים רע על המחברים שירים ותשבחות להשם יתברך על נגונים אשר לא מבני ישראל המה, ואין הדין עמם, כי אין בכך כלום, עכ"ל. עכ"ד מרן החיד"א ז"ל. (בתוספת נופך בהעתקת דברי המהר"ם די לונזאנו במילואם). לפ"ז ברור הדבר שכוונת הספר חסידים היא על שירי נכרים ממש שכולם שירים /שירי/ עגבים. ובודאי שהעושים כן ובילדי נכרים ישפיקו עבירה היא בידם. וש"צ שעושה כן מסלקים אותו אחר התראה, וכמ"ש בשו"ת הרדב"ז ח"ב (ס"ס תתט) וז"ל: ולענין ש"ץ שהוא נעים קול ומזמר בבית המשתאות בשירי עגבים ובשירים של דופי, מוחין בידו. ואם אינו רוצה לשמוע מעבירין אותו, ועליו ועל כיו"ב נאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. כן השיב הרי"ף ז"ל בתשובה. עכ"ל. וכן הוא בכל בו בסוף הספר (דף קנה סוף ע"ד) בשם הרי"ף, ומ"ש שם שמרן בשירי העורב, וכן הובא בשו"ת מהר"ש הלוי (חיו"ד סי' כח), ובשו"ת תורת חיים ח"ג (סי' א) כלשון הזה, פשוט שכוונתו לשירי ערבים, אשר שיריהם שירי עגבים. (וכ"ה בשו"ת הב"ח החדשות סי' מב), וכן הוא באמת במקור הדברים בשו"ת הרי"ף (סי' רפא): ש"צ שמוציא מפיו דברי נבלה ומרן בשירי ישמעאל, מסלקין אותו, ועל כיוצא בו נאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. וכן הוא בארחות חיים (הל" תפלה סוף אות עח). ע"ש. ולפ"ז גם כוונת הרמ"א בהגה (סי' נג סכ"ה) שכ', ש"צ המנבל פיו או שמרן בשירי הנכרים ממחין בידו, ואם אינו שומע מעבירין אותו. כל בו. עכ"ל. ג"כ כוונתו ששר שירי עגבים. שסתם שירי נכרים הם שירי חשק ואהבה. והמג"א (שם ס"ק לא) השיאו לדבר אחר, שכ', בשירי הנכרים, כלומר בניגון שמנגנים בו לעבודה זרה. ס' חסידים סי' רל"ח. עכ"ל. אכן גם לדבריו דוקא ניגון של ע"ז דחמיר טובא, משא"כ סתם ניגון של גוים, שהורכב על דברי קדושה ושירות ותשבחות להשי"ת שפיר דמי, וכמ"ש המהר"ם די לונזאנו הנ"ל ועביד עובדא בנפשיה. (וע' היטב במעשה רוקח שם דע"ה רע"ב, ובשו"ת יהודה יעלה אסאד חאו"ח סי' לט, ובהגה מכן המחבר. ע"ש. ודו"ק). והנה נודע שכמה מגאוני ישראל קדושים אשר בארץ המה, חיברו שירות ותשבחות להשי"ת לחן מנגינות של שירי עגבים, בלשון הנופל על לשון בדמיון רב. (והרב שתי ידות דקמ"ב ע"ב פקפק ע"ז, ואינו מוכרח). וכן שירי הבקשות הנאמרים ברוב קהל ועדה בבתי כנסיות בלילות שבת נוסדו וחוברו ע"פ לחן מנגינות שירי עגבים, על ידי גאוני ישראל, ומהם: הגאון ר' שלמה לניאדו, המחבר שו"ת בית דינו של שלמה, והגאון ר' אברהם ענתבי, המחבר ס' יושב אהלים ועוד. והגאון ר' מרדכי לבטון, המחבר ס' נוכח השלחן. והגאון ר' מרדכי עבאדי, המחבר ס' מעין גנים ועוד. וכהנה וכהנה גאוני מפורסמים רבים ועצומים בתורה וביראת ה' טהורה, וכולם נקבצו ובאו בספר הבקשות. וכמעט כל השירים של עדות המזרח, הנאמרים בנעימה בהזדמנויות של שמחות וסעודות מצוה, כולם חוברו בלחן של שירי עגבים, ע"י פייטנים ומשוררים קדושים וטהורים. ועל ערבים בתוכה תלינו כנורותינו. ואין פוצה פה ומצפצף, גם זכינו לשמוע תפלות מכמה שליחי צבור תלמידי חכמים צדיקים וישרים בעלי קול נעים, שהתפללו בנעימה מזרחית, בהרכבת מנגינות של שירי עגבים, על קדיש וקדושה ושאר קטעי תפלה, בנועם שיח שרפי קדש, באימה וביראה, ולב הקהל נמשך אחריהם בשמחה ובטוב לבב וקול זמרה. אשרי העם שככה לו. וע' בס' חסידים (סי')

קנח): וכשאתה מתפלל אמור ברכות התפלה בניגון הנעים והמתוק שבעיניך, ובזה ימשך לבך אחר מוצא פיר, לבקשה ושאלה ניגון המכין את הלב, ולשבח והודאה ניגון המשמח את הלב, למען ימלא לבך אהבה ושמחה וכו', ע"ש. (וע"ע בס"ח סי' רנא, ע"ש). ואם כדברי המעשה רוקח לא שביק מר חיי לכל בריה, ופוק חזי מאי עמא דבר. וע' בפ"א המשניות לרמב"ם (בפ"א מאבות משנה טז). ודו"ק.

(ג) וכן בקדש חזיתיה להרה"ג ר' ישראל משה חזן ז"ל בשו"ת כרך של רומי (סי' א, דף ד' ע"ד), שהעיד בגדלו, שהמנהג פשוט בכל ארץ ישראל, וארצות ערב בכל בתי הכנסת שמנגנים בתפלה ובדברי קדושה שירי ישמעאל שרובם שירי עגבים, ולא מיחו בהם חכמים, מפני שהענינים עצמם קדושים, ולא איכפת לן שמא באותה שעה שמנגן אותה נגינה בתפלה, יזכור דברי הערבים שהם ענינים פחותים ושירי עגבים. (ושם דף ד ע"ב): ומעיד אני עלי שמים וארץ שבהיותי בעיר גדולה של חכמים ושל סופרים סמירנא, ראיתי מגדולי החכמים שהיו ג"כ משוררים גדולים ע"פ חכמת המוסיקא, ובראשם הרב המופלא ר' אברהם הכהן אריאש זלה"ה, שהיו הולכים אחרי הפרגוד של כנסיית הנוצרים בימי חגם להתלמד מהם נגינות מיוחדות ע"פ המוסיקא, להתאימם לתפלת ימים נוראים שצריכים הכנעה גדולה. והיו מסדרים מאותם קולות הנגינה קדישים וקדושות הפלא ופלא, ומבואר מזה שאין להקפיד על הניגון אלא על המלות הקדושות, והסברא מכרעת כן, שאל"כ מהיכן נשאר לנו ניגונים וקולות ערבים והלא נשכחו מאתנו שירי דוד ושירי הלויים על הדוכן, כמ"ש איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר, ובכל מקום שגלו ישראל למדו ניגוני אותם ארצות ששכנו שם, ובא"י ובארצות ערב קול ניגוני התפלות והקדישים והקדושות כולם ע"פ ניגון הערבים, ובטורקיא קולות טורקיות, ובאדום קולות אדומיות, ומי יוכל להכחיש המוחש, האם נאמר שכל ישראל שגו ברואה ח"ו, אלא ודאי לא קפדינן כי אם על הלשון שיהיה בלשון הקודש בשירות ותשבחות להשי"ת, וגם אני מפני רצון הגאון החסיד הראשון לציון מהרח"א גאגין זצ"ל נטפלתי ליסוד פיוטים על משקל שירי ערב, וכמעט לשון נופל על לשון. (ושם דף א' סע"ד): ומ"ש הב"ח בתשו' (סי' קכז) להחמיר בניגונים המיוחדים לע"ז, והביא ראיה מן המצבה, במחכ"ת, שאני מצבה שהיא חוק בלי טעם ולכן נאסרה לישראל, שע"ז נאמר ובחוקותיהם לא תלכו, וכמ"ש מהריק"ו (שרש פח) והובא בב"י יו"ד (סי' קעח), דלא שייך ד"ז אלא בדבר חוק בלי טעם כלל וכו'. משא"כ בניגון המוסיקא אף שהקול הזה נשמע בית תפלתם של אוה"ע, הרי הוא מביא הכניעה וערבות אצלינו, לפי מה שהורגלו השומעים, הלא"ה לא יכון לבבם ולא תתיישב דעתם בתפלתם, וכי בשביל שוטים שקלקלו וקבעום בבית תפלתם, נאסר אנחנו בזה, והרי הקרבנות והקטורת לא נאסרו בבהמ"ק וכו', עש"ב. ואף על פי שיש להשיב קצת על דבריו, ובפרט במ"ש על הב"ח הנ"ל ולא ראה שמקורו טהור בס' חסידים (סי' רלח), ולפ"ז ק"ק על מנהגם שעשו מעשה להקל גם בניגוני כנסיית הנוצרים בימי אידיהם וצ"ע. מ"מ תסגי לן עדותנו על מנהג ארץ ישראל וארצות ערב להלחין שירי עגבים על קדישים וקדושות וקטעי תפלה. וגם בעיקר ההלכה הסכים לזה הגאון ר' שמואל חיים הכהן ז"ל רבה של טבריה בתשובתו שם (דף ו ע"ב). ע"ש. וגם הלום ראיתי להרב זכור לאברהם מע' קדיש (דקכ"ח רע"ב) שכ', המשוררים קדיש וקדושה לחן שירי עכו"ם אסר הרב מעשה

רוקח בפ"ח מה' תפלה. ונעלם ממנו מ"ש מהר"ם די לונזאנו עצמו דשרי ואין בכך כלום. ברכי יוסף סי' תק"ס. ע"כ. ומוכח שהבין ז"ל שההתיר חל גם על קדיש וקדושה, ולא רק על פיוטים ושירים, אף שאין הדבר מפורש כן בברכי יוסף הנ"ל. ולמדנו שאין לחוש ג"כ לטעמו של המעשה רוקח שדבר זה מערבב הכוונה בתפלה, שהש"צ וסיעת מרחמוהי יהבי דעתייהו ומכווני, וכמ"ש כן להדיא בשו"ת פאת נגב (חאו"ח סי' ב). ומי שאינו מכוין בעת שמנגנים, אינו מכוין גם בלא זה. ולא אכחד כי הגר"ח פלאג'י בס' כף החיים (סי' יג אות ו) כ', מי יתן שיזהרו המשוררים שלא ינגנו הקדיש והקדושה בניגוני הגוים במאקאם, שהיודע מהם יבאו לו הרהורים רעים, ופיגול הוא לא ירצה, והעדר טוב ממציאותו. וע' מעשה רוקח וברכי יוסף זכל"א, ע"כ. אולם נראה שאין לחוש לזה, וכמ"ש מהר"ם די לונזאנו וברכי יוסף זכל"א, ודבריהם עיקר נגד דברי המעשה רוקח, שהמנהג של גדולי ישראל מסייעם להלכה ולמעשה, וכן הסכים הרב כרך של רומי הנ"ל. וכתב הרה"ג ר' אליהו חזן ז"ל רבה של אלכסנדריא של מצרים בשו"ת תעלומות לב ח"ג (דף צו ע"ג), שדבריו נאמנו מאד, להקל בזה, ע"ש. והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם, ומנהגם תורה הוא.

(ד) ולענין השאלה אם מותר לכפול תיבות תפלה ושאר דברים שבקדושה להתאמת משקל הנגינה. הנה בברכות (לג:) מודים מודים משתקין אותו, א"ר זירא האומר שמע שמע כאומר מודים מודים, מיתיבי הקורא את שמע וכופלה ה"ז מגונה, הא שתוקי לא משתקין ליה, לא קשיא הא דאמר מילתא מילתא ותני לה, הא דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה. ופרש"י, שאם חוזר ושונה כל תיבה ותיבה מגונה הוי אבל לא משתקין ליה, שאין זה דומה למקבל עליו ב' מלכיות אלא כמתלוצץ, אמר פסוק שלם ותני ליה משתקין ליה דמחזי כשתי רשויות. ע"כ. ולכא' לפרש"י כיון דה"ט שהכופל תיבה הוי כמתלוצץ, ה"נ בכל התפלה וסדרי קדושות יש להקפיד על כך, שהוא כמתלוצץ ומשחק במלים. ודמי למ"ש ביומא (מז) השתא לפני מלך בשר ודם אין עושים כן לפני מלך מה"מ הקדוש ברוך הוא עאכ"ו. ואף להתוס' שפירשו להיפך שבכופל תיבה משתקין אותו, דמחזי כב' רשויות, נראה שגם בשאר תפלה יש להקפיד על כפילת תיבות, ולכל הפחות מגונה הוי דמחזי כמתלוצץ. ואפילו על כפילת פסוק כל הנשמה תהלל יה הללויה, בפסוקי דזמרה, ופסוק ה' ימלוך לעולם ועד, שבסוף השירה, צידד בארחות חיים (הל' מאה ברכות סי' לא), שמנהג טעות הוא, משום דהוי כאומר שמע שמע שמשתקים אותו, ע"ש. ואף שאנו נוהגים לכופלם, התם ה"ט כדי להזכיר שפסוק כל הנשמה תהלל יה הוא הפסוק האחרון של פסד"ז, ופסוק ה' ימלוך לעולם ועד הוא הפסוק האחרון של השירה, וכמ"ש הארחות חיים שם בטעם הנוהגים כן, הלא"ה בודאי שאין להתיר כפילת תיבות ופסוקים שלא לצורך של כוונת התפלה. וכן בקדש חזיתיה להגאון מהר"ם שיק (חאו"ח סי' לא), שהתמרמר מאד על החזנים שמזמרים וכופלים תיבות כמה פעמים לבסם קולם בזמרתם, אפי' בתפלת י"ח ובקדושה, וקרא עליהם המקרא: נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, כי דבר זה אסור מן הדין וצריך לגעור בהם ולמחות בידם לבל יוסיפו לעשות כן, והביא הטעם הנ"ל, והוסיף, שכיו"ב כתב הט"ז (סי' תק"ס סק"ה), שהמזמרים קדיש בסעודה בניגון, חטא גדול הוא, וע"ז אמרו (סנהדרין קא) שהתורה

חוגרת שק עליהם, ואומרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו לצים. וגם יש לחוש משום הפסק בתפלה וכו'. ע"ש. ושפתים ישק משיב דברים נכוחים. (וע"ע במש"כ כיו"ב בשו"ת יביע אומר ח"ג סי' טו אות ה). ומיהו מ"ש המהר"ם שיק שם שיש בזה גם משום בל תוסיף, לכאורה אינו מוכרח, דדמי למ"ש התוס' (ר"ה טז: וכח:) דבעשיית מצוה אחת כמה פעמים ליכא בל תוסיף. ומ"ש המהר"ם שיק ע"ז שאינו מוסכם, וציין לד' המג"א סי' לד סק"ג שהמניח ב' זוגות תפלין כשרים עובר על בל תוסיף, יש לחלק דהתם כשמניחן בבת אחת לשם מצוה, משא"כ בזה אחר זה. וע' משנ"ב בבאה"ל (סי' לד). ובשו"ת אגרות משה (חאו"ח סי' יג). (וע"ע להגאון מהר"ח פלאגי' בשו"ת חיים ביד סי' ע"ז. ודו"ק). ובהכי ניחא מה שהקשה המהר"ם שיק שם דל"ל לומר שהכופל פסוק שמע ישראל משתקין אותו מטעם דמחזי כשתי רשויות, תיפוק ליה משום בל תוסיף. ולפמש"כ לק"מ. ודו"ק כי קצתתי. עכ"פ עצם פסק ההלכה של המהר"ם שיק נכון וברור. וכן מצאתי להגאון ר' יוסף ענגיל בשו"ת בן פורת (סי' ז) שכתב, ששליחי צבור של זמנינו בעוה"ר כופלים תיבות להראות יופי נגינתם ונועם קולם, וזה בודאי אסור גמור, שהוא הפסק גמור בתפלה, ועוד שהרי המתפלל צריך לכוין לבו לשמים, ולכל הפחות בברכת אבות צריך כוונה לעיכובא, כמבואר בברכות (לד:), ואלו הש"צ מסירים כוונתם בשאט נפש מענין התפלה, וכל כוונתם ומחשבתם רק ליופי הנגינה, ובעוה"ר הרבנים שומעים ואינם מוחים וכו', ע"ש. גם הגאון ר' אלעזר לעוו בשו"ת פקודת אלעזר (חאו"ח סי' כה) אשתפוך חמימיה על החזנים הנ"ל, ומפיו לפידיים יהלכו נגד העושים כן, וכתב, שאפילו במקום שאין לחוש להפסיק, כגון ביקום פורקן וכיו"ב, הכופל תיבות מאוס הוא, כי מי יהין לדבר בשפת עלגים בכפילת תיבות פעמים רבות לפני מלך בשר ודם, ועאכ"ו לפני ממ"ה הקדוש ברוך הוא, וכ"ש בתפלה עצמה שאינו רשאי להפסיק בכפילת תיבות, דהוי הפסק גמור, ומשנה ממתבע שטבעו חכמים בברכות, ובעוה"ר בזה"ז היראה נתמעטה והעזות גוברת, והחזנים עושים מה שלבם חפץ ואין משגיחים על דברי חכמים, וכבר צווחתי ככרוכיא /ככרוכיא/ נגד זה ולית דמשגח בי, ע"ש. וע"ע בשו"ת הלל אומר (סי' קצב). ע"ש.

(ה) אמנם ראיתי להרה"ג רבי יהודה די מודינא בשו"ת זקני יהודה (סי' קלא), שנשאל על החזנים שמנגנים ע"פ חכמת המוסיקה, וכופלים מלת כתר בחזרת המוסף, אם יש קפיידא על זה, והשיב ע"פ דברי הגמ' בברכות (לג:) שלא הקפידו אלא על שמע שמע או מודים מודים משום דמחזי כשתי רשויות, מכלל שבשאר תיבות אין איסור כלל. ובפרט שמלת כתר יתנו לך, הוא שבח להקב"ה, וכשחוזר על התיבה ב' פעמים הו"ל כמי שאומר כתרים יתנו לך, ומי מעכב מלשבח את ה' כמה פעמים וכו' ע"ש. ובאמת דמההיא דברכות ליכא ראייה להתיר, שעכ"פ מגונה מיהא הוי. וגם התם קמ"ל שאפי' מי שלא כיון בראשונה וחוזר כדי לכוין בשניה, משתקים אותו, משום דמחזי כשתי רשויות, ואטו חברותא כלפי שמיא ומחנין ליה במרזפתא דנפחא כדאיתא התם. ואה"נ דבעלמא נמי אם היחיד חוזר התיבה או הענין בשביל כוונה שפיר דמי, משא"כ ש"צ שחוזר תיבות בשביל הנגינה בודאי שאין להתיר, דגמרא גמור זמורתא תהא, ודמי לכנור של לצים, כמ"ש מהר"ם שיק הנ"ל, וכיו"ב ראיתי להגאון מבוטשאטש באשל אברהם

(ס"ו נא) שכל, שאולי שהאומר תיבה אחת ב' פעמים כדי להטיב כוונתו יש ללמד עליו זכות, כי הקפידא משום הפסק היא רק כשאנו לתיקון כוונת התפלה, ע"ש. וחזיתיה להגאון ערוך השלחן (סי' שלח סק"ח), שג"כ העיר על החזנים שכופלים ומשלשים התיבות למען יזמרו ע"פ חוקי הזמרה, וכל יראי אלהים מצטערים מזה, אך אין בידם למחות, כי ההמון פרוע הוא, ואין שומעים לדברי חכמים, באומרם שזהו אצלם עונג שבת ויו"ט. ואולי יש ללמד עליהם זכות ממה שאמרו חז"ל רק על שמע שמע משתקים אותו, ש"מ שבשאר תיבות לית לן בה, ולכן הנח להם לישראל מוטב שהיו שוגגים ואל יהיו מזידים. וטוב לפני האלהים ימלט מזה, ע"כ. וכבר כתבנו דמהיה דשמע שמע אין ראייה להתיר. ושוב בא לידי קובץ מהרה"ג ר' זאב בינדאוויץ, בשם דברי זאב, (חלק י' עמוד כא), שהביא דברי הערוך השלחן, וכל' ולפע"ד צודקים יראי ה' שמצטערים מזה, דגבי שמע שמע נמי בכופל התיבה כ' רש"י דהו"ל כמתלוצץ ומש"ה הוי מגונה. וה"נ בשאר תיבות שמזמרים בהם וכופלים ומשלשים ה"ז כמתלוצץ, שהרי אפשר לזמר ולא לכפול תיבות, ע"כ. גם הגרי"ש סופר בתורת חיים (סי' נג ס"ק כה) כ', כבר האריכו בספרים על החזנים שמנגנים שלא לשם שמים, ועוד הוסיפו רעה שכופלים תיבות כמה פעמים, והוא הפסק גדול בתפלה ובקדושה, ופעם אחת אירע כן לפני אדוני אבי הגאון בעל מחנה חיים זצ"ל, שכפל החזן תיבות בקדושה, וגער בו א"א באמצע הקדושה. וכן העלה המהר"ם שיק לאסור מכמה טעמים. ושמעתי עוררים על תשו' המהר"ם שיק בזה כי כמה צדיקים וקדושי עליון כופלים התיבות כמה פעמים וכו', והשבתי שבודאי מי שכוונתו לשמים וכופל התיבות לצורך כוונה ליכא קפידא, אבל החזנים שעושים כן רק לתפארת הנגינה זה ודאי אסור, ואף שלפי איזה טעמים שכל המהר"ם שיק נראה דבכל גוונא אסור אפי' כוונתו לשמים, יש להשיב על דבריו בזה, ועכ"פ לחזנים בודאי שאסור, ע"כ. וכן פסק בשו"ת פרי השדה ח"א (סי' כט), שאסור לחזן לכפול תיבות בתפלה וכמבואר בשו"ת מהר"ם שיק הנ"ל. ולא מבעיא שאסור לחזן לכפול, אלא גם המשוררים עמו במקהלה אסור להם לכפול תיבות, לפי הטעמים שכל המהר"ם שיק שם, ע"כ. וכן השדי חמד אס"ד (מע' הפסק) הביא להלכה דברי המהר"ם שיק. ע"ש. וע"ע בשו"ת אגרות/אגרות/ משה פיינשטיין (חחו"מ, בהשמטות לאו"ח, סימן כב עמוד קצד). וי"ל ע"ד. ותל"ת שאצל הספרדים רובם ככולם זהירים בזה, והמעטים שאינם בקיאים בהלכה יש להזהירם לבל יכפלו תיבות בתפלה, כדברי הפוסקים הנ"ל. ולשומעים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב.

(ו) אני טרם אכלה האי פסקא דדינא, אמרתי לזרז את המזורזים ולהסב תשומת לב החזנים החרדים לדבר ה', שלא להאריך יותר מדי בתיבה מסויימת בתפלה ובקדושה ובקדיש, להשלים משקל המנגינה, מפני שעל ידי כך, אותה מלה מאבדת את משמעותה מרוב האריכות, וכל יתר כנטול דמי, וכמ"ש בברכות (מז) כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה. וכל התוס' בד"ה כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו, פי' ובלבד שלא יאריך יותר מדי, וה"ט לפי שאין קריאת התיבה כמשמעה כשהוא מאריך בה יותר מדי. עכ"ל. וכן הוא בש"ע (סי' קכד ס"ח) ע"ש. וכ"ש כשמאריך באמצע התיבה, ועדיין לא נשלמה, וכמ"ש בברכות (יג:) אהא דכל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו, ובלבד בדלי"ת. ופירש רש"י, דה"ט משום

שכל כמה שלא סיים התיבה לא משתמע מידי, ומה בצע בהארכתו. וע' בש"ע (סי' ס"א) וצריך להאריך באות ח' של אחד כדי שימליך הקדוש ברוך הוא וכו'. ולא יאריך יותר מכשיעור. וכל הפר"ח שממ"ש בגמ' כיון דאמליכתי למעלה ולמטה ולד' רוחות תו לא צריכת, משמע שאם רוצה להאריך יותר ליכא איסורא, וע' בברכות (ס"א:) שהיה ר"ע מאריך באחד עד שיצאה נשמתו. ויש לדחות קצת ראייה זו. ע"כ. אבל מלשון הש"ע נראה שיש להקפיד שלא יאריך יותר מדי, כדין אמן הנ"ל. וכן מצאתי להפר"ח עצמו (בסי' תעב ס"ה) שכ' ז"ל: ומ"ש תלמיד אצל רבו א"צ היסבה /הסיבה/, בגמ' (פסחים קח), אמר אביי כי הוינן בי מר הוה זגינן אברכי דהדדי, כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכתו, מורא רבך כמורא שמים. ואף על גב דקאמר לישנא דלא צריכתו ודאי דאסור למיסב, משום מורא רבך כמורא שמים, ואשכחן דכוותיה בברכות (יג:) דא"ל ר' לר' ירמיה כיון דאמליכתי למעלה ולמטה ולד' רוחות השמים תו לא צריכת, ומרן המחבר לעיל (בסי' ס"א) כתב דאיסורא נמי איכא באריכות יותר מזה. וכן מדוקדק לשון הרמב"ם שכ' תלמיד בפני רבו אינו מיסב וכו' עש"ב. הא קמן דהפר"ח גופיה הדר תבריה לגזיזיה. (והפמ"ג א"א סי' ס"א סק"ה, העתיק ד' הפר"ח גבי ק"ש דליכא איסורא, ולא זכר מד' הפר"ח עצמו שכ' להיפך). וע' בשד"ח (מע' א כלל פג) דאשכחן בכ"ד לשון אין צריך דקפידא נמי איכא, ע"ש. ועכ"פ באמצע התיבה ודאי שאין נכון להאריך, ומכל שכן אם נושם בינתים, וחולק את התיבה לשתיים, שבודאי שאין לעשות כן, וכמ"ש הנודע ביהודה קמא (חאו"ח סי' ב), שהחזנים זה דרכם כסל למו שבעבור השמעת קול נגינתם משברים כל מלה לשברי שברים, ודברים אינם נשמעים זולת קול ושוברו עמו וכו'. ע"ש. וע' בשו"ת בית יעקב (סי' כב) שהש"צ שמקרא לכהנים ומאריך בניגון, וכן הכהנים עצמם שמאריכים בניגון, יש להאריך בסוף התיבה דוקא, ולא באמצעה, וכמו שפרש"י (ברכות יג:) גבי המאריך באחד, שכל שלא סיים התיבה מה בצע בהארכתו, וה"נ כשמחלקים תיבת וישמרך. ומאריכים בניגון בתיבת /באות/ רי"ש. ואח"כ חוזרים ומנגנים בכ"ף של וישמרך, וכן בתיבת ויחונך, הוא טעות גמור, ויש לבטל מנהג העושים כן, כיון דבלא כ"ף אחרונה לא משתמע מידי וכו'. וכ"ש בשאר תיבות שיש ליזהר שלא לחלק התיבה. וכן החזנים שמנגנים בקדיש או בברכת אבות צריכים להזהר שלא לחלק /תיבה/ תיבת אחת לשתיים ע"י ניגונם, עכת"ד. וכ"כ האליה רבה (סי' קכח ס"ק פח). ע"ש. ובמקום שצריך לענות אמן אחר הש"צ, כגון בקדיש ובחזרת התפלה, יש להזהר ביתר שאת שלא יאריך בתיבה האחרונה, מפני שחלק מהקהל מקדימים לענות אמן בעודו ממשיך בניגון, והו"ל חשש אמן חטופה, לחד פי' בש"ע (סי' קכד ס"ח), שכל זמן שמאריך בניגון הרי הוא בכלל הברכה עצמה כמבואר בשו"ת תרומת הדשן (סי' כז). ולכן העלה בשו"ת בית יעקב (סי' כב) הנ"ל שאין לענות אמן עד שיסיים החזן כל הניגון, ע"ש. וכ"כ בשבט מוסר (פרק לד). ע"ש. וע"ע במג"א (סי' קכד ס"ק יד) שהביא מ"ש הרב יש נוחלין שאם החזן מאריך בניגון של ואמרו אמן, יענו אמן מיד, שהניגון הוי הפסק, והעיר, ממ"ש הרמ"א (ס"ס קכח) שהניגון בכלל הברכה (והוא מהתה"ד הנ"ל), ותירץ דמ"מ כשמאריך הרבה הוי הפסק. וכ"כ האחרונים שם. ולכן על כגון זה, נאמר: ויאמר לקוצרים ה' עמכם, וברנה יקצורו. והנה לפעמים לפי משקל המנגינה החילונית, מהפכים החזנים משמעות התיבה, ועושים מה שצריך להיות מלעיל, מלרע, ומה שצ"ל מלרע מלעיל. וחילופיהם בגולם, כשיר הכסילים, ומהפכים דברי אלהים

חיים ומשעבדים את התפלה והקדושות למנגינה החילונית. וכמה נואלו בזה שעושים העיקר טפל והטפל עיקר ושפחה כי תירש גבירתה. ומכל שכן בשעת הזכרת השם, ושאר אזכרות שם שמים, שאע"פ שמותר לנגן בהם, וכמ"ש הגאון מהר"א אשכנזי בס' מעשי ה' (מעשי מצרים סוף פרק ה) וזת"ד: ומכאן ראייה שאין מקום להשיג על שלוחי צבור שמנגנים בשם ה' עצמו, ואמרת סמך לזה ממ"ש רננו צדיקים בה', ולא כ' רננו צדיקים לה', אלא ר"ל שאפילו בשם עצמו יאות הניגון והרננה. כי לישרים נאווה תהלה אפי' בשמו יתברך מאחר שכל כוונתם לשם שמים, ע"ש. וע"ע בשו"ת חיים שאל ח"ב (סי' לח אות א) שכ' שבס' כף ונקי כת"י להגה"ח כמהר"ר כליפה מלכה זלה"ה כ' שהיתה מחלוקת בין חכמי המערב בזה, אם כשמשוררים רשאים לשורר ג"כ בתיבת ה', ות"ח זקן עשה שאלת חלום ע"ז, והשיבו לו: רננו צדיקים בה', ומרן החיד"א שם הביא ע"ז דברי הרב מעשי ה' הנ"ל, וכתב, וחזו גברא רבה דמריה סייעיה, כי מן השמים השיבו בחזיון לילה לאחד קדוש כדבריו, מפסוק רננו צדיקים בה'. עכת"ד. וכ"כ בשו"ת מכתם לדוד פארדו (חאו"ח סי' י) בד"ה לא זו וכו'. ע"ש. וכ"כ מהר"י פלאג'י בס' יפה ללב (סי' רטו). ע"ש. מ"מ הדבר ברור מאד שצריך להזהר לאומרו כהוייתו, דהיינו מלרע, ולא להופכו למלעיל בשביל המנגינה. וכ"כ בשו"ת נודע ביהודה קמא (חאו"ח סי' ב) שאין ספק שקריאת השם הנכבד צ"ל מלרע, והמחזיק במחלוקת ועומד על דעתו לאומרו מלעיל, הוא עצמו מלרע, וידו על התחתונה, והמביא ראייה מן החזנים אין כדאי להשיב על דבריו, דאטו אנן מן החזנים ניקו ונגמר, והלא זה דרכם כסל למו שמשברים כל מלה לשברי שברים וכו'. ולא אאמין על אדם שיש בו ריח תורה שיחזיק בטעמים חלושים ופגומים כאלה. עכת"ד. וע' בשו"ת דברי יוסף אירגאס (סי' יג). ובשו"ת פאת נגב (חאו"ח סי' ב), ובשו"ת מכתם לדוד פארדו (חאו"ח סי' א), ובשו"ת לב חיים ח"ב (סי' ט), ובס' עקרי הד"ט (סי' ד אות ה), בענין קריאת ק"ש ע"פ המוסיקה. ע"ש. והנלע"ד כתבתי. והשי"ת יאיר עינינו בתוה"ק אמן.

קובץ מקבציאל חלק יט עמוד 10

קוראין בחיל היפך סכרות אלו, ואוסרין במוחלט אותן ניגונים כיון שנשתמשו בהם כבר הגוים לע"ז שלהם, ומי יתיר מה שהם אוסרים. והדורשים דרשות של דופי ומגלים פנים בהלכה להורות היחירים בזה, עתידים לתת את הדין שמתעים את הבריות ומכשילים אותם באיסורים חמורים, רח"ל.

ה. ולגבי ניגונים שמעיקרא שורשם משידי הגוים שלפני עשרות ומאות בשנים, אשר בימינו אלה אין מאתנו יודע ומכיר מיליהם וענייניהם, אין בכוחנו לאסור מן הדין. ואפילו משום כח הפועל בנפעל, שהיה מקום להחמיר, אפשר דאין שייך, כיון שנתקדשו אצלנו משך שנים רבות, ונשתקע מהם זכרון המקור המשחת דשירי עגבים, ואינם מעוררים ומזכירים עוד לדבר ההוא המכוער. ולכן נראה דאין מקום לאוסרם. ורק עיקר הקפידא על החזנים דומנינו שלא ילכו בדרך נלוזה זו לשמוע שירי עגבים (של גוים או ישראלים) ולהלחין עליהם שירים דקדושה ותפילות. ובכלל האזהרה גם לבעלי התזמורות בשמחת חתן וכלה וכדומה, שפורצים כל הגדרים ונוהגים בהפקרות יחירה בכל הנוגע לזה. וכל שידוע ומוכר להמשורר או השומע המילין דעגבים, ודאי אסור במוחלט. ומי שאינו יודע ומכיר בהם, ושומע או שר אותם נגינות כשמחובר אליהם דברי תשבחות ותפילות, אין בו איסור מעיקר הדין, אבל משום כח הפועל בנפעל מכוער הדבר. כנלע"ד להלכה ולמעשה. והשי"ת יצלינו משגיאות לעולם אכ"ר.

כל זה כתבתי כפי שנתבארה לי הסוגיא לפי עניות דעתי להבין בדברי הפוסקים. ועיקר מגמתי וכוונתי בזה להורות וללמד שהחפצים

המגואל של הגוים עע"ז ובעלי תאוה, אשר כל מאווים מבוקר עד ערב רק רע כל היום. אולם על סוג המנגינות אין קפידא, וכל עדה תעשה כפי הסוג המקובל אצלה ובמחווה, ובה כל אפים שוים, כמ"ש הרב כרך של רומי, דלזה מדינא ליה, אבל לא בשאר היחיריו שבנדוננו, וככל הנ"ל.

ד. ומה שמפרסמים סופרי סיפורים אודות גדולי ישראל שהכירו ברוה"ק מקדושת איזה ניגונים ששרים הגוים שממקור טהור יהלכון, ובררום והעלום אל הקדושה לשורר בהם התפילות וכדומה, בעוה"ר כוונות עמוקות כאלו כבר נמצאו ג"כ לרוב בכתבי פלסתר של כת הש"ץ, וידועים הדברים לאן הגיעו מחמתן, ולכן אין לסמוך ולהאמין על דברים אלו להתיר לשמוע שירי עגבים בכדי לעלות ולתקן אותם, שלא יהיה בכלל הבא לתקן ונמצא מקלקל ומעוות. ויזכור דאם בארזים נפלה שלהבת וכו"*. ואם יש איזה נקודת אמת בסיפורים אלו – הנח להם לגדולי ישראל שהם היודעים והיכולים והרשאים לקבוע, איך והיכן ומתי ולמי מותר הדבר, ולא לנו להטפל לענינים נשגבים ומסוכנים כאלו שהם היפך ההלכה הרווחת בישראל. וכבר הבאנו לעיל דלפי הספר חסידים והב"ח גם אם מעיקרא היו הניגונים של ישראל, נעשו לשנואים בפני המקום ב"ה לאחר שניגנו בהם גוים לע"ז, וכדין המצבה, ואם כן מה הועילו בטענות ומענות אלו שאומרים שכל הנגינה עיקרה ושורשה היתה בקדושה, ונחלת כלל ישראל, ונגנבו מאתנו ע"י הגוים, שלכן מותר ומצוה לבררם ולהחזירם למקור מחצבתם שבקדושה, והלא דברי הספר חסידים והב"ח

* עיין מ"ש באורך בזה הרמח"ל ז"ל בספרו קנאת ה' צבאות חלק שני. ומקור לדבריו בזה יש בכתבי האר"י ז"ל בכמה דוכתי, עיין לדוגמא בספר הליקוטים (מלכים"א: סימן י"א) על הפסוק ויהי לו נשים שרות, ואכמ"ל. ועיין בספר ציצת נובל צבי השלם (עמוד 201-202) בתשובת מהר"י ששפורטש ז"ל לאיגרת בית מחל"ת של נתן העוזי שר"י שדימה שם התאסלמות ש"ץ לענין הכוונה בנפילת אפים שהוא לברר מתוך הקלי"ה, ע"ש בדבריו הקולעים חוצבי להבות אש טורש.

חידושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף לד עמוד א

נשאל רבינו האי ז"ל וכי קודם שבא ר' אבהו לא יצאו ישראל ידי תקיעת שופר, שהרי נראה שהיה הדבר ספק ביניהם ענין התרועה, כדאמרן בהא ודאי פליגי, ואין ספק שהכרעה היתה להם בדבר כי האיך אפשר שבמצוה כזו שהיתה בכל שנה לא ידעו אמתתה ולא ראו אלו לאלו איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה איך היה נוהג, והשיב הוא ז"ל כי בודאי תרועת תורה בכל אחד מאלו בין בגנוחי בין בילולי שכונת התורה בתרועה לעשותה מקולות ושברים, ובתחלה היה עושה זה שברים וזה יבבות כפי מה שנראה לו שהוא יותר יפה והיו כולן יוצאין ידי חובתן, והחכמים היו יודעין כן, אבל המון העם היו טועין שהיו סבורין שיש חילוק ביניהן ושלא יצאו אלו או אלו, וכדי להוציא מלבן של הדיוטות וגם שלא תהא תורה כשתי תורות בא ר' אבהו ותיקן לעשות כל אחד כדברי אלו ואלו וגם הוסיף תרועה אחת משלו כי נתן דעתו לתקן התרועה בכל מיני קול נשבר שאפשר הנוהגין, ומפני שהיה הדבר נראה להדיוטות שיש מחלוקת ביניהן נקיט ליה תלמודא על דרך מחלוקת ובדרך קושיא ותירוץ, ונמצא שלדברי רבינו האי שפיר אדם יוצא חובתו בכל אחד מן הסימנין האלו כשעושה אותו ג' פעמים או (ב) כל סימן פעם אחת ויעשה האחד למלכיות והאחד לזכרונות והשלישי לשופרות, וכמו שנהגו עכשיו בתקיעות שעל סדר ברכות וכל אדם יוצא גם בזמן הזה בתקיעות שעל סדר ברכות.

אבל יש אומרים דודאי הא דר' אבהו ספיקא ממש הוי, ובודאי שבדורות הראשונים נהגו בתרועה כמו שראו למשה, אבל אותה תרועה בטלה בדורות התנאים והאחרונים, **שהרי התורה אמרה סתם תרועה קול נשבר כדרך שאדם עושה בשברו וסגנון אחד אמרה תורה לכולם, ואין הדורות שוין בדבר, שהרי תמצא במיני הניגונין ענין קול שהיה קול מנגן לדור שעבר וחזר קול תמרור (לקול) [לדור] אחר, וכן אירע בענין התרועה כי לא היו בדורות האחרונים מריעים על שברם כדרך הראשונים, וגם יש שמריעין בשתיהן או בשלשתן פעם בזה ופעם בזה ואינו יודע איזה יכשר הזה או זה, ולכך הוצרך ר' אבהו לתקן זה.**

שתי ידות

— — — — —

ד. אולם ראיתי להר"מ דילונזאנו ז"ל בספרו שתי ידות (בתוצאות חיים דף קמ"ב ע"א) שכתב וז"ל: וזאת היתה לי סיבה גורמת לחבר רוב שירי על ניגוני הישמעאלים, לפי שהם מגביהים קולם בשיריהם יותר מזולתם, ואע"פ שבחיבורי עבודת מקדש כתבתי סיבה אחרת, נהוא כיון ששיריהם לחן לב נשכר ונדכה, כמ"ש שם בדף ס"ה ע"ב], הא והא גרמא לי. וראיתי קצת חכמים כמתאוננים רע על המחברים שירות ותשבחות לשי"ת על ניגונים אשר לא מבני ישראל המה, ואין הדין עמם, כי אין בכך כלום. אבל מה שראוי למאוס הוא קצת שירים שמתחילים במלות דומות ללשון הלע"ז, כאותו שחיבר שיר לנועם "מואירומי מי אלמא איי מואירומי", ואמר מרומי על מה עם רם הומה וכו', ונראה בעיניו שעשה דבר גדול, והוא לא ידע כי שיר כזה פגול הוא לא ירצה, כי האומרו זוכר את דברי הנואף והנואפת, ולבו ורעיוניו עליהם, וכן האומרים "שם נורא" במקום "שיניורה" וכל הדומה לזה עכ"ל. וניכרים הדברים שכוונתו

To see the [הכשרת אברכים](#) *click here*

תשובות הגאונים - הרכבי סימן 0

והא דשלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסיר וכו'. הכין חזינא כי מנהג כל ישראל בבתי משתאות סתם וכל שכן בית חתן וכלה שמשמחין בקולות שלשמחה ואומ' דברי שירות ותושבחות לפני הקדוש ברוך הוא וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל מקדם וקיווי גלוי מלכותו והבטחותיו הטובים ובשורות נחמות שבישרו הנביאים את ישראל ופיוטין [ע"ב] הרבה על אילו הדברים וכיוצא בהן בקול נגינות ובבתי חתנים וכלות שמחות וזכר חופות וברכות להצליחם ולהכשירם ואין אדם בעולם מישראל נמנע מכל אלה. אבל זמרא דאסר מר עוקבא דברים שאינן כסדר הזה אלא נגינות שלאהבת אדם לחברו ולשבח יפה ביפיו ולקלס גבור בגבורתו וכיוצא בזאת כגון שלישמעאלים הללו שנקראין אשעאר אלגזל לא מיבעיא במנא דאסיר אלא אפילו בפומא בלחוד אסיר. ובעיקר דבר זה שנינו משבטלה סנדרי בטל שיר מבית המשתאות שנ' בשיר לא ישתו יין וג'. ואמרינן עלה ממאי דבסנדרי כתי' אמר רב הונא בריה דרב יהושע

אמ' קרא זקנים משער שבתו וג'. **ודאמרינן רב הונא אסר זמארא רב חסדא זלזיל ביה לא על שירות של ישראל אמרו אלא על דברי הגוים ואמרינן אמ' רב הונא זמר ניגדי ובקרי שרי זמר גילדאיי אסיר וזה הזמר שאומ' מושכי הספינות שהן ניגדי זמר רועי בקר דאינון בקרי אינון אינן משירות של ישראל ואף על פי כן התיירו רב הונא שחקר וראה כי לא היו בו דברי גידופין ולא דברים מכוערין ויש בו עזרה ומסעד למושכין ולרועין אבל זמר שלבורסיים חקר כי היו בו דברים מכוערין ואסרו.** ומה שהזכרתם בשאלה שהנשים משחקות בתפיים ומחולות אם במושב שלאנשים אין דבר קשה מזה. ולא בתופים ובמחולות אילא אפילו בפומא מכוער הדבר ואסור דאמ' רב יוסף משרן גברי ועניאן נשי פריצותא משרן נשי ועאנו גברי כאש בנעורת...

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קעג

בדבר הטייפ רעקארדער אם יש עליו איזה מזמור עם שמות וברכות אם מותר להעמיד שישמעו הפסוקים עם השמות והברכות, לע"ד איני רואה בזה דבר איסור שאיסור להזכיר שם שמים וברכה לבטלה הוא על האדם בפיו כדרך הדבור אבל לא ע"י עצים ואבנים אבל כשרוצים להעמיד שישמעו הטייפ רעקארדער יהיה במקום נקי דכיון שישמעו הפסוקים והשמות הרי ירהרו ממילא ואסור להרהר במקום מטונף. אבל לע"ד אסור לכתחלה לעשות רעקארדער /הקלטה/ מפסוקים בשביל לשמוע הניגון להתענג מצד האיסור דעושה פסוק כמין זמר שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים שאיתא בסנהדרין דף ק"א והוא עוד מעשה ליצנות מכ"ש. ואם עושה הרעקארדער כדי שע"י זה נוח להתינוק להתלמד מזה יש להתיר.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קמב

הנה בדבר טעיפ רעקארדער שהשמיעו לתוכה ברכות אם יש בזה איסור הזכרת שם שמים לבטלה כשיעמידוהו להשמיע, הנה פשוט שאיסורים הם רק על בני אדם ולא על דומם ולכן מה שהטעיפ רעקארדער משמיע השמות לא שייך איסור על זה, וממילא מה שהאדם עשה שישמיע היינו מה שהעמידו עתה, וכן מה שהעמיד הטעיפ רעקארדער מתחלה אצל מי שאמר הברכות כדי שיכנס לשם כח המשמיע לא שייך בזה איסור דלפני עור, כיון דבהשמעה דאח"כ לא תהיה הזכרת השם ע"י אדם אלא ע"י דומם שלא שייך לאיסורין.

אבל אולי שייך בזה האיסור שאיתא בסנהדרין דף ק"א על הקורא פסוק ועושה אותו כמין זמר שהתורה טוענת שעשאו אותי בניך ככנור, דזה שעשה האדם מתחלה שיכנס לשם כח המשמיע הברכות ופסוקים, וכן כשהעמידו אח"כ להשמיע הרי הוא כמין זמר וזה הרי הוא מעשה האדם המחוייב באיסורין, ואפשר שאיסור דמין זמר הוא גם על ברכות דג"כ הם דברי תורה כמפורש בשבת דף קט"ו דברכות הם דברי תורה שבעל פה, ואף על דברי תורה שבעל פה נמי מסתבר שהוא כמו פסוקי תורה שבכתב לענין איסור

זה דעשאוני ככנור דמ"ש. ואפשר כיון שעכ"פ האדם בעצמו אינו מזמר ליכא איסור זה אף שהאדם גרם לזה שיהיה כעין זמר ע"י הכלי הטעיף רעקארדער, וזהו אולי הטעם שהרבה מקילין בזה שמשמיעין בטעיף רעקארדערס, וכן אף בדור שלפנינו בהטבלאות שקורין רעקארדס שהיו עניני נגינה גם בפסוקים ומשמיעים בגראמאפאן ולא מיחו בידם חכמי הדור שלפנינו. ובעצם רואים אנו שרוב העולם מזמרים נוסחי ברכות וגם פסוקים בכל עניני שמחה אף חסידים ואנשי מעשה, אף שזה ודאי הא מפורש בגמרא לאיסור ולא ידוע לי טעם נכון, ואולי מפרשים בגמרא דוקא פסוק של שיר השירים שלא יבואו לזלזל בשיר השירים לומר שאינו קדוש אלא הם דברי שיר בעלמא, דלא כרש"י שפירש שנקט שה"ש לרבנות אף על פי שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר, שמשמע שכ"ש פסוקים של תורה וכל נביאים וכתובים שאסור, אבל אף אם נמצא פירוש כזה היה לנו לחוש לפרש"י וכן הוא גם בני"י, וצ"ע בטעם שמקילין. עכ"פ למה שמקילין בזמרה של האדם ממש אין להחמיר גם בטעיף רעקארדערס, אבל לבעלי נפש מן הראוי להחמיר שלא לעשות טעיף רעקארדער מברכות ופסוקים, וכשנעשה כבר שלא להעמידו להשמיע הברכות והפסוקים לתענוג בעלמא. ואם אינו לזמרה ולשחוק אלא רק להזכיר איך שנהגו אז בימי חתונתו וכדומה, נראה שלא שייך האיסור אף בפסוקים ואין להחמיר אף לבעלי נפש, וכ"ש כשנעשה כדי שיהא נקל לחזור אחר מה שלמד שמותר.

והמקילין ועושין טעיף רעקארדער ומעמידין אותו להשמיע הברכות והפסוקים, צריכין ליזהר שיהא במקום שמותר להרהר בתורה, שהרי כששומע הוא ממילא מהרהר.

הליכות שלמה תפלה פי"ג עמ' קעב

המלכים שעומדים ושוכנים בכלי שיר, זכה"ג
יש להחמיר⁷⁰. וכמו כן אין לאדם לקבוע עצמו
סתם לשמוע זמרה, כגון ערבי שירה וכל
כיו"צ, כי אין הדבר פשוט כלל להיחר⁷¹, אם
לא בשמחה של מצוה⁷².

קלטות־שירים, שלא להפעילם, אם לא בשמחה של מצוה. 72. רשימות וכתבי תלמידים. ואף בשמחה של מצוה עורר רבות שיש להזהר שלא לשורר פסוקים שלא בזמנם, אלא פסוקים מעין המאורע וכדו' בלבד, וכמו שאמרו בסנהדרין (ק"א ע"א) לענין שירה במשתאות, שהתורה צווחת ואומרת עשאוני בניך כומר, והא דנקטו שם "שיר השירים", לאו דוקא, וה"ה בכל פסוקים. אולם הוסיף שאין למחות על כך ברבים (ולשורר ע"ד הלצה אסור אף בדברי חז"ל, ולא רק פסוקים). כתבי תלמידים. וע"ע שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סי' קמ"ב שדן לאסור אפילו אמירת פסוקים כנגד מכשיר הקלטה, דכיון שאח"כ כשיפעילו אין זו תפלה או תלמוד תורה, אלא השמעת קול בעלמא, יתכן דהוה כומר, עיי"ש (אולם כשעושה כן לצורך מסתבר דאין בזה בית מיחוש כלל, וכן עבד רבנו עובדא בנפשי, כשבישיותה המופלגת של חמותו הצדקנית ע"ה (אשר על שולחנה היה סמוך כל שנותיהם, והיא עם בעלה הרה"ג ר' ארי' ליב רוחמקין ז"ל כבדהו באופן נעלה ומיוחד במינו), כבדו עיניה מווקן ולא יכלה לקרוא מתוך ספר התהלים את פרקי היום" כהרגלה, שהכין או רבנו מכשיר הקלטה, ונתיישב לקרוא ספר תהלים פרק אחר פרק, בקול געים ובהשתפכות הנפש, והיתה חמותו שומעת את קולו מתוך ההקלטה ואומרת עמו מלה במלה את חוקה דבר יום ביומו. 73. מנחת שלמה סי' צ"א אות ס"ו ותשו' כת"י. 74. עיין במפרשי

To see שו"ת אז נדברו [click here](#)

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ו עמוד ב

אמר רב פפא: אגרא דבי טמיא - שתיקותא.

סימן סד

מאיסור שירה בזמן הזה

מה שפרסמת ד"ר ערבי שירה" מותר לכתחילה ע"פ דעת הפוסקים, ובלא נקיפת לב אתה מסיים לבסוף: מה שמוכא בש"ע סימן תק"ס, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקב"ה על היין" יש כאן התעלמות בודון מדברי רבותינו ו"ל אשר מפיהם אנו חיים המוכא במ"ב וז"ל, כתב בליקוטי מהרי"ל שלא כדין הוא שמשוררין במשחה אורך כי עניתי וכה"ג לשמחת מריעות כי או התורה חגרה שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר". עיין שם עוד. וכתבו עוד הפוסקים, ובאיזה סעודות נוהגים לשורר קדיש דהיינו יתגדל וזה ודאי חטא גדול דלא התירו אלא זכרון חסדי ד" (מוכא במ"ב), וק"ו הדבר כשעושין ערב שירה ככל הגוים ר"ל אלא שלוקחים שירי חסידות (אוי לחסידות כזאת) והכוונה לא להזכיר חסדי ד' אלא לתענוג ולבדר את עצמו דחטא גדול הוא מאד והתורה חגרה שק.

אוצרות התורה
אוצרות השות

וסתם שירה (כלומר שאינה חסידית) אם מותר שלא במשחה היין מבלי להכנס כעת בעומק וברוחב הלכה זו הרי כתב מרן ז"ל במ"ב (ס"ק י"ג בשם הב"ח) לאיסור אפי' בפה אפי' למי שאינו רגיל ושלא במשחה היין ואין לחלוק על המ"ב כיון שספריו נתקבלו בכל העולם ודינו כרבן של כל ישראל וכרבו מובהק (אם לא כיוצא מהכלל בראיות גדולות), וכבר סתמתי כן להלכה ולמעשה בספר בית ברוך — חיי אדם כלל י' (הוצאת שנת תשכ"ג). וזה כשיטת הרמב"ם בתשובה ומזכא בטור ומשמע דס"ל נמי כן, (ומשמע מהטור שאינו סותר מה שפסק בהלכות רק מבאר דבריו) וכן פסק הב"ח ואף שבאגרות משה דחה ראיית הב"ח יש לקיים ראיית הב"ח, והאג"מ בעצמו מסיים שיש להחמיר.

ומה שמביא האג"מ ראי' מלשון התו' דכתבו כגון בבית חתן וכלה ראיית הגאון שליט"א תמוה מאד, ומלבד זה הרי נשאר בספק אם מה שעושין הבענקעט"ס לצורך צדקה אם הוי בכלל זה ומסיק דרק שאין למחות בהמקילין ושם המדובר שמתאספים בעיקר לצורך המצוה וז"ל, אבל אפשר יש להחשיב שהוא לדבר מצוה כיון שהוא לכבוד מקיימי מצות צדקה" ואין שום שייכות דברי הגאון שליט"א ל"ערב שירה" שהמתאספים רק לשם בידור ותענוג לכד אף שלפי דברי המארגנים הכסף הולך לדבר מצוה אין זה בכלל הספק שכותב הגאון שליט"א באג"מ. וגם ע"פ רוב זה רק למסוה בעלמא והמטרה היחידה הוא מה שנקרא כסף. זאת ועוד, אל תשמח ישראל אל גיל כעמים כתיב ולא נזכר שם דדוקא על היין אסור אלא שבזמנם שעיקר השירה היתה על שקבעו עצמם לשתות יין לפי אינו אסור אלא באופן זה אבל בזמנינו שאינו נהוג לקבוע עצמו על היין על עצם השירה עוברים על תשמח ישראל אל גיל כעמים לכל הדעות. ואין לי כעת העת והעט בידי להאריך עוד, וזאת מלבד שאר תופעות השליליות שזה גורם בבחי' עבירה גוררת עבירה כמו ביטול תורה שעונשו גדול מכל העבירות ועל ביטול הצניעות.

ויהי רצון שיקוים בב"א או ימלא שחוק פיננו וכו'.

בשולי המכתב

לדאבונינו הולך ומתפשט המנהג הזה גם בחוגים חרדים ומן הראוי לגדור גדר גם באסיפות מצוה, ואין לגבב קולות בדברים כמו אלו וכבר אמר ז"ל ב"ב ס' ב' אמר ר' ישראל

בן אלישע מיום שחרב בית המקדש דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין אלא שאין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה, ומה נענה בזמנינו שכבר עבר קציר וכלה קיץ, ועדיין לא נושענו, ובמקום לשמור אל גיל כעמים לברוח להתורה וקיום המצות בהידור אשר הם חיינו ואורך ימינו ובהם שמחתנו האמתית והנצחית כמאמר דהע"ה זמירות היו לי חקיך בבית מגורי, פקודי ד' ישרים משמחי לב.

וכבר נתפרסם בזמן האחרונה מודעות כנגד ערבי שירה בשם „חכמי התורה“ [שזה הופעה חדשה בזמנינו שלא ראינו כזה בדורות הקודמים שהציבור ידע מי הם המוחים והמלמדים תורה לעם, וזה הגורם לפעמים שיחיד מפרסם מה שעולה על לבו בשם בני הישיבות] אבל הדגישו בעיקר את עניני הצניעות בחשבם כנראה שזה ישפיע יותר. אבל באמת הפרסומת בחתימת „חכמי התורה“ בהדגשה שזה גורם לביטול הצניעות הוא ללא תועלת וגם מזקת שהרי יש טוענים שאפשר לסדר את עניני הצניעות כמו במקדש שעשו תיקון גדול ולעומת זאת הם מפרסמים בזה שמבחי' ההלכה אין שום חשש בזה.

נראה פשוט דבמה שמתאספים למטרת שמחה ובידור לכל הדעות יש בזמרה (אפי' בלא יין) משום „אל תשמח ישראל אל גיל כעמים“, ומה שנקראת שירה חסידית, זה לא מכשיר את זה אנו רוצים לראות הבעלי תשובה שנתרבו והרחוקים שנתקרבו על ידי זה. ולעומת זאת זה גורם להשכיח מה שאנו מחויבים לזכור תמיד, כמו שנאמר ציון דורש אין לה מכלל דבעיא דרישה שזה בעיקר על בנין ירושלם והמקדש (עי' סוכה מ"א א'). ובפרט שבימינו מופץ מאד הזמרה בכל פינה שאנו פונים, גם לרבות בהרבה בתים של חרדים ע"י הטייפקורדר.

וזה לשון חז"ל בסוף שמואל: כל אותם אוכלוסין שנפלו על ידי שלא תבעו את בנין בית המקדש (הכוונה על השבעים אלף איש שנפלו בדבר בימי דוד) והלא הדברים קל וחומר ומה אלו שלא ראו את בית המקדש כך אנו על אחת כמה וכמה לכך התקינו נביאים הראשונים שיהיו ישראל מתפללין בכל יום שלווה פעמים אנא השב שכינתך לציון עכ"ל, ולאחר שכבר התקינו הלא לדאבונינו המכוננית של „מלומדה“ עובדת במלא מרצה להשכיח מלבנו מה שאסור לנו לשכוח.

[דרך אגב רציתי לעורר ^{אוצרות התורה} בפינה השראיתי בס', „משנה הלכות“ ח"ו סי' ק"ז שנשאל אם מותר ללמוד תורה בנגון אם זה בכלל זמרה שאסור, הנה אין אני מתפלא על תמימות השואל שרצה לדמות עיקר ושלימות לימוד תורתו הקדושה לאיסור שירה אלא שאני תמה על אותו גאון טליט"א שחיפש היתר עד שהגיע להיתרים של הפוסקים באיסור שירה ואת הב"ח והמ"ב מביאם כלאחר יד כלומר כאינו עיקר, גם מה שכתב בהא דסוטה ל"ה מפני מה נענש דוד וכו' דהתם קראן דוד זמירות לנפשי' להנות בהם כהיא דסנהדרין ק"א הקורא פסוק משיר השירים וכו' אין הדברים מכוונין].

סימן סה

בקשת המחילה

בס"ד ח"י טבת תשל"ה

(א) מאד נתכבדתי בקבלת מכתבו החשוב מיום ר"ח כסליו וכו' יש לי הערה על מש"כ בספרו „אז נדברו“ ח"ב סימן ס"ה שאם יודע שחבירו מחל לו לגמרי אינו צריך לבקש ממנו מחילה, ודחה הראי' מיזמא דף פ"ז — דראיתי בס', „פלא יועץ“, מערכת תשובה, שכתב

פרק ט

תחבולות ואיזה תיקונים להתרגשיות הטובות
וגם נגד הרעות

קשה היא עבודת החסידות ומראשית התגלותה שמענו מצדיקי' וקדושי' דרישה לתחבולות, שצריכים תחבולות לעבודת קדשה, כמו שהבאנו לעיל בפרק ה' מן קדושו הבש"ט וצוקל"ה ומן המאו"ש, וכמעט כל ספרי החסידות מדברים מזה. וגם בזה לא אל פסגת שיאם ואל רום קדושת תחבולות עבודתם אנו מרהיבים להגיע. אבל הראשית והיסוד להתחבולות לערכנו המתחילים הוא, שנדע שרק מי שנתקדש עד שגם גופו געשה קודש ונשמה, הוא חתיכה אחת ועצם אחד, גשמה ורק דרך נשמה לו ותו לא, משא"כ אנו בעלי גוף כיון שהגוף אברים אברים הוא, ולכל אבר טבע ודרך מיוחד, לכן גם בעבודתנו דרכים וענינים שונים לנו. בעבודה שהיא רק לעשות אפילו רק לדבר ולחשוב, אז הצווי הוא הכל, עשה כך וכך דבר וחשוב כך וכך ודי, משא"כ החסידות שעיקרה היא את האיש לקדש לכן כל עוד לא פג החומריות, וטבע הגוף לא נמס ממנו, גם העבודה חלקים חלקים, טבעיות, ודרכים באברי הגוף לה, וכמעט א"א לו לאיש לקדש א"ע באמת בחסידות אם לא תבונן בפרטיות טבעם וכפיהם ישתדל בהם.

כאמור היא הראשית והיסוד אשר עלינו ועל בנינו לדעת, ובה היינו בהגופניות וטבעה להתחיל, ואז חלק גדול מכובדה וקושיותה יחלוה, ומקוה אני לד' שכאשר באופן כזה נעבוד, אז כמעט שלא ימצא מי שלא יקח חלק הגון בקדושת החסידות ולא יהי חסיד לפי ערכו. כי באמת למה זה תקשה עבודת החסידות ולמה זה יקשה לאיש הישראלי לקדש א"ע, הלא ישראל, הם עם גופם קדושים, כי עם קדוש אתה לד' אלקיך, הן יצה"ר קשה יש לנו אבל כמה שקשה הוא וכחו של היצה"ר רב הוא, לא כמדת

גבורתי הרבה אשר יראה בו האיש, באמת נמצא בו. וראה נא גם ראה אז דברי המדרש רבה בראשית פכ"ב, אמר ר' אבא היצר הזה דומה ללסטים שפוף [חלוש] שהי' יושב בפרשת דרכים כל מאן דעבר הו' אמר הב מה דעלך, עבר פקח אחד וראה שאין בו תוחלת לגזול לו כלום, התחיל מכתתו, כך כמה דורות אבד יצה"ר וכו' כיון שעמד אברהם אבינו וראה שאין בו תוחלת התחיל מכתתו וכו' ע"ש. דומה הוא היצה"ר ללסטים שבאמת חלש הוא, וגזול את כלם רק מפני שהם מפחדים ממנו ודומים שגבור הוא, אבל הפקח רואה שלא גבור הוא ומכתתו ומשברו. ואגב אומרים אנו בזה שהמלמדים ומחנכים המדברים דברי מוסר עם תלמידיהם, אם מציירים הם בדבריהם את היצה"ר לגבור כ"כ איום וכחו כ"כ רב ונורא, לא טוב הם עושים בזה. כי כך טבע האיש, כשמציירים לפניו איזה איש לגבור נורא ורב כח, ידיו מתרשלות וכל גופו מתרופף לבלי התאמץ נגדו, ואז באמת האיש אשר נגדו מתגבר נגדו, לא מפני גבורתו של זה רק מפני חולשת עצמו. וכשהם מציירים את היצה"ר בכ"כ גבורה רבה ואיומה או מתרגל גופם של התלמידים להתרשל ולהמס בפניו, עד שבאמת נעשה גבור עוד יותר מכפי מדת גבורתו אשר לו באמת. ולבבם לא ידאב אם ח"ו יכשלו מפניו כי יצטדקו לאמור ומה לי לעשות אם היצה"ר כ"כ גבור ורב ממני, ואף כשיגדלו לא יתאמצו להתגבר נגד כל גרוי של תאוה. נסה נא בחור ואברך לרקע ברגלך אחת על הארץ בשעה שיצרך מגרה אותך לאיזה נמוכיות ולגזור אומר, כן אני אוסר, רק כתורה אעשה ולא כיצרי. ואז תוכח כי הרבה מגבורת היצה"ר רק דמוי רמי', ורק מהתרשלות ורפיית עצמך היא ולא באמת, כדברי המדרש הנ"ל.

נחזור להנ"ל ראשית דעת היא שכל זמן שלא נתרבה כ"כ קדושתנו ולא נתגלה כ"כ נשמתנו עד שיתבטל גופנו וכחותינו תמיד אלי' ודוקא תמיד כמו אצל הצדיקים הגדולים אשר מאז, אז צריכים אנו להתבונן בכחות גופנו ונפשנו ובהם ובטבעיהם בעצמם לשמש לשעבד על ידם אותנו ואותם לעבודת הקודש, עד שכלנו נתקדש. וע"ז מרמז הא שאיתא בספ"ק על הפ' כי ממנו נקח לעבוד את ד', שאמר מש"ר אל פרעה על בהמתם של המצריים. היינו שעם נפש בהמיות בעצמה נעבוד את ד' ועוד נשמש בכחותי' לטובה עכ"ל הק'. איש הישראלי קודש הוא גם גופו קודש וגם נפש הבהמי' שלו קדושה מפני ששורשה היא מן פני שור שבמרכבה כנודע, והיצה"ר הוא

אגרות התורה

אגרות השו"ת

המעקל ומשמש את כחות הקדושות האלו לרע, ועלינו רק להשיב אותם אל מקומם, מקודש הם באים ולקודש ישתמשו. וגם בעניני התחזקות המחשבה הדמיון וההתרגשות שאמרנו לעיל. האם חדשות אנו מבקשים בזה, שנברא בקרבנו מחשבה והתרגשות דבר אשר לא נמצא בנו, הלא לכ"א יש מחשבה דמיון והתרגשות, אף התלהבות לפעמים, רק משמש אותם לעניני רשות, והיצה"ר לפעמים מחזיק בהם ומשמש בהם ח"ו עוד לרע, והאם כ"כ מסירת נפש צריך אתה בחור ואברך לזה שתשמש בהם לקדושה. הסוחר והאומן הם יכולים לפתח מקרבם מחשבה ודמיון מסחריי ואמנותיי גם עד זקנה ועד שיבה, שאף אחר שיחדלו ממסחריהם ואמנותיהם, מחשבותיהם דמיונם והתרגשותם במסחר ואמנות יתפעלו, יקשה לגלות מנפשך מחשבה דמיון והתרגשות לקדושה אשר באמת שורשה ועצמותה קדושה היא, אפילו זו של נפש הבהמי'. קשה היא רק מפני שהוקדם היצה"ר לשמש בתחבולות ולשעבד את מחשבתך וכו' לחפציו, וכשרק תתאמץ אתה לעבוד, ורק לעבוד ולא לשמיע רק דרשות, וכאשר בתחבולות תעבוד אז ראשית הכבוד וקושיותה תחדל, ותתחיל להעשות חסיד בעוה"ש"י עם גופך והתגלות נפשך ואז כבר שערי ספרי קדושינו יהיו פתוחים לפניך ובהם תלך. כי לא להוסיף על דבריהם הקדושים באנו ח"ו, רק להכשיר את עצמנו שנוכל להגיע אל עקבות דרכי קדשם, ולקרב אותנו אל קצה הוד לבוש מלכותם, וכשיעזור ד' ויעלה זאת בידנו ובקצה כנפי לבושם נאחו, אז לא נרפה ובדרך העולה בית א"ל אי"ה נעלה.

הכל תלוי במדת עבודתך אם רק להפטר בה תעשה, אז כל דיבורינו ח"ו לריק יהיו, כי רק תרמה א"ע ואח"כ עוד תתרעם לאמור כבר עשיתי ולא הועלתני. ואם באמת תרבה לעבוד הן שתתמיד לעבוד הרבה פעמים בהאופנים שרשמנו לך, והן שבכל פעם שתעבוד לא בשטחיות ולא כלאחר יד רק באמת וביגיעה תהי' עבודתך, אז לא לבד שהמחשבה הדמיון וההתרגשות הנמצאים בך בטבע ותולדה יתחזקו ולקדושה יתהפכו, רק עוד תוסיף הרבה מחשבה ודמיון והרבה התרגשות על זה שיש לך. הגמרא אומרת על ר"י שהושחרו שיניו מפני תעניותיו (חגיגה כ"ב) ולמה זה, הלא אדרבה כיון שנח ולא עבד בשיניו עוד היו צריכים להתחזק. אבל כבר אמרנו בפרק ב' שכמו שהגמרא מדמה את העלמת הנפש להעלמת הקב"ה שרואה ואינו נראה, כן גם רואים שהתגלותה של הנפש כעין אופן התגלותו ית' הוא, ע"י פעולה. לכן כשעובדים

ופועלים בהשיניים ובכל אבר, חלק כח מהנפש באבר הזה מתגלה ומתחזק, וכשאינן עובדים בו יעלם חלק חית הנפש ממנו, השיניים ישחרו וכל אבר ירוה ויחלש. ואם כח הגוף הנמצא גלוי לפנינו, רק ע"י העבודה מתחזק וחלק מהנפש מתגלה, ק"ו ובן בנו של ק"ו שבמחשבה והתרגשות של הנפש הנעלמה, שרק ע"י הפעולות תתגלנה, וכשתוסיף לעבוד ולפעול בהן תוסיפנה להתגלות בך, ותוסיף להיות בעל מחשבה ואיש מתרגש הרבה יותר מאשר הנך בעצם.

לכן אף שבאופני התחזקות המחשבה שהצענו לפניך לעיל גם ההתרגשות שלך תתחזק כי גם מהשלש סעודות וגם מיצ"מ ומכל דבר אשר תלמד בתנ"ך והגדות חז"ל שתצייר לך במחשבתך, וגם מהמחשבות שהבאנו מספ"ק לחשבון ולציירן לך במחשבה חזקה, מהן גם תתרגש. ולא עוד אלא שלפי שכתבנו לעיל בפ"ד כל איש ישראלי גם בטבעו מתרגש הוא, וגם נפשו מעצמה תמיד מתפעלת ומתרגשת, והחסרון הוא במחשבתנו שאינה חזקה וקדושה להיות מצע להתרגשיותנו. וכיון שבהתחזקות מחשבותינו כבר אנו עוסקים אפשר יש לאמור די לנו בזה ואין אנו צריכים להשתדל יותר, זולת בהתחזקות מחשבותינו לבד, כהאופנים הנ"ל. לא כן הוא, מוכרחים אנו להשתדל בהתרחבות התרגשותנו גם לעצמה, תוספת על התחזקותנו שאנו משתדלים ע"י התחזקות מחשבותינו. כי אין אנו רשאים להשמיט שום יכולת ואמצעי מבלי לשמש בו לתכליתנו זה, וככל שנוסיף להיות אישיים מתרגשים ובעלי מחשבה נוסף להיות חסידים ועובדי ד'.

אוצרות התורה
אוצרות השת

חובה עלינו לרכך את בשר לבבנו, מוחנו ועורקינו וכו' במיני התרגשיות שונים של קדושה, כדי שתוסיף הנפש להתגלות בנו בהתרגשיות יתירות מרובות והתלהביות גדולות הרבה על זו שיש לה בטבעה. והרי זה כעין התורה, שחוק מן הלימוד בעצמו שהוא מצוה, גם חוב על האיש להרבות בה עד שגם הוא יתגדל לחכם בחכמת התורה. אף שהנפש ובפרט הנשמה לעצמה יודעת את התורה. מפני שגם את בשר מוחנו וכל גופנו צריכים אנו להפעיל בה שגם עליו תתגלה התורה, ואז לא הבשר בלבד משתלם עי"ו, רק גם הנפש נעשית יותר בשלימות זו של ההתגלות, כיון שמתפשטת מן החכמה אל הבינה ואל המדות אשר בהן, וכל פרטיותי של הנשמה ע"י לימוד התורה מתקדשות, וגם בג"ע הנשמות גם כשהן מופשטות לומדות תורה. כן אף שהנפש לעצמה מתלהבת הרבה, מ"מ צריכים להרבות במיני

עבודות ההתרגשיות שגם בשר מוחנו ולבבנו יתרככו להתפעל בהתרגשיות הקדושה יותר על זו שיש בטבע לכ"א מאתנו, ויוסיף להיות איש מתרגש הרבה יותר על מדת התרגשותו אשר בטבעו ועיינו גם גופנו וגם נפשנו יתעלו ויתקדשו.

בחור ואברך חסיד, אחר שב"ה הגענו עד כה, מוכרחים אנו להפסיק באמצע עניננו ולתת לך אות וסימן שתבחין בו את עצמך. סימן הזה יהי מסור בידך שתדע בו אם עברת על דברינו עד כה בדרך קריאה בעלמא, או אם בעבודה עברת עליהם. אם בעבודה עברת עליהם שנפשך באמת שוקקה לעלות מן הבצה אל טהרתו וקדושתו ית', וכל עצה היעוצה לך וכל תרופה המוכתבת ממי שהוא לנפשך הרפוי, אתה אף לקחת אותה, וכבר התחלת גם לעבוד באופנים האלו, אז צריך וגם מוכרח אתה כבר לראות בך איזה שינוי לטובה. כבר צריכות מחשבותיך לחשוב מחשבות קדושות, ובחזקה לחשבן ולציירן לפני עיניך יותר ממה שחשבה עד עתה, ומוכרח אתה להתרגש יותר מאשר עד עתה ביראה אהבה שבירת הלב ושמחה, ולא רק כפי האופנים שרשמנו לך רק גם מחשבות והתרגשיות אשר לא שערת אותן עד כה מעצמן מתחדשות ועולות לך מקרבך. ויש שאתה מתמה עליהן מאין הן באות ומי ברא לי את אלה, אל תתמה על זה, כי כפי שאיתא בספ"ק השגה גדולה היא להשיג את נפש איש הישראלי ואנו אין משיגים אותה. ובצורת התורה ^{אמצעות השווה} יכולים לאמור לכל איש ישראלי מחוטב עצים ועד שואב מים, דע כי לא אתה ולא אני יכולים להשיג את גדולתך וקדושתך הרבה של עצמותך. כבן מלך האסור בבור האסורים דומה איש הישראלי, הכרוך בסמרטוטים מגועלים ובבלאות סחובות, לא זולתו ולא הוא בעצמו יכירו בו כי בן יקיר הוא ברוח ומוח נשגבים. אבל כאשר רק יתחילו להסיר ממנו את בגדיו הסחובות, ומכש"כ כאשר מבחוק גם את שיר המלך אשר ישוררו המשוררים יאזין, כמה יתבער גם הוא, יקום ישגב וכלו יתרומם, ובשיר יתן קולו. כלם מן שירתו יתמהו, וכלם לפני פסגת רעיונותיו והשגותיו יתבטלו ויאמרו ראה זה דבר חדש אשר לא ידענאנו. *

כ"א לפי ערך שקרא בקריאה עם עבודה, בעושה"י חידושי נפשי באופני עבודה ירגיש אם מעט ואם הרבה. אבל גם אם לא תרגיש עוד בך

* [הג"ה: ועיין כגון זה במדרש שה"ש פ"ו עה"פ לא ידענאנו. *]

התחדשות מפני שרק כקורא איזה מעשה וסיפור שלא לשם עבודה עברת על כל זה, גם אז אל יפול לבה, רק גמור את הקונטרס, וכפול ושלש לקראותו, ובקריאה הב' הכבד יותר את העבודה עליך ואז בעזרה ש"י תרגיש. חמש מאות שנה גבוהים השמים מן הארץ, וא"א לפסוע אותם בפסיעה אחת.

ב

ועתה נחזור לענינינו. אין כ"א מאתנו רשאי להשמיט כל יכולת ואמצעי מבלי לשמש בו לעשות א"ע לבעל מחשבה חזקה ואיש מתרגש בכל פעם יותר ויותר מאשר אנו בטבענו טבע איש ישראלי, ואז גם אל תכלית ראשית מאמרנו אי"ה נגיע, שנרגיש את התרגשיות נפשנו לקדושה, ולא לבד בשעה שמעצמה היא מתרגשת, רק גם ברצוננו ובבחירתנו נוכל להביא א"ע לידי התרגשות אף להתלהבות קודש, והוא מפני שכלנו אנשים מתרגשים נהי'. את האכזר קשה לעורר ברחמנות, רק לפעמים ורק ע"י צרה נוראה ח"ו בזולתו יתרגש ברחמנות, משא"כ האיש שבעצם הוא רחמן, בקל יתעורר כפעם בפעם גם מכל דבר שיש בו צד רחמנות. כן כל זמן שאין אנו מתרגשים, עבודה גדולה ופעולה קשה היא להביאנו לידי התרגשות וכמעט שלא בידנו היא, וכשיעלה לעשות אותנו לבעלי רגש או לא תהא התרגשותנו כ"כ יקרה לנו הנמצאה רק לפעמים ואחר התאמצות יתירה, תכופות נתרגש ובכל פעם שנרגש ברצוננו נתעורר.

אבל חוץ מזה מפני שבכלל מתרגשים נהי' לכן יקל לנו בבחירתנו לעורר את התרגשותנו, נרשום בזה איזה רשימה מדרכים פרטיים איך להתנהג באופני התרגשיות פרטיות, הגם שדבר הזה צריך אריכות מ"מ נשתפק בזה בקיצור וד' יעזרנו להאריך במקום אחר. ונחלק את ההתרגשיות לב' סוגים, וכל סוג לג' מינים. סוג א') התרגשיות הבאות מבפנים שלא נתעורר האיש מדבר החוצה לו רק מבפנים מעצמו. ובהם הג' מינים. א') התרגשות שמרגיש אותה בלבוש של קדושה, לאהבת ד' ליראתו לתורה למצות לתשובה לאהבת ת"ח ליראתם וכו'. הב') שאינו מרגישו בשום לבוש רק סתם שמרגיש לפעמים שבירת הלב או שמחה והתחזקות ואינו יודע למה ולמי היא, כמו שאמרנו לעיל שיש גם מי שחושב שדבר גופני חסר לו וממלא אותו. והג') שמרגישה בלבוש של תאוה ח"ו.

סוג הב' ההתרגשיות הבאות מבחוץ, שמעצמו לא נתרגש רק דבר

הכשרת פרק ט' האברכים מה

אשר מחוצה לו פעל עליו להביאו לידי התרגשות. והג' מינים בו, א' בלבוש קדושה, שע"י שח"ו נענש מתרגש ביראה מד', או שד' הושיעו ועי"ז שמח ומוסיף להתרגש באהבה, וכן ע"י דיבורים שראה בספר או שמע או סתם בשעת התפילה ואחר לימוד תורה שנתעורר בהתרגשות אהבה יראה וכו'. הב') התרגשות בלא לבוש כגון שנתרגש מניגון וכדומה לשבירת הלב או שמחה, וגם בזו יש שע"י שבירת הלב סתם בא לעצבות, ומשמחה סתמית זו להוללות ח"ו, ואינו נותן לב לשמש בה לקדושה. והג') בלבוש רע ר"ל לתאוה כמו שאמרו חז"ל עינא ולבא תרי סרסורי דחטאה (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה) וכן ע"י שמיעה או שאר חושים שנתעורר לנמוכיות ח"ו.

והנה בהתרגשיות של מיני א' וב' היינו הבאות ונראות בלבושי קודש והבאות בלא לבושים אם מסוג הא' הבאות מבפנים ואם מסוג הב' הבאות מבחוץ כבר דברנו בחוה"ת וגם לעיל בקונטרס הזה ואנו רושמים בזה תרופה קצרה בטוחה ואמיתית, האמורה בספרי כ"ק אא"מ הה"צ והק' בשם הרמב"ן וצוקללה"ה. הן שם על התרגשות הבאה ממילא ובלבוש קדוש איתא, שהיא לחלוקינו מין הא' בסוג הא', מ"מ גם למין הב' הבאה בלא לבוש, וגם למינים א' וב' שבסוג הב' הבאה מן החוץ בלבוש ובלא לבוש יכולים לשמש בה, ונבאר בזה לפי עניננו הנ"ל אחת לאחת. שם איתא שכשבא איזה הרהור טוב באיש יעשה בו מצוה או ילמוד בו, ובזה ילבישו בקדושה עכ"ל הק'. לכן אם הוא רק סתם הרהור תשובה אם מעצמך נתעוררת או ע"י דבר מן החוץ וצריך אתה להרחיבו ולקיימו, אז אף שיותר טוב שתלמוד או מעניני התשובה מ"מ כיון שמשמעות התשובה היא שתשוב ותתקרב לתורה ולמצות לכן כל ענין תורה וכל מצוה ענין תשובה הוא, גם אם שור שנגח את הפרה, והמחליף פרה בחמור, תלמד, תשובה היא ולקדושת ד' בזה אתה מתקרב ומתלבש. ואם הוא שבת ויו"ט ומרגיש אתה התעוררות לקדושת השבת או לקדושת היו"ט, אז תתחיל ללמוד במדרש זזה"ק וספרי חסידות המדברים מקדושת השבת או מן הפרשה זו וכן מקדושת היו"ט. כי כנ"ל הקדושים בדברי קדשם המדברים מקדושת השבת ומן הפרשה וכן מקדושת היו"ט או איזה מצוה וכל שאר דבריהם, אף אם בדרך דרוש ידברו, לא רק לדרשה קאתו, רק את להבת קדשם להשבת להיו"ט ולכל דבר מצוה ותורה בדברי קדש הלבישו ובהם

הכשרת פרק ט' האברכים

גילו, ולשונם שם, לשונות של אש הם המתפרצים מחוץ להמדורה מדורת המוקד שלהם. וע"י שתלמד בהם אז תוך מזה שתוסיף אתה להתעורר מן אש הקודש מן השמים אשר בדברי קדשם, וגם דיבורי קדשם ועניניהם אשר הלבישו את אש הקודש שלהם גם לך יהיו למנה, שגם נפשך אשר התעוררה עתה מעט, בהם תתלבש. וזה יהי לך לסימן, שמעולם לא נהנאת כ"כ מדברי תורה וחסידות כמו עתה, והיא מפני שגם נפשך נמצאה בתוך הרעיון והענין שאתה לומד עתה בספר, ועם נפשך שאתה רואה בזה אתה מתענג. ואם א"א לך ללמוד בענין מהענינים שנתעוררת כגון מקדושת שבת יו"ט וכדומה, אז למוד מה שאפשר לך גמרא מדרש וכו' איזה ענין שהוא, אבל לא תשתפק בראי' אחת ולא על רגל אחת, רק תסיה דעתך מכל דבר ובהספר תהי' שקוע תשהה שם זמן היותר אפשר לך. וכל עת ושעה אשר תוסיף להגות וללמוד, תרגיש יותר תוספת קדושה והתרגשות של קדושה שנתוספה בך.

תמיד קודם כל לימוד התורה הן בפשט התורה הן בחסידות תכוון שרוצה אתה בזה להתדבק בתורה, ובד' ית' הנמצא בתורה, כמ"ש בספה"ק תניא. וכשתלמוד בשעה שנתעורר בך איזה הרהור של קדושה ותשובה, שאנו מדברים ממנו עתה, אז גם אחר שגמרת ללמוד או גם באמצע הלימוד בין ענין לענין, תפסיק מעט ותתחיל במחשבתך לחזור על הדבר שראית. ותנסה מעצמך להוסיף בענין קדושת השבת והיר"ט או סתם בענין הפרשה שראית בזה לפי הדרך שראית בספר. אם תוכל, אשרך, וכבר חדשת בזה גם לבוש להתרגשות קדושתך, ואם לא חדשת עוד, אל יפול לבך, וחשוב ותרבה לחשוב, בזה שלמדת, ותשתוקק אף תתפלל לד' שיקרב אותך ויקדשך בקדושת השבת היר"ט והמצוה. כי כשהאיש מרגיש איזה קדושה כנ"ל משבת וכו' ובחלק קדושה זו משתוקק ומתפלל לד' שיקדשו, היא העיקר של אשר קדשנו במצותיו, וקדשנו במצותיך שאנו אומרים ומתפללים. ואחר זה למוד הלאה.

כן גם באותן ההתרגשיות ממין הב' שהן בלא לבוש, ראשית כל אל תמהר לעשות בה כפי שעולה על לבך לבקש איזה דבר גופני, רק הסתכל בה, אם דכאות רוח אתה מרגיש בקרבך, אז התבונן בינך לבין עצמך לאמור אולי עשיתי איזה חטא לא מכבר, או דבר נמוך עשיתי או דברתי או חשבתי דבר שאינו הגון. הן אני איני יודע אותם כי

בחפזון עשיתי, וכל שנות חיי עוברות בחפזון ובהלה, אבל נפשי נלצה ונחלה, והיא גונחת עתה מכאב לבה, והיא המדכאה את רוחי. יש ואתר חפישה קלה תמצא כדבר הזה, כן זאת עשיתי דברתי או חשבתי שלא כהוגן, וראה זה סימן מובהק, שכאשר אך תמצא את הקלקול, אז מיד, יקל על לבך הנדכא. אבל לא תשתפק בהמציאה לבדה, רק גם תקבל ע"ע שלא להוסיף כזאת. אף בקבלה לבדה לא תשתפק, כי הדברים שהאיש מקבלם ע"ע ואינו ממציא לו עצות תחבולות וגדרים שבאמת יקיימם מה המה לו.

אבל בין אם מצאת את סבת דכאות רוחך עתה, בין אם לא מצאת, בין היא ההתרגשות של דכאות רוח בין אם היא התרגשות של שמחה, בין אם היא מסוג הא' שבאה מעצמה בין אם היא מסוג הב' שמחויך נתעורה, הוי חס עליך ואל תעברה כלאחר יד, נפשך כנף הושיטה מהר וחזקהו, אחוזו בו ואל תרפהו, הרחב את הרגשתך זו, אמור איזה פרקי תהילים המתאימים למצב רוחך הזה, כדי שתתפשט התרגשותך באורך ועומק, יותר חריפה תהי' וזמן יותר ארוך תשהה ולא רק כהתעייף עין. אם דכא רוחך אמור פרק ג' ד' י' י"ג ט"ז י"ז כ"ב כ"ה ל"א ל"ח מ"ב ובפרט נ"א שתרבה לאמור זכן כדומה. ואם התרגשותך עתה היא של שמחה אז אמור פרקי תהילים המוסיפים התעוררות של שמחה כגון א' ה' ט' י"ח י"ט כ"ג כ"ד כ"ז כ"ט ל' ל"ג ל"ד וכל שאר שירות ותשבחות. אבל כל שתאמר לא תאמר רק כמספר מעשה מה שאמר דוד המלך לפני אלפי שנים, רק כאילו תיקן דוד זאת במתכוון בשבילך. וכשאתה אומר למשל אֵלֵי אֵלֵי למה עזבתני תצייר שאתה עומד לפני כסא הכבוד ושופך את נפשך, אֵלֵי אֵלֵי למה עזבת אותי ואת משפחתי ואת כל ישראל, למה הסתרת פניך וכ"כ חשוך לנו יכו'. ואם א"א לך עתה לאמור תהלים וללמוד בשעה זו, אז דבר מעצמך דברי השתפכות הנפש לד' בשברות רוח והתרוממות הנפש ושמחה לפי מצב התעוררות נפשך עתה. למשל אמור רבש"ע אבי ומלכי, הוי כמה רחוק אני ממך ומקדושתך. סוף כל סוף מה יהי' עמדי, הן רוצה אני ושוב רוצה, ומ"מ הנני שקוע כבבציה. רבש"ע רחם נא עלי שסוף כל סוף אקרב עצמי אליך. העלה והושיע אותי ואת כל ישראל ברוחניות וגופניות בחסדים טובים יחסדים נגלים ונעבדך באמת בשמחה בקדושה ובטהרה. [רבש"ע אבי ומלכי, געוואלד

וויא ווייט בין איך פון דיר, און פון דיין קדושה. וואס וועט פארט זיין, כוויל און כוויל, אין כליג ווי אין א זומפ. רבש"ע האב רחמנות אויף מיר אז כזאל פארט מיך מקרב זיין צו דיר. הויב מיך ארויס פין דיא זומפ אין העלף מיר און אלע יודען ברוחניות וגופניות מיט חסדים טובים, חסדים נגלים אז מ'זאלל דיך דיענין באמת בשמחה בקדושה ובטהרה]. ובכלם כמצית הרמב"ן זצ"ל הנ"ל, היינו שתשתדל לעשות אז איזה מצוה או ללמד תורה.

ג

תמיד השתדלו החסידים לשעבד את ההתרגשיות סתמיות, לעבודה, ועוד עשו פעולות חיצוניות לעורר אותה ולשעבדה לעבודת הא-ל. כי אף ששתיית המשקה יי"ש וכדומה הנהוג בחסידים ענין גדול בה. והיא מעין ויבא לו יין וישת שהמשיכה השראת השכינה על יצחק אבינו לברך את יעקב ועיין בזה"ק תולדות (קמ"ב ע"ב) ויבא לו יין רמז רמ"ז מאתר רחיק קריב לי' ע"ש. אבל לכל ענין גדול יש גם פשוט ובפרט לבי הפשוטים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו. היי"ש מעורר את לב האיש עם התרגשויותיו, ואז הגרוע אף אם אינו משתכר, בהתעוררת רוחו אחר שתית המשקה מוסיף להתרגש אל חטא ואל פשע ומוסיף עי"ז להלביש את נפשו שנתגלה מקצתה, ברע ר"ל. והחסיד בעל הנפש המחפש בנרות את נפשו שנתעלמה בו, אומר, הן רק ממשקה נתעוררתי ועל ידה התגלה עתה מקצת מנפשי, אבל בין כך ובין כך מנפשי נתגלה מקצתה אחזיק בכנפה זה ולא ארפנו, ואעבוד את עבודת ד' בנפש גלוי, ולא רק כפי שפעלה המשקה עלי לגלותה, אך בעבודתי אוסיף לגלותה ובהתרגשות והתפעלות אף התלהבות. וגם אתה עשה כך, שתה עם חבריך החסידים בעלי הנפש, לתכלית זה ובאופן הזה, לסבב בה התרגשות הנפש ותוספת העבודה בנפש גלוי. וכיון שלכוונה זו ובהכנה זו, ובמסבת מרעים חסידים אתה מעורר אותה ושותה המשקה, לכן גם מראשיתה את ההתרגשות הזאת הסתמית, בלבוש קדוש תרגיש בכך, התרגשות לעבודה לאמונה ליראה ולאהבת ד'.

גם ההתעוררות שע"י הנגינה שמרבים כ"כ בה החסידים היא כעין זה. עולם הניגון גבוה מאוד אבל לנו הפשוטים רק בהעבודה הפשוטה צריכים. לעיין, לדעת ולעבוד, ועי"ז גם הגדלות שלה ממרום, גם בלא השגתנו. תמשך לנו. איתא בספה"ק בית אהרן על הפסוק תשורי מראש

אמנה וזה לשונו הקדוש, די גרעסטע אמונה וויפל א יוד האט איז זינגען דער ראש דערפון, עד כאן לשונו הקדוש. [הנגינה היא ראש האמונה.]

אל יקשה לך הלא רואים אנו חזנים ומנגנים גדולים שלבם רחוק מד' אין אמונה ואין לב ר"ל, ואפילו בין העכו"ם יש מנגנים, מפני שהניגון הוא רק מין גילוי הנפש והרגשותי, אבל אין עוד הכרע מה יעשה האיש בשעה שמתרגש ומה יפעל בחלק נפשו שהתגלה. וכמו שישנם שני אנשים שמחים, זה מוסיף בשמחתו לעבוד את ד', וזה בשמחתו מתהלל, כן גם הניגון שהוא אחד מן מפתחות הנפש שמעורר אותה ואת הרגשותי, יכול להיות איש שפותח את נפשו, וחלק ממנה יוצא לחוץ, ומ"מ לא לבד שאינו עושה בו מאומה אלא עוד פוגם בחלק נפשו זה, אם בשמחה של הוללות, או בשבירת הלב של עצבות ויאוש, עד שנופל מן בטחונו ואמונתו ועושה גם מעשים אשר לא יעשו ר"ל. וכיון שאנו רוצים להוציא את נפשותינו להמשילה על גופינו, לקשרה בקדושתו ולבטל אותה ואת עצמותנו בנשמת ש"ד"י, לכן נרגיל את עצמנו ברנה ונגינה של עבודה לשמים. לא שנצטרך לחבר ניגונים חדשים, כמו שלא נאמר שמי שרוצה לשמח את עצמו ביין צריך לעשות יין מגתו דוקא, ומי שרוצה לעורר א"ע אף את זולתו בדבורים צריך לחדש שפה חדשה.

קח לך איזו תנועה של ניגון, תסב את פניך אל הקיר, או רק תסגור את עיניך ותחשוב טוב, שאתה עומד לפני כסא הכבוד, ובשבירת לבך באת לשפוך את נפשך לד' בשירה וניגון היוצאים מקרב לבך, ואז מעצמד תרגיש שנפשך יוצאת ברננה. אם מתחילה היית אתה המנגן לפני נפשך לעוררה מתרדמתה, מעט מעט תרגיש שנפשך התחילה כבר לנגן מעצמה.

חידה היתה לך תמיד הנגינה, הקולות מה המה, עליות וירידות מה הן, ולמה זה פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה. עתה כבר אתה רואה את הכל, בקולה בוקעת לה נפשך דרך עד למרום, ובשמים כאילו אחזו אותה בהמייתה ומשכוה בלשונה. לבה מעי' וכל פנימיותה, עם נגינתה יוצאים, ודרך הקולות עולים. ועליותי נפילותי וכל גלגולי דרכה בקולה נחקקים, ותנועא דמנגנא בה נחרתים, והניגון נתרקם. את נפשך נושא הניגון במעיו לשפכה ולקרבה לד'.

ויש לפעמים שבנגינתך בלא ידיעתך תדבר גם דיבורים לפני המקום,

אם בתחילתם עוד את רצון גופך יודיעו, אבל כל כמה שתתרגש, ויותר תצא נפשך מנרתיקה לעוף אל על, במדה זו תעזוב את העולם, ומעומק לבך תצעק נפשך בתפלה טהורה תפילה לד'. ואל יקטונו בעיניך הדיבורים שאתה מדבר אז אפילו הם דברי תפילה שלא נאמרו בסידורי התפילה רק מלבך ונפשך זרמו, כי כגון אלו מחצב הנפש הם.

ויש לפעמים שלא יתעוררו בך דיבורים ולא תרגיש שום בקשה, ומ"מ תרגיש איזו הרגשה שא"א לך לצייר מה אתה מרגיש, מין התרפקית היא, כילד שמתחטא [פיעשטשעט זיך] לפני אביו, אינו רוצה מאומה מאביו, רק הומה ומתאנח אבי, אבי. האב שואל מה אתה רוצה בני. כלום, הוא משיבו, ושוב ^{אצרות התורה} ~~הומה~~ ומתאנח אבי, אבי. כי בענין דרכי התגלות הנפש יש הרבה פעמים ללמוד מן הילד, כל מעשיו אינם בכוונה, רק מעצמה נפשו מתגלה באופנים שונים ועושה תנועות ומעשים כפי תנועות נפשו. וגם חיטוי זו [פיעשטשען] השתפכות נפשו אל נפש אביו הוא, וגם אתה לפעמים תרגיש בניגונך מין המי' וחיטוי, באין אומר ואין דברים ובלא שום בקשה, רק נפשך מרגנת ומשתפכת ומפלטת רק, רבש"ע, רבש"ע.

ולאו דוקא בניגון של שבירת הלב, רק גם בניגון של שמחה, בכלם תוכל להשתמש לגילוי הנפש, וכך דרכו של החסיד, גם בניגון של שמחה וגם בשעת רקידתו לפעמים בוכה הוא, וגם בבכיותו שמח.

לכן כשתהי' בחברת חסידים בשעה שמנגנים אם בתפילה, בסעודה, או באופן אחר, תרנן גם אתה עמהם, לא רק להשמיע קול בחי' נתנה עלי בקולה וכו', רק כדי להוציא את נפשך ולהעלותה בחי' ויהי כנגן המנגן ותהי עליו יד ד'. מין ניגון החופה שמזווג את החתן והכלה וד"ל. ולאו דוקא בשעה שאתה בחברת חסידים בשעה שמנגנים, רק גם בביתך בכל עת שתרגיש את עצמך מוכשר לזה תוכל לרנן כנ"ל. ואין אתה צריך לצעוק בקולות, כי יש מי שמנגן רק המי' בלחש וקולו נשמע במרום.

גם ההתרגשות שאינה ערומה לגמרי, לא הרגשה לבדה, אף לא בהתלבשות ורצון לעשות או להגיע לאיזה דבר, רק שמחה או תוגה מאיזה דבר שעבר עליך, לא של מצה ולא להיפך מתאוה, רק מאיזה ענין של רשות שעבר עליך, לא ביגיעה רבה תוכל לתקן כמו בהתרגשות סתמית. ורגשי נפשך אשר לך שמחה או דאגה בדברי עולם הנוגעים לך, אותם

גודל חסדך שאתה משגיח עלי ועוזר לי ברחמיך הרבים, ותמיד אתה מנהיג אותי לטובתי ובפרט עתה שהושעתני בישועה זו, ושוב תרגיש עלי' כנ"ל מן שמחה גופנית, לשמוח בד'.

ובדרך הזה לא תעזוב, אפילו אנחה היוצאת ממך, כי אפילו מן אנחה פשוטה קטנה וקלה גופנית שיוצאת מקרב הלב לב ישראל, יכולים לפעול התגלות גדולה בנפש ולקרבה על ידה אל ד'.

ד

ולא התרגשותך ממין הב' לבד שאין אתה מרגיש אותה לשום דבר רק סתם הרגשה שלא נתלבשה עוד באיזה לבוש גופני, יכול אתה לשמש לעבודת ד' ולהתרגש בה אליו ית', רק גם מן הרגשה אשר ממין הג' שכבר אתה מרגיש רצון והתרגשות לאיזה דבר גשמי ג"כ ממנה יכול אתה להוסיף התרגשות יראה ואהבה לד'. כי כבר אמרנו לעיל מספ"ק שגם נפש הבהמי' אשר ממנה כל תאות עוה"ז באות, באיש הישראלי גם היא מקדושה מן פני ^{אבות התורה} ^{אצרות השות} שור' שבמרכבה, רק שמתלבשת בלבושים נמוכים לרצות בה דברים נמוכים, ועל האדם להוציאה מן לבושה הרע ולהלבישה בלבוש של קדושה. נמצא שגם כשמרגיש האיש איזה התרגשות לדבר נמוך, ב' דברים בגו, א' התרגשות הנפש שכ"כ אנו מחפשים אחרי', והב' לבוש רע שנתלבשה בו הארת הנפש והרגשיותה ולו הרגשנו אותם לב' דברים, המתלבש לבד, והמלבוש לבד, ההתרגשות לבדה, וגם הסחי וזוהם המגעילה וממאסה לבד כי אז לא היתה סכנה כ"כ צפוי' לעבודתנו, אבל דא עקא מה שאנו מרגישים אותם כאחת, כאילו לא הי' בזה ב' דברים רק אחד, רצון נמוך לדבר הזה או הנה. קדושינו אבות החסידות זי"ע אמרו שלא די לו לאיש שיתאפק מתאוותיו הרעות, רק גם חוב עליו להפוך כל רצון רע לקדושה, שברצון הזה שרצה את הרע, מעתה את הטוב ואת הקדושה ירצה. וכנ"ל מצאו בקדשם לזה רמז בחזרה בהא שאמר משה רבנו לפרעה כי ממנו נקה לעבוד את ד', גם ממנו מן חלק הבהמי הרע נקה לעבודת ד'. אבל איך עושים זאת אם האיש אינו מרגיש ב' דברים רק רצון אחד, וע"פ רוב רצון הזה לרע ולנמיכות עוד חזק הוא. והנה הגם שכדי שיוכל האיש לרפא את מחשבותיו הרגשיותו מדותיו ושאר נטיות וקלקולי נפשו ע"י עצות ותחבולות כעין שרופאים חולי הגוף, צריך הוא להכיר מקודם אותן ואת טבעיהן ותהלוכותיהן וכל נטיות הנפש בפרטיות כמו שרופא הגוף מכיר את הגוף בכל פרטיו כמ"ש בפ"א

מח"פ להרמב"ם ז"ל. וע"ז מתפללים אנו מאיל אב הרחמן שיזכנו להרחיב הדיבור בענינים אלו במקום אחר בפרטיות. מ"מ נאמר לך בזה בחור ואברך סגולה, לא שאנו מבטיחים אותך שבה תוכל לאמור ליצרך גירא בעיניך, כי דבר מוחלט ובטוח כזה, אשר יבטל לגמרי את היציה"ר והבחירה, אין במציאות בכלל, אבל זאת נוכל לאמור לך, שכאשר לא תתעצל רק תשמש בה, או הרבה הרבה בעוהשי"ת תעזור לך ותתפלא על פעולתה זו הגדולה בך.

שלמה המלך אמר, חזית איש אץ בדבריו, תקוה לכסיל ממנו (משלי כ"ט כ'). ומקדושנו איש אלקים רשכבה"ג מרן הבעש"ט זצוקלל"ה איתא עה"פ ואבדתם מהרה, שצריך האדם לאבד את המהירות עכ"ל הקדוש. היינו שיהי' בדעה מיושבת ולא במהירות ואם בעבודה בכלל קשה לו להאיש לעבוד אם אינו בישוב הדעת רק במהירות, ק"ו וכן בנו של ק"ו בעבודת המחשבה, שכשרוצה להסתכל במחשבתו לפעול בה על עצמו, הן לפעל על המחשבה בעצמה שלא תהא כהפקר ושאר התיקונים הרבים הנחוצים לה, והן לפעל עם המחשבה על הרגשיותו ולהפוך את הרעות לטובות, שא"א בשום אופן אפילו להתחיל בה אם הוא איש מהיר, ואם יתחיל במהירות עוד קרוב הוא להפסד מלשכר, כי יקלקל יעקם ויהפוך את הכל ויחשוב שכבר תיקן א"ע. לכן הוכרחנו להזהירך באזהרת קדושני זו בחור ואברך חסיד, הן על הענינים שעברת עד כה והן על זה שמתחילים עתה לדבר בעוהשי"ת, ולאמור לך אם רוצה אתה שבעזרת ד' תוכל לפעול בך בענינים כאלו, ואם שוקקה נפשך לקחת רסן הממשלה על גופך מחשבותיך מדותיך וכו' בידך, אז לא תהא אץ, אך ואבדתם מהרה כפי" כ"ק אדמו"ר וקדושנו הבעש"ט זצ"ל שתאבד את המהירות, רק בגחת ובישוב הדעת בכל דבר תסתכל, ובאמת, לא ברמי' עצמית.

ועתה נשוב אל הנ"ל. עלינו להפשיט לבוש המזוהם ורעת התאוה מן חלק נפשנו זה שנתגלה עתה בהתרגשות רעה זו, שלא לבד שנתאפק מן תאותנו ובקרבתנו עוד תבער, ולבוש המזוהם יוסיף להלביש ולאחז בנפשנו. רק שלא נתאוה וחלק נפשנו זה שנתעורר נפשיט ונשליך מעלינו את לבושו הרע, ואז עוד נרויח את חלק הנפש בסתם התרגשות שעור נוסיף בה לעבודת הקודש. ואיך זה אפשר. הן כבר הבאנו לעיל בחוה"ת מספה"ק עה"פ סור מרע וכו' שע"י עשה טוב תוכל לסור מרע, שתרבה

הכשרת פרק ט' האברכים

בתורה ומע"ט ועי"ז יצר הרע יסור ממך. אבל האם יש לנו השפלים, לדמות שנהרוג את היצה"ר לגמרי, ונקיים לגמרי נשאר בלא שום תאווה לעולם, ובשום פעם לא יתגרה יצרו בכ"א לפי מצבו. ומה יעשה האומלל בשעה מכוערה כזו, במה יחליש את תאוותו אז ואת התרגשות זממו הרעה.

ע"ז נשיב, הבט בקרבך, איש שומע ומקשיב, ותראה שחוק הוא באדם, אם יטפל באיזה רחש מרחשי נפשו, אם הוא רחש של דמיון, רצון או הרגשה, אהבה יראה או שאר המדות, אף גם עם מחשבתו יטפל, אם טיפול מחשבתו הוא בהרחש, או ע"י הטיפול יוסיף הרחש להתפעל יותר, יתחזק ויתרגש יותר. ואם אין טיפול המחשבה בהרחש, רק אודות הרחש, אודות הדמיון אודות הרצון או אודות האהבה היראה וכו', אז אדרבה ע"י טיפול המחשבה אודותו, יקלש הרחש אף יחדל לגמרי. ולא הטיפול לבד רק גם ההסתכלות בעצמה שאדם מסתכל במחשבתו על איזה רחש אשר בקרבו, אף על מחשבתו, מכהה את הרחש ואת המחשבה. למשל קח לך בדמיוןך תמונת איזה הכי קרוב לך ורגיל אתה בו בכל עת ושעה, או כל שתוסיף לפעל בהרחש היינו בהדמיון המתרחש עתה בך, אף אם את מחשבתך תשתף בפעולה זו לחשוב גם איך האיש הזה אוכל איך שותה איך מדבר וכו', אז בכל פעם יותר יתפעל ויתרחב רחש הדמיון בך. משא"כ כשאין הטיפול בהרחש ובהדמיון רק אודות הרחש ואודות הדמיון, וכה תחשוב, אם לדמות זאת התמונה או לא, אז רק כשתתחיל לחשוב אודותה ולא לבד כשכבר תטפל במחשבה זו אודותה רק גם כשתתחיל להביט במחשבתך על התמונה זו שהעלית בדמיוןך ותחשוב לך, איזה דמיון אני מצייר לי עתה, של אבי וכדומה, אז מן ההבטה בעצמה שאתה מביט עלי' מיד תכהה התמונה ^{התמונה} ^{מדמיוןך} ^{וככל שתוסיף} לטפול אודותה יותר תקלש אף תחדל לגמרי, ולא תוכל בשום אופן לצייר לך התמונה שכ"כ רגיל אתה בה. וכן הוא ברחש הרצון אהבה וכו' כנ"ל. למשל יש לך ידיד שאוהבים אתם זא"ז, אם באהבתכם תטפל, אף אם תשתף את המחשבה בטיפולך, ותחשוב אוהבי היקר מה מאוד אוהב אני אותו, ומה אעשה בשביל אהבתי לו, אפשר אקנה לו מתנה, אפשר אעשה לו איזה טובה, ותצייר לך איך תתעלסו באהבים איך תדברו יחד כשתתראו פא"פ, אז בכל פעם יוסיף רגש האהבה להתחזק ולהתפעל בך. ואם לא באהבה תטפל רק אודות האהבה, ותתחיל להביט במחשבתך עלי' כעין זה, האם באמת אני אוהב אותו ואפשר איני אוהב אותו, רק שאיני שונא

אותו, ומה אהבתי לו שאהבהו, ולמה אני אוהב לו, ולמה לי עוד כ"כ הרבה לאהבהו וכדומה. אז אף אם לא תמצא בו אשם שבשבילו לא תאהבהו, מ"מ ההבטה במחשבה על רחש האהבה והטיפול בו, אפילו אם לא ימהר רחש האהבה להחלש ולהחדל כמו שמהר הדמיון להחלש, מ"מ גם הוא יחלש, ואם תוסיף יותר לחשוב אודותה גם לגמרי יתקרר. הן האהבה אינה נחלשת בהר כהדמיון, מפני שהדמיון לא נשתרש בכך בפנימיותך ורק דמיון היא משא"כ האהבה כיון שנשתרשה יותר בלבך ~~במחשבתך~~ ונאחזת יותר, לכן אוחזת עצמה יותר, אבל גם היא תחלש תתקרר אף תחדל. ותלוי עד כמה נשתרשה האהבה בכך, אהבה קלושה תחדל יותר בהטיפול אודותה, והאהבה יותר חזקה יותר תתקיים עד שתחדל לגמרי, וכן בערך הטיפול אודותה תלוי, בטיפול רב תמהר לחלש וכו'.

ומעתה כבר יש לך איזה תחבולה לעשות בה מלחמה, אבל זאת תזכור שכמו שא"א לאיש מלחמה שיצא ישר אל שדה קרב מבלי אשר ילמד מקודם קשת, כמו שאמר דוד המלך ע"ה ללמד את בני יהודה קשת (שמואל ב' א' י"ח). ועוד טרם שונא הגמור אויב נפשו נגדו לרצחו נפש בין רגע, מוכרח הוא ללמד א"ע, במי שרק מתנגד לו, כלומר בכן עמו שאינו שונאו רק מתנגדו, ולא בא לרצחו נפש. כידוע מלימודי המלחמה [מאניעוורעס] שמצבא אחד מתפלגים ב' מפלגות להתאבק זה נגד זה, ואם בהם יעמוד ואת שונאו זה הקל ינצח. אז יתקשה לבו מוחו ועצביו, זרועיו ועורקיו, ויעשה כלו לגבור ואיש מלחמה שלא ירד לבבו ולא יפול רוחו רק ילחם וינצח. כן גם מי שמעלים עין מן רחשי לבו הקטנים שאין בהם איסור, וגם רצונו בהם מעט הוא, ולא חומד להם כ"כ, ויעזוב אותם לחמיד ולעשות בלבו וגופו כרצונם, אז כשיבא לדבר שרצונו חזק בו אף גם צד איסור בו, הרבה יצטרך להזיע עד שיתגבר בו ויתרחק ממנו, וגם אינו בטוח אם יוכל לו ליצרו אז. והוא מפני שלא למד קשת בשונאיו הקטנים ולא נעשה גבור ואיש מלחמה, בהדברים שאין בהם איסור ותאותו בהם מעטה היא. ולא עוד אלא גם רך לבב ישאר, וציץ נובל שגם נגד רוח קטן לא יוכל לעמוד, וקריאה קלה כי ישמע מן יצרו כבר ירפו ברכיו ומלא קומתו לפניו יפול. ובספה"ק בית אהרן בהליקוטים אשר בסופו איתא, הפציך אסורים פירוש הכלל הוא, הפציך אסורים וואס דיר ווילט זיך טאר מען ניט וכו' עכ"ל הק' [כל מה שרוצה אתה, אסור לך]. דברי קודש אלו

כלל ועיקר הם, וכן בהנ"ל אם באמת רוצה אתה שלא תהי' ח"ו מן הרשעים שהם ברשות לבם רק מהצדיקים שלבם ברשותם ולא תהא הפקר ונכנע לכל תאוה ח"ו, רק אתה תהי' המושל על עצמך מרא דנפש שלך (דבר"ר פ"ב). ולתכלית זה רוצה אתה לשמש בהתחבולה שאמרנו לך בהסתכלות אודות הרגש שנתעורר לך, אז צריך אתה להתחיל בהתרגשיות קטנות המתרחשות בך. למשל אם הביאו לפניך באכילתך שני מיני בשר, ונפלה הבטתך על מין אחד כי תתאוה לזה המין יותר, אז אכול את מין השני וחתיכה זו שאתה מתאוה לה אל תאכל, ולא תאמר ומה בכך הלא גם זי של היתר, וגם אין תאותי כ"כ חזקה עד שיהי' חוב לי לעמוד נגדה. רחם עליך ועל נפשך והחל את מלחמתך בנצני תאותך הקטנים ועשה א"ע לאיש גבור חיל המושל ע"ע, ולבו אף כלו בידו. בענין הזה של ב' מיני בשר מובטחני שלא תצטרך לשמש עוד בתחבולה הנ"ל כי עוד לא רע עמך כ"כ שעל חתיכת בשר זו או זו תמסר א"ע לרשות ולרשת הסט"א, בידעך שכך דרכו של היצה"ר היום אומר לו עשה כך ולמחר עשה כך וכו'. אבל אם ח"ו כבר הגעת לידי כך שהיצה"ר כבר אוחו אותך בעורפך עד שאפילו גם בזו קשה לך לעמוד נגדו, או אם הביאו לפניך ממתקים ומטעמים המגרים אותך יותר והתרחשה תאותך בך ברגש יותר חזק וקשה לך לפרוש מהם, וכדי להחליק את חטאתך זו בעיניך רוצה אתה לבטל את הדבר כלאחר יד ולאמר ומה בכך אם אוכל או לא אוכל אלו, הלא כל אנשים אוכלים אותם. לכן עשה כהנ"ל והחל להביט על תאותך ושאל א"ע בלבך, האמת הוא שכ"כ תאוה בי לאכול זאת, איני רוצה לדון אם צריכים לאכול זאת או שלא לאכול, ואפשר אין עבירה בה עתה, אבל זאת נתברר לי עתה שבעל תאוה אני, וכל עצמי מונח ביד תאותי, עד שקשה לי לפרוש ממאכל הזה, כי הלא לא אגוע אם גם לא אוכל מזה ומ"מ כמה קשור אני בה. והבט במחשבתך על עצמך ועל תאותך, הוי מטפל אודותה והוסף לאמור, הו ידעתי שאיני צדיק אבל להיות כ"כ מנוול ובעל תאוה שפל עד שלמטעמיני אלו אהי' בטל ומבוטל לא חשבתי. הבט עלי'. וחזור דברים הללו פעם ושתים וכו', ותראה ותתפלא איך בעזהשי"ת תחלש תאותך אף תמס לגמרי. כה תעשה בעניני אכילה וכה תעשה גם בשאר תאותיך, אף בדיבור איזה ענין אף של רשות שאינו עבירה אבל טוב יותר שלא תדבר אותו ומ"מ מתגרה אתה לדבר אותו, הבט עליך ועל גרויך באופן כזה.

ואם מדה גרועה התעוררה בך, אם של קנאה או שנאה לאיזה איש,

או מדה רעה אחרת, ואף שיודע אתה את רעת המדה הקנאה והשנאה מ"ב קשה לך לבטלה, או כל הרהור רע כי יפגע ח"ו בך ויקשה לך להרחיקהו ממך ולבטלו, הוי משמש באמצעי הזה, אם אין אתה עומד בשעה זו בתפילה, או גם בתפילה אם מותר לך להפסיק באותו פרק, אמור את הפסוק אשר תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, כמ"ש בסידור האר"י זצוקלל"ה בשם הרמ"ק זצוקלל"ה שקיבל מפי אלי. או אמור בכל כחך הכנעני החתי האמורי והפריזי החיזי והיבוסי והגרגשי, האמור בצעטיל קטן מזקני הקדוש הרבי ר"א מליזנסק זצוקלל"ה. ונכון לשנות, פעם לאמור זה ופעם זה, כנ"ל מהמאור"ש שתחבולה שעושים אותה זמן רב אינה פועלת. אבל אם עומד אתה בשעה זו בתפילה במקום שאסור לך להפסיק, עשה את תחבולה הנ"ל. הוי מסתכל על המחשבה והבט איך חי' אכזרי, מאוסה ומטונפת זו התפרצה במוחך וברגלי' המזוהמות מטונפת ודורסת את כל קודש אשר בך, ואת פי' האיים פוערת, וכל חוטי ונימי גופך נפשך ונשמתך מכרסמת. השמר והזהר שלא את המחשבה רעה תחשוב, רק אודות המחשבה, ועל חי' הרעה אשר מנפש ועד בשר מכלה אותך ח"ו. הוי מזדעזע כולך וצעוק בלבך על עצמך, האם נואף אני ח"ו, האם נרקב אני כבר בשאול תחתית השם ישמרנו, [צי בין איך שוין ח"ו אזויא געמיין, צי פאהל איך שוין באמת אין שאול תחתית. זאל דער אויבערשטער אבהיטען]. ואם רוצה אתה לשמש באמצעי זה שלא בשעת התפילה, אז גם בפיך צעוק כן על עצמך מתוך מרירת לבך.

ושוב מוכרחים אנו להזהירך את אשר הזהרנוך לעיל בפרק ה' בענין הבחינה לדעת אם היא התלהבות אמיתית או לא. אמרנו שם שכיין שאין בחינת עצמית הפנימית כבחינת דבר ממשי אשר מחוצה לו, לכן קשה הוא שלא יטעה בה האיש א"ע. כן גם ההסתכלות אודות הרח"ט התאווה מדה והרהר רע, קשה היא, ויש שיסתכל בו בהרחש ובהתאווה עצמה מתוך תאוה וגירוי יצה"ר, ויחשוב שאודותה מסתכל, ולא ידע למה לא פעלה ולא נחלשה תאותו. הרבה רגילות, והתבוננות יתירה צריכים בה ובכל עניני הסתכלות עצמית, עד שנכיר אותן הכרה אמיתית, ותהיינה פעולותינו בהן פעולות אמיתיות.

למשל התינוק אם לוקח אותו רבו בע"כ אל החדר ללמוד, מעל המשחק ששחק והשתעשע בו עם הילדים, אז אף שלומד עם רבו, וגם עונה לו על שאלותיו בלימודו, מ"מ רצונו ומחשבותיו גם כלה בהמשחק נתונים.

גם בהגדול יש ששקוע באיזה מחשבה, ואם ישאלהו אז זולתו איזה דבר מענין אחר, ג"כ יענהו, ומ"מ כלו נתון הוא במחשבה הקודמת. זאת אומרת שגם עתה שחושב התינוק כבר בלימודו, והאיש הנשאל בהדבר ששאלוהו, מ"מ עודו שקוע עם מחשבתו בהמשחק ובהדבר שחשב מקודם, רק שמשם מושיט קצה אבר מן מחשבתו לענות לרבו או לאחר השואלו. כן גם אפשר לך שתשאר כלך במחשבתך, ורצונך כלו נתון בתוך הרחש, וגם בשעה שאתה חושב על „אודותו“ לא עצם מחשבתך חושבת, כי היא בתוך הרחש שקועה, ורק קצה ממנה מושיטה לחשוב על „אודותו“ כדי לקיים את עצתו: זו ולאמור לעצמך כבר חשבתי [כ'האב שוין אבגעקלערט], וגם בשעה שאתה חושב כנ"ל האמת שבעל תאוה אני וכו', גם אז שקוע אתה ברצונך ובמחשבתך בהתאוה, ואז לא תועיל לך מאומה מחשבה כזו. ונזכיר בנה את דברי קודש של הרה"ק ר' אשר הגדול זצוקלל"ה מסטאלין שאמר בקדשו, הם צועקים על היצה"ר עם היצה"ר, לפיכך אינו מפחד מהם, אבל אנו צועקים על היצה"ר עם השי"ת, והוא בורח תיכף עכ"ל. זכור את דברי קודש אלו, כי הרבה פעמים יש שדומה להאדם שצועק הוא על היצה"ר, אבל גם הצעקה עם היצה"ר היא, וכן בהנ"ל יש שדומה לו שחושב אודות התאוה ומחשבה רעה כדי לבטלן, ובאמת גם מחשבה זו של תאוה היא, בה חושב ואת רעתה אינו מבטל רק עוד מגדל ר"ל.

אמנם הלא אף שקשה לך לשבור את תאותך שלא להתאות לה לגמרי, מ"מ יכול אתה לאמור לעצמך, כן, גם הלאה אחשוב בתאותי, אבל הלא על עשרים רגעים [סעקונדעס] רשות לי להפסיק ממנה ולחשוב רק אודותה. וכשלא תהי' ברגעים הללו שקוע בה, תוכל באמת לחשוב אודותה לא בה. ואם למצב איום כזה הגעת עד שגם על עשרים רגעים קשה לך לפסוק ממנה. עשה זאת, קח לך במחשבה איזה ענין הנוגע לך יותר, אם איזה דבר האהוב לך או שאתה שונא ומתירא ממנו. חשבון מסחר וכו', ומחשבה זו הנוגעת לך הרבה, תפסיק אותך מן התאוה זו על איזה רגעים ואז תוכל אח"כ לחשוב אודותה ולא בה. ובשביל זה, אם נפלת למצב צר ומצוק כזה, אז בשעה זו יותר טוב שרק במחשבתך תסתכל על המחשבה על ההתרגשות ואודותן, ולא תדבר את כל זה בדיבור, חוץ לפעמים כשלבד כואב לך על מצב נפשך האיום ומעצמה תצעק נפשה האם וכו' כנ"ל. כי המחשבה שקשה לו לאיש לחשבה, אם אינו מדברה, עוד יש שיכריח א"ע

לחשבה, ואם מדבר אותה, אז אדרבה מרמה הוא א"ע ומשתפק בזה שדיבר אותה ואינו מכריח עצמו לחשבה, ואם תדבר אותם אז ככל הדיבורים שאתה מדבר בלא מחשבה גם זאת תדבר, ללא הועיל.

אבל כמה שקשות מחשביות הסתכליות והפעולות אשר בהן, עיקר קשיותן הוא רק בתחילה טרם שנתרגל האיש בעבודתן לעבוד בהן, ואחר שמתרגל בה תקל מעט, כל ההתחלות קשות, כל המוח גידיו עצביו אף כל נימא שבהם, צריכים להתרגל בעבודה דקה זו ויקל לו.

לעיל בחוה"ת בצוויים ואזהרות אמרנו שאם קשה לך לפעמים להתגבר באיזה דבר כגון להזדרז ולא להתעצל וכו', תחשוב האם בשביל דבר הזה בלבד אאבד ח"ו את כל עולמי וכו' ע"ש. לא תשוה את דברינו אלו שבזה לשם, כי שם לנערים דברנו בעיקר, או גם אליך כשהיית עוד נער, ולא יכולנו לא לבקש ממך ולא למסור בידך את עבודת המחשבה שגם לגדול לא קלה היא, לכן יעצנוך רק שתיסר את עצמך אם במחשבה או גם בדיבור, כאילו זולתך הי' מיסר אותך, אבל עוד לא ברור לנו בזה אם יכנע לבבך לדברי המוסר. לא כן עתה שלבחורים הבאים יותר בשנים מדברים, ולאברכים אשר בתיקוני המחשבה הם רוצים ומוכשרים כבר לעסוק, לכן אף שגם מן האמצעי שאמרנו שם ליסר א"ע אל תנח ידך, מ"מ אנו מורים לך בזה אופן חזק אופן טבעי נגד התרגשיות הלא טובות איך להחליש בכח ובפועל ממש אותן, כי כך הוא טבעה של מחשבה לא טובה והתרגשות שע"י ההסתכלות עליהן במחשבה חזקה כזו בע"כ תתחלשנה. הדבר דומה למי שרואה את חבירו המסתכל רא"י לא טובה, ואינו מסתפק ליסרו בלבד על מעשהו הרעה, פן לא ישמע לו, רק באיזה אמצעי מחליש הוא בפועל ממש את כח הרא"י שלן על איזה שעה, שאז בין ישמע בין לא ישמע לו א"א לו לראות דבר הרע. אם רק תעשה בדיוק בלא רמי' עצמית את אשר אומרים לך בזה, אז בין אם ירצה יצרך או לא ירצה לשמוע, כמעט בע"כ תמסנה המחשבה וההתרגשות הרעות ואינן. אין אנו מבטיחים אותך שעד עולם תתרחק בזה ולא תוסיף להתגרות בך, אמצעי הוא רק לשעה, איך להחלישה ולהרחיקה לשעה זו, ושוב יכולה אחר איזה זמן להתגרות, אבל כאשר תחלישנה ותרחיקנה פעם שתיים ושלוש, גם עד עולם כחה יחלש. ואפילו אם תתגרה עוד בך, לא בכח ולא בעזות כ"כ תעזי

להתראות ולהתגרות. דק בבושה ובסתר כגנב תנסה להתרגשות זו להתגנב
 בך, וכשרק בהבטה קלה עלי' תביט תמס ותאפס, וסוף כל סוף גם לא תנסה
 לגמרי להתראות ולא להתגרות בך.*

ועתה אחר שמוכטחני שבעזרת השי"ת תועיל לך תחבולה הנ"ל
 נגד התרגשותך שאתה מרגיש גם לתאווה לקנאה או לשאר מדה ונטי'
 רעה, ולא בלבד שפעלה בך התחבולה לעצור אותך שלא תאכל מאכל של
 תאוה, ולא תעשה פעולה של נקמה בפועל בשונאך, ובקרובך תשאר
 ולפעמים עוד תתלהב תאותך ושנאתך, רק גם בקרבך נחלשה תאותך,
 ורגשך נשקט, אז תרגיש בקרבך מין הנאה. יש שאינך מבין את ההנאה
 מה היא, ויש שמרגיש אתה את הנאתך, פשוט על אשר נצלת מתאוה,
 מין הנאת הנצחון נצחון על תאותך, היית לגבור חיל בצבא ד'. יודע אתה
 שעמדת עתה לפני נסיון ובאם נכשלת ח"ו כי אז הי' לך דוי, ורוחך הי'
 נשבר בקרבך, וגם בעיני עצמך היית בזוי שאתה כסמרטוט ורות נרקב
 המט לפני מגדנות ומאכל הערב, והיותר איום שזאת היתה פסיעה והתקרבות
 אל הסט"א ואחריתה מי ישורנה. ועתה שעמדת בנסיון ב"ה, הן יודע אתה
 שלא קיימת עוד בזה את התרי"ג מצות, ושערי הג"ע עוד אינם פתוחים
 לפניך בדבר הזה, אבל צעד אל הקדושה ב"ה צעדת, וכיון שבידך אתה
 מצוי בעזה השי"ת, אז תקיים גם את כל התרי"ג מצוות כי מי יעצור לך.

הן ידיעת הנאתך שאתה יודע אותה, כזאת היא, אבל עוד דברים בגי,
 עוד ישנה סבה המסבבת את הנאתך זו, סבה הבלתי נודעה לך, אשר גם
 הנאתך זו הנודעה לך הנאת הנצחון, גם היא מן הבלתי
 נודע לך מסובבת. חלק מנפשך היתה מלובשה בלבוש מזוהם של
 התרגשות רעה ופשטת אותה, והרוח ^{אברהם פתחה} ^{התורה} בזה חלק נפשך זו גלוי' בלי לבוש
 רע הנשארה לך, והיא סיבת הנאתך הבלתי נודעת לך. מרגיש אתה כי
 ע"י ההתגברות נתקרבת אל הקדושה, ובאמת נתקרבת על ידה, וראשית
 כל אל הקדושה אשר בך נתקרבת, אל נפשך. השער התבונן, את המרחק
 אשר נרחקת ואת פסיעה הגסה שפסעת עתה, תאוה נתעוררה בך ופעלא
 ע"י לגלות חלק מנפשך אשר שורשה מפני שור שבמרכבה ובלא לבוש רע

* [הג"ה: דוקא על זו שמסתכל מועיל אמצעי הזה, ולא על שאר מחשבות

והתרושיות רייות, ויריית אל כל אחת להסתכל כנ"ל בשעה שת"ו מתגרות.]

נתגלה. לכן אם בעל נפש אתה בחור ואברך יקר, אל תתמהמה ואל תאחר את שעת הכושר, מהר ועשה בהתגלות זו של נפשך כמו בהתגלות והתעוררות הנפש ממין הא' והב' כפי שאמרנו לעיל, להרחיב את התגלותה ולעשות בה מצוה ותלמוד תורה כנגד כלם, וטוב לך.

ואגב עוד דבר הנחוץ לך הרווחת בדברינו אלו, כי גם את סתם זרם המחשבות לא של תאוות רק של רשות השוטפות בך בתפילתך ומבלבלות אותך תוכל במטאטא זה לטאטאה וממך להרחיק, כשאתה עומד בתפילה והפראות הללו, מחשבותיך, מהוללות בך לבלי לעצרון, אז אם בחזקה תרצה להסירן מסופקני אם תוכל להן ולפעמים עוד תתאמצנה להתגרות בך יותר. לכן הפסק על איזה זמן מתפילתך והרגיע א"ע [בערוהיג דרך], אם רשאי אתה לשבת בפרק הזה בתפילה שב, ואם לאו השען על איזה דבר ובמנוחת לב*) הסתכל על מחשבותיך, והתכוון עם מהשבתך על פחזות הפראות האלה, איך מחשבה אחת מתחברת בחברתה, וזו קופצת על זו, ופתאום מחשבה שמלפני כמה שנים מיהרה לבא אליך וכו', ממש כפראים בהוללותם וכחיות בפחזותן.

תתפלא על אמצעי הזה, מתחילה תכהנה ובכל רגע תקלשנה יותר עד שממש כנ"ל כמו במטאטא נקית את מוחך.

ובדרך הילוכנו נעיר לך גם על גטי מעוותה זו הנמצאה באדם להתפעל לפעמים כלו גם מדבר קטן ובזוי בלי ידיעתו, וכעין שרמזנו לך לעיל בפרק ז', שלפעמים אחר אכילה שערבה לו, הוא עם מחשבתו אחרים, לא רוצה ולא חושב את אשר רצה וחשב קודם אכילתו או דברים אחרים קטנים ובזויים המשפיעים על האדם לשנותו כלו, עד שנמצא לפעמים, כלו נתון ביד דבר שמץ מהו. אז אם יחפוש וימצא את הדבר אשר משפיע עליי ויסתכל בו הרבה פעל בזה להחלישו.

כי כמו שיש שאחר אכילתו ערפו מתקשה ולבו מתאבן, מוסר לא ישמע, וכל רוחו מתנשא, ובצצמו לא ידע כי אכילתו גרמה לו לזה, כן יש

* [הג"ה: ודוקא במנוחת לב ולא בהתרגזות ולא בהתאמצות יתירה כי כבר אמרנו לך לעיל שבעניני המחשבה יש לפעמים שכאשר מתאמץ בה האדם, דוקא לא יגיע לה האדם.]

גם לפעמים שמתעצב או מתרגז על כל דבר ולא ידע למה. והוא מאיזה דבר גופני אם דבר כסף או כבוד, שנתקל בו, דבר התקלה נשכח ממנו אבל עליו פעל להעציבו ולהרגיזו, גם דבר דאגה של שטות יכול לפעמים להעציבו ולהרגיזו כל היום. אז העצה שיתחיל לחפש בקרבו מאיזה שעה התחילה קשיות ערפו זו או עצבותו ורוגזו זה, מן שעה זו ומה עבר עליו בשעה זו, אכל, אן להיפך יזכר שאיזה דבר רצון גופני לא נתמלא לו. וכשיסתכל על נטי' ונגיעה זו אשר בקרבו המעקמת את מחשבותיו וכל רוחו, תחלש ותמס, ולפעמים עוד יתבייש מעצמו לאמור דבר שטות כזה: עלי כ"כ ישפיע, ובוה כלה התבטל. וסימן זה יהי' לו, אם באמת יפגע בהסיבה אשר סבבה לו את קשיות העורף או להיפך את העצבות והרוגז, אז ממש בהבטה הראשונה אשר יסתכל בה תחלש, ובעצבות ורוגז אשר מקודם עוד ירגיש מין הפקת רצון כאילו הוקלה מעט המשא מעל לבו. [תוק מחוקי הנפש הוא אשר א"א עתה לבארו למה הוא כך]. ואם לא ירגיש ככה ויתחיל למשש כעור אולי מזה נעצב או אפשר זאת עקמה אותי ובעצמו אינו יכול להחליט אם מזה או מזו, ידע כי לא פגע בה וכל אלן לא סבבו את השתנות רוחו. ואז רק התרגשות הנפש אשר בפנימיותו היא המצטערת צועקת ומיללת על מכאובי' אשר גרם הוא לה ע"י רצוניותיו מחשבותיו דבוריו ומעשיו הנמוכים, וע"י נמוכיותו בכלל, כמו שדברנו לעיל בפרק ד', ומפני שהוא התרגשות בלא לבוש לכן לא ידע מה היא ועוד משמש בה לעצבות עזיבה וכעס.

פ ר ק י

הסך הכל, והראי' עם הנפש

ומעתה בחור ואברך חסיד, טרם שנוסיף לדבר וטרם נתחיל להתקרב יותר אל ענינים היותר מרוממים אשר בחסידות לפי מצבנו, נעשה נא איזה סך הכל מזה שדברנו עד זה. הן בכל פרק ובכל מאמר לא בקשנו ממך

טור אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקס

ואסרו כל מיני שיר בין בכלי בין בפה ופירש"י כגון לשורר בבית המשתה והתוס' מפרשים דאפי' בלא משתה נמי ודוקא למי שרגיל בכך כהיה דאיתא בירוש' ריש גלותא הוה קאים ודמיך בזמרא פירוש בשכבו ובקומו היו מזמרין לפניו ומלשון הרמב"ם ז"ל משמע דבכלי אסור לשמוע בכל ענין ובפה דוקא על היין אבל הוא ביאר בתשובת שאלה דאפי' בפה אסור אף בלא משתה ואין חילוק בין לשון עברי ולשון ערבי כ"ש אם הן דברי ניבול שאסור לשומעו אף בלא מליצה וניגון וה"מ שירת אהבים כגון לשבח יפה ביופיו וכיוצא בו אבל מותר לומר שירות ותשבחות על היין בבית המשתה ואסור לאדם שימלא שחוק פיו בזמן הזה שנאמר אז ימלא שחוק פיניו.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן קסו

בענין איסור זמרא בזה"ז ד' תמוז תשי"ח. מע"כ ידידי הנכבד מר מלך פרעס שליט"א .

בדבר איסור שמיעת קול זמר משחרב ביהמ"ק, הנה בגיטין דף ז' משמע דאין חלוק בין זמרא דמנא לזמרא דפומא, אבל האיסור פרש"י שהוא לשורר בבית המשתאות, וכן כתבו התוס' שם /גיטין ז' / מטעם דכן משמע בגמ' שם מדקאמר ולישלח ליה מהכא בשיר לא ישתו וכן הוא לשון המשנה בסוטה דף מ"ח משבטלה סנהדרין בטל שיר בבית המשתאות. אך הוסיפו דראוי להחמיר בכיוצא דההוא בירושלמי דהוה קאים ודמיך בזמרא שמתענג ביותר, וזהו כוונת הטור או"ח סי' תק"ס שכתב ופרש"י כגון לשורר בבית המשתה והתוס' מפרשים דאפילו בלא משתה נמי ודוקא למי שרגיל בכך. ונראה פשוט שלא פליגי דכן משמע לשון התוס' דראוי להחמיר בכיוצא כוונתם בכה"ג, דלמי שרגיל בכך שמתענג ביותר דמי לבית המשתאות לכל אדם אף שאינם רגילין דג"כ הוא תענוג ביותר. וכן איתא ברמ"א סעי' ג' שכתב ויש אומרים דוקא מי שרגיל בהם כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה ופי' במג"א /או"ח תק"ס / סק"ח דבבית המשתה אסור אפילו למי שאינו רגיל בהם, והוא משום דטעם אחד להם וחזינן שמפרש שלא פליגי רש"י ותוס' .

אבל שיטת הרמב"ם בפ"ה מתעניות הי"ד שמחלק דבכלי שיר אסור בכל מקום אפילו שלא בבית המשתאות וא"כ הוא גם לכל אדם אפילו לאינו רגיל ובשירה בפה אסור רק על היין וכן הביא שם הטור /או"ח תק"ס / בשם הרמב"ם בחבורו וכן פסק המחבר בש"ע וזה תמוה מנא להו חלוק בין כלי שיר לזמרא בפומא שלכאורה הוא דלא כגמ' דגיטין .

והנכון לע"ד דהרמב"ם מפרש דמה שמקרא דאל תשמח אל גיל כעמים ידעינן דהוא אסור אף בפומא, אינו משום דאל גיל הוא משמע גם פומא כמו בכלי שיר יותר מקרא דבשיר לא ישתו, משום דשיר הוא משמע יותר בכלי מבפומא. אלא דגם בשיר משמע גם בפומא כמו בכלי, ואולי סתם שיר הוא יותר משמע פומא. וקצת ראייה ממה ששירת הלויים על הקרבן הוא העיקר בפה כדמסיק בסוכה דף נ"א ובערכין דף י"א וכן פסק הרמב"ם בפ"ג

מכלי המקדש ה"ג, אף שנקרא שירה שבהרבה קראי שבערכין שם שילפינן מצות שירה נאמר לשון שירה או לשון שמחה. אבל מפרש שמחד קרא היינו אוסרין רק זמרא דמנא דכן היינו מוקמינן הקרא משום שהיא שמחה ותענוג ביותר, שהיה מסתבר שרק בזה אסרו חכמים ולא בזמרא דפומא, משום שיש לפרש לקולא באיסור דרבנן, אבל מכיון שנכתב עוד קרא דרשינן מקרא השני שאסור גם זמרא דפומא .

והנה בקרא דאל תשמח ישראל אל גיל לא נאמר שהוא בבית משתה ומפרש הרמב"ם שהוא בכל מקום כסתם הקרא וקרא דבשיר לא ישתו יין הרי נאמר שהוא דוקא בבית משתה. ונמצא שעל האיסור דכל מקום נאמר רק חד קרא שלכן יש לאוקמי דהוא דוקא בזמרא דמנא כמפורש בגמ' שמחד קרא היינו אוסרין רק זמרא דמנא ובבית המשתה שנאמר עוד קרא דבשיר לא ישתו יין אסור אף זמרא דפומא. והוי הפירוש בגמ' שהקשה על מר עוקבא דלישלח להו מקרא דבשיר לא ישתו שקרא זה נאמר במתני' דסוטה בטעם האיסור בבית משתאות ותירץ דבלא קרא דאל תשמח אל גיל שהיה קרא דבשיר לא ישתו רק חד קרא הו"א דרק זמרא דמנא אסור לכן הזכיר הקרא דאל תשמח אל גיל שלא הזכיר במתני' שמזה ידעינן דזמרא דמנא אסור גם בכל מקום א"כ למה נאמר בשיר לא ישתו יין דהא גם בלא שתיה אסור אלא שהוא לאסור בבית משתה אף זמרא דפומא. ומסתבר שכל השאל היתה בזמרא דפומא, דהא כיון דיידעו שזמרא אסור הרי ידעו המשנה דסוטה א"כ הרי מפורש שם גם הקרא ולמה שאלו ממר עוקבא מנלן, ודוחק לומר שהיו השואלים אנשים פשוטים שלא ידעו המשנה ומה שידעו איסור זמרא הוא ממה שראו מנהג העולם. אלא דודאי ידעו זה מהמשנה וממילא ידעו גם הקרא דבשיר לא ישתו אבל שאלו מנלן דאסור גם בפומא וע"ז השיב הקרא דאל תשמח אל גיל שמזה ידעינן לאסור גם בכל מקום א"כ קרא דבשיר לא ישתו בע"כ הוא לאסור בבית משתה גם בפומא. ובעצם הו"ל לגמ' להקשות גם על השואלים הא מתני' היא מקרא דבשיר לא ישתו אבל הקשה על מר עוקבא משום דעליו ניחא לגמ' יותר להקשות דודאי ידע המשנה אבל בעצם היא קושיא גם על השואלים דמסתמא היו ג"כ ת"ח וידעו המשנה .

ונמצא שגם להרמב"ם פירוש השאלה למר עוקבא והתשובה היתה בזמרא שאסור בבית המשתאות כפי' רש"י שכן מוכרח כדכתבו התוס' מדקאמר ולישלח להו מבשיר לא ישתו, אבל ממילא ידעינן מתשובת מר עוקבא שאיכא איסור גם בכל מקום בזמרא דמנא כדבארתי. ועיין בדברי חמודות בר"פ אין עומדין דמשמע שמפרש דהרמב"ם סובר דהשאלה למר עוקבא והתשובה היתה באיסור דשלא בבית המשתה, אבל לא נכון כלל דהא מוכרח לפרש כרש"י כדהוכיחו התוס', וגם הא א"א כלל לפרש כן דא"כ מנא ליה לרמב"ם לחלק בזמרא דפומא בין בית משתה לבכל מקום והי"ל לאסור גם בכל מקום אף בפומא. איברא שכן הביא הטור משמו בתשובה, אבל הא בהלכות אינו סובר כן וכדפסק המחבר. ולכן מוכרחין לומר שדוקא מחמת שמפרש כרש"י שאיירי הגמ' לענין איסור זמרא בבית משתה למד הרמב"ם חלוקו שבבית משתה אסור אפילו בפומא ובזמרא דמנא אסור גם בכל מקום. וא"כ יש מקום לומר שגם רש"י יסבור כן אך משום שבפי' הגמ' אינו נוגע זה לא הזכיר מה שבמנא אסור בכל מקום. ואין כוונת הטור שהרמב"ם חולק על רש"י אלא שמרש"י אין לידע זה דאפשר שמפרש דתרווייהו קראי איירו בבית משתה ואף שלא הזכיר בקרא דאל תשמח אל גיל שתיית יין מפרש כן משום שנכתב אל גיל כעמים שדרכם לשמח בשירה בשתיית יין, אבל ודאי אפשר שלא פליג וגם רש"י אוסר בזמרא דמנא בכל

מקום דלא כד"ח שכתב שלרש"י אף בכלי שיר לא אסור אלא בבית המשתה. אבל מרמ"א שנקט הוי"א דוקא מי שרגיל בהם או בבית משתה על דין דכלי שיר משמע שסובר דלרש"י ותוס' ליכא כל האיסור אלא בבית משתה או למי שרגיל בהם כדסובר הד"ח.

היוצא מזה דבפומא אין לאסור שלא בבית משתה ולמי שאינו רגיל משום דכמעט כל הראשונים מתירין רק הרמב"ם בתשובתו נגד עצמו בהלכותיו. ולא קשה מזמרא דגרדאי שאסור שהקשה מזה הב"ח, דהוא משום דכיון שלעולם מזמירין בעת מלאכתן לשחוק הוא כרגיל בכך בשעת שכיבה וקימה שאסור דמ"ש באיזה זמן הוא הרגילות. אבל ודאי מהראוי לבעל נפש להחמיר כהרמב"ם בתשובתו והב"ח פסק כותיה אף שראייתו אינה כלום מ"מ ראוי להחמיר. ובזמרא דמנא אסור בכל מקום שכן סובר הרמב"ם והמחבר, ולמה שבארתי אפשר שגם רש"י ותוס' לא פליגי לכן אף שהרמ"א והד"ח סברי שפליגי ומתירין שלא בבית משתה ואינו רגיל יש להחמיר אף שהוא איסור דרבנן. ואם הוא לדבר מצוה משמע מתוס' ומרמ"א שמותר אף שאינו לשמחת חתן וכלה דהא נקטו כגון בבית חתן וכלה הכל שרי משמע דחתן וכלה שנקטו הוא רק לציור וה"ה לכל דבר מצוה. אבל הבענקעטט שעושין לצורך צדקה מסופקני אם הוא בכלל היתר דבר מצוה מאחר שהסעודה והשמחה אינה מצוה בעצם רק שהוא לאסוף עי"ז הרבה אנשים שיתנדבו אבל אפשר יש להחשיב שהוא לדבר מצוה כיון שהוא לכבוד מקיימי מצות צדקה ולכן טוב להחמיר אם אפשר ואין למחות באלו המקילין. וע"י הרדיא /הרדיו/ אם נשמע זמרא דפומא מותר ואם בכלי זמר אסור. ובימי ספירה יש לאסור בזמרא דמנא אף להמתירין. ידידו, משה פיינשטיין.

ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות יום כיפור אות יא

אמר מהר"י סג"ל אין לשנות מנהג המקום בשום ענין אפילו בניגונים שאין מורגלים שם. וסיפר לנו מעשה בעצמו שהיה שליח ציבור פעם אחת בקהלת רעגנשפורג בימים הנוראים, והיה מנגן כל התפלה כמנהג מדינת אושטרייך כי כן המנהג שם. והוקשה בעיניו שהיו אומרים הפטרה בניגון בני ריינוס. ואמר שבאותו פעם היה הוא אומר סליחה אני אני המדבר אשר יסד רבינו אפרים לומר לתפלת מוסף, וסבר שמצוה לומר שם לכבוד רבינו אפרים המחבר אשר מנחת כבודו שם. ואמרו המנהיגים אליו שאין מנהגם לומר אותה הסליחה ולא שמע אליהם מסברתו דלעיל. לימים מתה בת הרב ביום כפור והצדיק הרב הנזכר עליו הדין שלקתה בתו על מה ששינה מנהג המקום.

רמ"א אורח חיים הלכות יום הכפורים סימן תריט סעיף א

ואל ישנה אדם ממנהג העיר אפילו בניגונים או בפיוטים שאומרים שם (מהרי"ל).

משנה ברורה סימן תריט ס"ק ז

אפילו בניגונים - כי עי"ז מבלבל דעת הקהל.

The Niggun of Aleinu

כ' בסיון (ד' אלפים תתקל"א) - היום המר והנמהר

אה"ח 1234567

אמר יוסף הכהן:

אוי לי אמי כי ילדתיני, כי רעה נשקפה מצרפת ושבר גדול
בביאולואיש (Blois), על קיצו ועל קצירו שודד נפלו!

ויהי בשנת ארבעת אלפים תתקל"א, היא שנת 1711, וילך איש אחד
להשקות סוסו לעת ערב, וימצא שם גוי אחד אשר הלך גם הוא שמה, וירא
היהודי ויתחלחל, ויוצא מחיקו כנף עור מתחת למדיו, ויראנו סוס הגוי בחשך,
ויירא וישב אחור, וימאן לבא המימה,

ויבהל הערל ההוא וישב אל אדונו ויגד לו לאמר ראיתי איש יהודי
אחד אשר השליך נער קטן המימה אשר הרע ליהודים, ואירא פן יהרגני גם
אני, וגם הסוס נבעת מרגשת המים, ואבואה להגיד לך!

ובביאולואיש יהודית אחת אשת חיל, פולצלינה שמה, וידע באדונו כי
שונא הוא אליה מתמול שלשום. ויהי ממחרת וירכב על סוס אחד וילך אל
שר העיר, והוא בן בליעל, וידבר אליו כדברים האלה, ויחר אפו מאוד, ויקח
את כל היהודים, והנם כארבעים איש, ויתנם בבית הסהר. ותדבר פולצלינה
על לבם, כי בטחה בשר באהבתו אותה, כי אשת חיל היא, אך לא עשתה
מאומה, כי הטתו אשתו ברוב לקחה ותדבר על היהודים שטנה, ולא מצאה
האשה חן בעיניו, וישנאה בלבו מאד, ויצו אל השומרים פן יתנו את
פולצלינה לדבר עמו, כי היא לבדה לא נתנה בבית הסהר,

ויבקש להתעלל עליהם ולא יכול, כי נמצאו עדים בדבר הרע הזה אשר
העלילו עליהם, ויבא בחור אחד ויאמר: איעצך נא, אדוני, את אשר תעשה,
ותוציא לאור משפט, אך אל תקח מאתם כופר! ועתה הבא נא את העבד
אשר ראה והשליכהו אל תוך מקום מלא מהמים אשר יזו הכומרים עליהם,
והיה אם כנים דבריו - יצוף על פני המים, ואם אין - ירד תחתיו! וייטב הדבר
בעיני אדוני הארץ, ויעש כן, ויביאו את העבד, ויציפו אותו במים ויעלוהו,

עמק הבכא

ויצדיקו את הרשע וירשיעו את הצדיקים, ותהום כל העיר עליהם בעת ההיא.

וישלח השר איש יהודי אחד לשאול מאתם את אשר ידבר לבם לתת בעד כופר נפשם ויחיו. ויתיעצו, ויאמרו לתת לו מאה ליטרים וחובותיהם אשר היו כמאה ושמונים. עודם מדברים, והכומר עומד על ימינם לשטנם, ויאמר אל השר: אל תפן את מנחתם! ויסב את לבו אחורנית, ולא שמע לקולם.

ויצו הצורך ויתנו אותם אל בית אחד עץ⁴², ויערכו עצים וזמורות סביב סביב. ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמרו אליהם: המלטו על נפשותיכם והיו כמונו ותחיו ולא תמותו! ולא אבו לשוב מאחרי ה' אלהיהם. וייסרום ויענום לראות אולי יוכלו להדיחם מעל ה' אלהי ישראל, וימאנו ויאמרו איש אל רעהו: חזק ונתחזק בעד אלהינו, כי אנחנו עמו וצאן מרעיתו, וה' הטוב בעיניו יעשה, כי זולתו אין אלהים!

ויצו הצורך, ויקחו את רבי יחיאל ברבי דוד ואת רבי יקותיאל ברבי יהודה הכהנים, תלמידי רבינו שמואל, ואת רבי יהודה ברבי אהרן, ויקשרום בעבותות, ויציתו אש בעצים, ותתלקח אש בעבותות אשר על ידיהם, וינתקו ויצאו שלשתם. ויאמרו אל עבדי הצורך: הן לא שלט בנו אש - ומדוע לא נצא? ויאמרו: חי נפשנו אם תצאו מזה!

ויפצרו בהם, וישיבו אותם שנית את בית המוקד, ויוסיפו עוד לצאת, ויתפשו בערל אחד להביאו עמהם אל המוקד, כי גבורי חיל היו ויתחזקו הערלים ויקחוהו מידם, ויכו אותם לפי חרב, ושליכום אל תוך האש, ולא נשרפו גם הם גם יתר היהודים אשר היו אתם שלשים ואחת נפש, ותצא נשמתם וימותו לפני ה',

ויראו הערלים ויתמהו איש אל רעהו לאמר: אך קדושים המה כי קדשו, אצבע אלהים היא!

42 פי' בית אחד אשר בנו מעצים, להפך מבית אבנים הבנוי מחומר ולבנים.

ורבי זוד הכהן, היושב באחת מערי הצור, ראה כל אלה אשר הליץ בעדם ולא להועיל, כי מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו.⁴²
 ויתר היהודים אשר בארצו נתנו אל הצורך אלף ליטרין, וספרי הקדש הצילו מידם. והמגפה הזאת היתה תחת לוזוביקו יונארו המלך ביום הרביעי, בעשרים יום לחדש השלישי.

כדברים האלה כתבו אל רבי יעקב מהעיר אורליאנש הקרובה אל חללי ה'. ויכתבו שנית לאמר: ויהי כעלות הלהב, וישאו קולם פה אחד וירונו. ויאמרו הערלים: שמענו שירכם ולא ידענו מה, אך לא שמענו כמוהו בלתי היום! ויודע באמת כי "עלינו לשבח" היה השיר ההוא אשר שמעו הערלים בעת הנמהרה ההיא.

בנות ישראל על הנפשות הטהורות האלה בכינה, הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם, אל תלבשו עוד בגדי משי, אל תעלו שני, כי גלה כבוד מישראל, ואחריכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרפו אויבי ה'.⁴³
 ויהי לימים עוד, ויבואו היהודים ויקברו את עצמותם, ויבכו עליהם בני גדול, כי גדול הכאב וקבלו היהודים אשר בצרפת ואיי הים את היום המר הזה ליום הספד ותענית, וזכרו לא יסוף מזרעם, בדבר הגאון רבנו יעקב ברבי מאיר אשר כתב לאמר: גדול יהיה הצום הזה מצום השביעי,⁴³ כי יום כפורים הוא, וקבלו היהודים את אשר החלו לעשות.⁴⁴

43 בד"ה למלכי צרפת ואוטומאן כתוב: מצום גדליה והיא היא. שד"ל
 44 על המאורע הזה נוסדה סליחה, תחלתה אמוני שלומי ישראל, והיא במנהג פולין במוסף יוה"כ, ואומרים אותה ג"כ בתענית ך' סיון (בסליחות פולין דפוס וויען 1818 בסוף הס' נרשמו הסליחות שאומרים בך' בסיון, חאת בתוכן; אבל בסידור גדול דפוס פראג 1839 נדפסו "סליחות לעשרים בסיון כמנהג פולין" והסליחה הזאת איננה). ויש לתמוה איך בסליחות פולין (וויען 1818, ואין ספק שכן כתוב גם בדפוסים קודמים לזה), כתוב: סימני הסליחות שחברה לה יחדיו על שבר בת עמנו שהיתה בשנת ת"ח ות"ט במדינתנו - והלא ביום ההוא נקבע לתענית מאז בשנת תתקל"א? וסליחת אמוני שלומי שאומרים ביום ההוא היא ערות ברורה לזה. ואולי בשנת ת"ט כשבאו לקבוע יום זכרון לצרות השנה ההיא והקודמת, בחרו להקל על הצבור, וקבעו הזכרון ביום שכבר היו מתענים בו,

Boruch Levine

בית הבחירה (מאירי) מסכת גיטין דף ז עמוד א

כל מיני זמר העשויין לשמחת הוללות ושלא לכוין בהם לשבח הבורא יתברך או לצד מצוה אלא דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה אסור לשמעו ולהשתעשע בו בין שנעשה הזמר בכלי בין שירה על פה וכל שכן במקום שהנשים מצויות שם והדבר בא לידי הרגל עבירה, ומכל מקום כל שיש בו שבח ותהלה לשם כגון מיני פיוטים ומזמורים מותר אף בבית חתנים ומשתאות, וכן הדין לשמח חתן וכלה שכל שאין בו צד פריצות מותר, ואין לו לדיין באלו אלא מה שעניו ראות לפי מקומם ושעתם, ואף המקראות מלמדים שלא נאמר אלא דרך פריצות והוא שאמר כעמים כלומר כמנהג העמים וכן בשיר לא ישתו יין שכל אלו דרך פריצות וקלות ראש, ובמסכת סוטה מ"ח א' נראה כן בהדיא כמו שביארנו שם: